

* 001495

VOJENSKÉ ROZHLEDY

3/92

VYDÁVÁ FEDERÁLNÍ MINISTERSTVO OBRANY

VOJENSKÝ TEORETICKÝ ČASOPIS ČESKOSLOVENSKÉ ARMÁDY

VOJENSKÉ ROZHLEDY

3

PRVNÍ (TŘICÁTÝ TŘETÍ) ROČNÍK

Redakce časopisu Vojenské rozhledy se upřímně omlouvá pánům genpor. Ing. K. Pezlovi, PhDr. J. Jandovi, plk. v zál. Ing. M. Sládečkovi, DrSc., plk. v zál. Ing. K. Štěpánkovi, plk. Ing. M. Bodlákovi i některým našim dalším autorům, kteří přispěli do prvních dvou čísel Vojenských rozhledů roku 1992.

Vzhledem k nastalým procesům a změnám, které se uskutečňují v ČSA i v odborné terminologii a ke snaze redakce v dobré vůli vtisknout přemíře cizojazyčných slov český charakter, došlo v některých případech k logickému zkreslení přijatých významů.

Omlouváme se zároveň i našim čtenářům a žádáme o porozumění.

Redakce

Veškeré články uveřejněné v časopisu Vojenské rozhledy vyjadřují výhradně názor autora k dané otázce. Nejsou oficiálním názorem velení Československé armády.

Redakce časopisu Vojenské rozhledy

Plukovník Ing. Jaroslav Němec

VĚDA A MÍR V MĚNÍCÍM SE SVĚTĚ

V průběhu helsinského procesu se utvářel i nový vztah vědy k otázkám míru, bezpečnosti a obrany. Tento vztah odráží vědomí odpovědnosti vědců a inženýrů za to, jakým způsobem mohou být využity nebo zneužity jejich poznatky a jimi vyvinuté technologie. Soustřeďuje se na politické, ekonomické, ekologické i vojenské dimenze bezpečnosti, zdůrazňuje význam etického principu vědecké a inženýrské práce.

Výrazem tohoto vztahu bylo uspořádání světových kongresů **Cesty od závodů ve zbrojení**, které se konaly v Hamburgu (1986) a Londýně (1988). Další kongres plánovaný na r. 1990 v Budapešti byl vzhledem k probíhajícím změnám ve státech střední a východní Evropy odložen. Konal se ve dnech 28. 11. až 1. 12. 1991 v Berlíně pod názvem **Výzvy - věda a mír v rychle se měnícím prostředí**. Berlín byl zvolen jako symbolické místo, kde skončila konfrontace a začíná spolupráce mezi Východem a Západem. Hlavním výsledkem kongresu je ustanovení **Mezinárodní sítě inženýrů a vědců pro celosvětovou odpovědnost** (INES - International Network of Engineers and Scientists for Global Responsibility).

Iniciátorem světových kongresů je skupina nezávislých vědců a inženýrů, která svou autoritou získala postupně morální i finanční podporu mnoha institucí a nadací, UNESCO, senátů, světových hlavních měst i politických představitelů některých států. Ideovým základem kongresu jsou slova předního mecenáše hnutí - prezidenta SRN R. Weizsäckera: "Mír apeluje na srdce, věda na rozum. Obojí je nutné, ale bez vzájemného propojení nebude ani jedno z nich."

Cílem světového kongresu inženýrů a vědců je:

- nalézat odpovědi na výzvy, které představují změny politického, sociálního, ekonomického, přírodního a ekologického prostředí,
- soustředit se na důsledky rozvoje vědy a technologií pro přírodu a společnost,
- prohlubovat a rozšiřovat spolupráci vědců a inženýrů,
- nalézat poučení ze životnosti a schopnosti přežít ekosystémů (ekosystémy přežívají a obnovují se i v podmínkách, kdy civilizace zanikají),
- studium podmínek, jak věda a technologie mohou potlačovat agresivitu a podporovat mír.

Kongres byl průkopnickým činem v oblasti organizování světových setkání tak velkého rozsahu a společenského významu (více než 2000 vědců a inženýrů). Vzhledem k všestrannému zaměření byl kongres značně strukturován v předmětové oblasti jako multikriteriální (obsah jednání kongresu byl rozdělen na čtyři tematické oblasti, z nichž každá zahrnovala 5 až 20 hlavních témat) a v organizační rovině jako víceúrovňový.

Organizační struktura kongresu zahrnovala úroveň:

▲ **Souběžné vědecké a společenské akce** (ve stejné době se uskutečňovaly v Berlíně konference a symposia s definovanou vazbou ke kongresu. Účastníci kongresu měli možnost rozšířit své znalosti v různých specifických předmětech vlastního zájmu).

▲ **Veřejná zasedání kongresu**, na kterých se přední světoví politici a vědci vyjadřovali k otázkám obecného zájmu, byla přístupna veřejnosti, zejména studentům univerzit.

▲ **Plenární zasedání kongresu**, ve kterých byly projednávány obecné otázky rozvoje vědy a technologií určené pro vědeckou společnost.

▲ **Souběžná zasedání kongresu k problémovým oblastem**, které byly tematicky odlišné a zajímaly jen vyhraněné okruhy odborníků.

▲ **Představovací zasedání**, na nichž se jednotlivé vědecké skupiny a významné iniciativy představovaly, tj. stručně seznamovaly účastníky s cíli a výsledky svého výzkumu.

▲ **Tvůrčí dílny**, (jichž kongres zahrnoval 67; každá rozpracovávala širší problémový okruh. Pro výzkum zvláštních problémů si tvůrčí dílna vytvářela pracovní skupiny).

▲ **Příležitosti pro neformální vědecké setkání a diskuse** (přestávky, společenské akce).

▲ **Kulturní večery** (umožňovaly se seznámit s kulturou všech světadílů, žánrů s cílem učít účastníky vnímat jiné kultury, žít s nimi a vytvořit si k nim kladný vztah).

Kongres sledoval i konkrétní výchovné cíle. Jednání bylo soustředěno na jednotlivce jako tvůrce poznatků a nástroj jejich materializace v technologiích. Základem byla sebeorganizace založená na poskytnutí autonomie všem prvkům organizačního členění kongresu, převzetí odpovědnosti za sebe a plné oddání se pracovní skupině i tvůrčí dílně. Tento přístup umožnil vytvářet sítě - přirozené seskupování lidí, kteří sdílejí společné hodnoty a cíle.

Výsledky jednání:

■ Stále větší počet inženýrů a vědců je oddán práci pro udržení a zlepšení možností společně žít na Zemi.

Věda a technologie původně začaly hledat pravdu, pokrok. Dosáhly vynikajících výsledků, ale zároveň ekonomické a vojenské využití jejich poznatků stále více ohrožuje přežití lidstva. S vědou a technologií jsou spojeny i takové jevy jako jsou zbraně hromadného ničení, zamoření životního prostředí, přelidnění a hladomor, změny podnebí a vyčerpání přírodních zdrojů. Je nutné oprostit se od myšlení a chování, které odpovídá dobám, kdy prostředí se měnilo pozvolna. V období rychlých a všestranných změn v celosvětovém měřítku je nutné jít za hranice tradičního vnímání a vykládání světa. To je výzva věd, technologiím, vzdělání i politice.

■ Pro obnovení rovnováhy v přírodě a zlepšení lidského života je potřebné nové myšlení mající v úctě vztah člověka ke všemu živému.

Sama věda ukazuje vzájemnou závislost systémů a význam zpětné vazby. Je nutné zbavit se dojmu, že vědecká činnost může pokračovat bez následků, které významně ovlivní svět za zdmi vědeckých laboratoří. Nelze dále nebrat v úvahu skutečnost, že základní výzkum je spojen s využitím jeho výsledků. Nanejvýš nelidskou aplikací vědy je válka.

■ Nejsou "spravedlivé" a "svaté" války.

Vznikal dojem, že v důsledku politických změn, které se uskutečňovaly koncem osmdesátých let, skončily závody ve zbrojení mezi Západem a Východem. Dlouhodobý mír v Evropě a na celém světě se jevil jako možný. Válka u Perského zálivu svědčí o tom, že tento názor byl krátkozraký a eurocentristický. Válka je extrémním projevem lidské agrese. Její kořeny je nutné vidět nejen v genetické dispozici lidstva, ale i v ekonomickém, sociálním a politickém rozčlenění světa. V současné době dochází k obnovování konfliktů, jejichž příčinou je nedostatek zdrojů, sociální nespravedlnost a nacionalismus. Vysvětlení však nemůže být

ospravedlněním války. Války již nelze obhajovat. Tradiční způsob ospravedlňování války "vyššími principy" je v rozporu se základními lidskými právy.

- Tzv. regionální (oblastní) války v různých částech světa ovlivňují více než jeden nebo několik států. Moderní zbraně hromadného ničení umožňují zničit velké ekosystémy. Minulé války vedené např. ve Vietnamu, Kambodži, Libanonu, Severním Irsku, Afghanistanu, Kuvajtu a Íráku způsobily rozsáhlé sociální katastrofy a psychologické škody, které ovlivňují nejenom oběti, ale i tzv. vítěze.

- Není známo, jak by bylo možné překonat ekonomickou nerovnost a politické mechanismy, které vedou k válkám. Je však možné dosáhnout okamžité změny v oblasti vývozu, vývoje a výroby zbraní.

- Ačkoli zbraně nejsou příčinou konfliktů, zvětšují nerovnost a napětí. Závody ve zbrojení jsou samy o sobě ničivé, i přesto, že nedochází k otevřenému střetnutí. Proto vývoj, výroba a vývoz zbraní hromadného ničení musí být zastaven na základě světové ověřitelné dohody. Zahájení tohoto procesu mohou napomoci omezené jednostranné kroky. V dlouhodobé perspektivě musí být vynucení mezinárodního práva úkolem mezinárodních policejních organizací řízených OSN.

■ **Vojenský výzkum musí být kontrolován a omezen.**

Závody ve zbrojení jsou spojeny se světovým soutěžením o získání vedoucího postavení v ekonomice a v technologiích. Zastavení vojenského výzkumu a vývoje je velmi nesnadným úkolem. Vyžaduje uskutečnění mnoha změn:

- principem se musí stát otevřenost, zejména zveřejňování nákladů na vojenský výzkum a vývoj v celosvětovém měřítku,

- všechny státy vyrábějící zbraně musí projevovat vůli snižovat náklady na vojenský výzkum a vývoj.

Vědci a inženýři mohou přispět k otevřenosti tohoto procesu. Ti, kteří mají pochybnosti o důsledcích své práce ve vojenském výzkumu a vývoji, si zaslouží morální i praktickou podporu.

■ Nadešel čas nejen zastavit zkoušky jaderných zbraní (včetně podzemních), ale i zastavit dobývání, výrobu, skladování a obchodování vojensky využitelných štěpných materiálů.

■ Musí být zastavena válka nejen mezi národy, ale i mezi lidstvem a jeho ekologickým prostředím.

Při využívání poznatků a výsledků práce inženýrů, vědců lidstvo pod nálepkou civilizace a pokroku agresivně ničí zdroje na naší planetě. Tato agrese dosáhla rozměru ekologické války a musí být zastavena, mají-li se zahojit způsobené rány. Vědci a inženýři musí prosadit ekologicky čisté technologie i ekologické modely chování.

■ **Základními pojety pro budoucnost biosféry jsou životaschopnost a udržitelnost.**

Životaschopnost je schopnost systému rozvíjet rozmanitost, nabytečnost, snášenlivost a přizpůsobivost (schopnost obnovit se po poruchách). Ekosystémy v důsledku lidských zásahů často ztrácejí životaschopnost. To představuje výzvu, aby ekosystémům využívaným lidmi, byla vrácena částečná autonomie.

Udržitelnost je schopnost vývoje setrvávat v rovnováze s biosférou a dalšími zdroji, které ji podporují. Jednou z výzev udržitelného lidského vývoje je problém drastického snížení spotřeby zdrojů. Toho lze pravděpodobně dosáhnout jen výrazným zvýšením využívání znalostí a informací, včetně nové soustavy etických hodnot.

■ **Technologický a ekonomický odstup mezi průmyslově vyspělými a vyvíjejícími se zeměmi musí být zmenšen nebo se alespoň musí zabránit jeho zvětšování.**

Prostředí rozdíl mezi Severem a Jihem se zvětšuje především díky technologické převaze Severu. Země třetího světa stále více zaostávají, protože nemají technické prostředky a chybí jim vědecké poznatky a inženýrská dovednost. Kongres vyzývá vědce a inženýry, aby

poskytovali své vědomosti a dovednosti vyvíjejícímu se světu. Budoucnost musí přinést reformu světového hospodářského systému zaměřenou na spravedlivé rozdělování zdrojů.

■ Pro ochranu biosféry a budoucnost lidstva je nezbytná nová etika.

Humanitní myšlení je jedním ze základních prostředků nalezení rovnováhy mezi nezbytně tvořivými a ničivými silami životního procesu. Vědci a inženýři mají povinnost předvídat, musí nést odpovědnost za to, jaké prostředí i podmínky připraví příštím generacím.

■ Vývoj nových technologií musí být vyhodnocován již v počátečním období.

- Svoboda základního výzkumu má být zajištěna jako základní lidská vědecká činnost. Na druhé straně využívání poznatků vědy musí být pod kontrolou společnosti. Kontrola společnosti nemá vývoji technologií bránit, ale usměrňovat vývoj k dosahování kladných výsledků.

- Společenská kontrola je možná jen při dostatečné spolehlivosti toku informací. Vědci a inženýři jsou odpovědní za to, že budou uvědomovat veřejnost o své činnosti a budou ji varovat před možným nastávajícím nebezpečným vývojem. K tomu je nezbytné:

- hodnotit technologie ve všech oblastech vědeckého bádání,

- zlepšit vzájemné propojení vědy a veřejnosti,

- vychovávat vědce a inženýry na vysokých školách k odpovědnosti a dodržování zásad etiky.

Součástí nové etiky inženýrské a vědecké činnosti by mělo být i rozšíření kategorizace států podle dalších třídících hledisek, např. : státy zamořující, či šetřící životní prostředí, recyklující odpady nebo vytvářející skládky odpadů, zneškodňující odpady, či zamořující prostředí a státy, které minimalizují odpady, nebo které nešetří.

Plukovník v zál. Ing. Milan Sládeček, DrSc.
plukovník v zál. Ing. Karel Štěpánek

VOJENSKÁ STRATEGIE

(pokračování z čísla 2)

Vojenské strategie po 2. světové válce

Vojenské strategie po 1. a po 2. světové válce mají své odlišnosti způsobené:

● Celkovou odlišnou politickou situací na mapě Evropy po r. 1945, resp. ještě před samým koncem války, kdy se začal velmi silně projevovat mocenský zájem velmocí i aliancí s naprosto rozdílnými politickými, ekonomickými i vojenskými zájmy, což postupně vyústovalo od válečného spojení do poválečného "rozdělení" Evropy až po vznik NATO a Varšavské smlouvy ve vojenskopolitické oblasti, vznik Evropských společenství a RVHP v politicko-ekonomické oblasti. Lze to ilustrovat vojenskopolitickým konfliktem na Korejském poloostrově, v Číně, Maďarsku; v politických střetnutích v Československu (1948) - vyústu-

jícím do vojenského řešení (1968) atd. Výrazně se projevovala politika "studené války", různé formy "jaderné politiky", až k helsinskému procesu a postupným vytvořením zcela nového pojetí evropské bezpečnosti.

Na vojenskopolitickém vývoji záviselo i vytvoření vojenských strategií po druhé světové válce. Rozhodující úlohu měla politika velmocí, zejména USA a SSSR a jejich koalic (NATO a Varšavská smlouva). Právě v nich jsou výrazné rozdíly především v tom, že NATO, které vzniklo jako obranné spojení, vychází ve svém bytí z konzultativního a sjednocujícího strategického pojetí všech zúčastněných členů, z nichž každý má své nezadatelné právo na uplatnění svého vlivu. U členů Varšavské smlouvy šlo však o jednoznačnou vedoucí politiku SSSR, které se podřizovali všichni její členové, a to jak politicky, tak vojensky i ekonomicky. Z vojenského hlediska za celou dobu bytí Varšavské smlouvy nevyhlásil žádný ze zúčastněných států ani svoji vojenskou strategii, či vojenskou doktrínu.

● V období po 2. světové válce nebýval rostl vliv ekonomiky na strategii - ale i opačně, kdy ekonomika byla postupně zcela podřízena politickému či vojenskému vlivu.

● Mimořádný vliv na vznik vojenských strategií měl prudký rozvoj vědy a techniky, a to především v oblasti jaderných a raketových zbraní, které na rozdíl od jakýchkoli jiných zbraňových systémů (včetně OL a BBL) měly od samého počátku svého bytí rozhodný strategický význam jak v politickém, tak vojenském smyslu.

Vliv a důsledky vojenské strategie SSSR na řešení otázek obrany našeho státu jsme sami měli možnost posoudit.

Pokládáme za účelné posoudit, porovnat některá vojenská strategická i doktrinární stanoviska západních států a NATO. V tomto směru byly donedávna předkládány účelově zkreslené informace, vynucené celkovou politickou situací. Je v zájmu rozvoje našeho vojenského umění přistoupit objektivně k hodnocení této problematiky a poučit se pro budoucí řešení otázek obrany našeho státu. Jedním z významných podkladů doktrinárních a strategických pojetí byl Seminář k vojenským doktrínám 16. ledna až 5. února 1990 ve Vídni. Na něm vystoupili s oficiálními doktrinárními a strategickými stanovisky nejvyšší vojenská představitelé 32 států Evropy, USA a Kanady (včetně NGŠ SSSR a NGŠ ČSFR). Uvádíme proto některé významné výňatky z projevů odpovědných vojenských představitelů, především členských států NATO.

K utváření strategie USA předložil generál Collin L. Powell, náčelník sboru náčelníků štábů druhů ozbrojených sil USA stanoviska:

K vojenskému postavení USA v poválečném období:

"... Nepříjemné zjištění z doby před čtyřiceti léty, že míru asi nebude dosaženo, že se Evropa stala obětí pokračujícího útisku a že na Dálném východě opět vypukla válka, postavilo USA před nutnost zásadního rozhodnutí - **bud' se opět stáhnout** do naší historické izolace (pozn. po 1. světové válce), nebo **přijmout celosvětovou bezpečnostní úlohu**, což je ovšem v rozporu s povahou naší demokratické tradice. Vzhledem k tomu, že jsme během 20. století zaplatili několikrát trpkou cenu za podcenění hrozeb naší národní bezpečnosti, rozhodli jsme celý problém ve prospěch přijetí světové zodpovědnosti a k tomu účelu vybudovali potřebné ozbrojené síly. Ještě během jejich budování jsme stanovili **čtyři jasné principy reakce na ohrožení naší bezpečnosti** pro poválečné období.

1. Struktura obrany USA byla uspořádána ne pro válku, ale pro odstranění agrese. Odstrašení je základní kámen vojenské strategie USA, je nasměřováno k prevenci napadení USA nebo jejich spojenců...

2. Pokud budeme vyzváni, zareaguje - v případě nutnosti silou - na obranu našich občanů, našich spojenců, našich zájmů, našich hodnot...

3. Budeme ctít naše závazky ke kolektivní bezpečnosti, partnerství mezi národy, které sdílají naše základní hodnoty. Zároveň ovšem nemůžeme od našich spojenců čekat, že svou bezpečnost svěří deklarativním postojům. Proto je žádáme o to samé, co vyžadujeme sami

od sebe: udržovat ozbrojené síly, které jsou schopny a vázány bránit bezpečnost všech členů aliance ...

4. Budeme pokračovat ve věrnosti rozdílu - naznačeného v Ústavě - mezi budováním armád a podporováním námořnictva. Jsme jako ostrov mezi dvěma oceány. Směrem na východ leží naše bezpečnost a ekonomický blahobyt přes Atlantický oceán. Směrem na západ leží naše bezpečnostní povinnost a ekonomický blahobyt ve vodách Tichého oceánu. Jste všichni důstojníci armády, takže to, co vám řeknu, nebude pro vás nic nového; námořnictvo je schopné poskytnout bezpečnost nám i našim spojencům. Jsou ovšem dvě věci, které námořnictvo nezvládne ..., když samo o sobě se nemůže zmocnit území a samo o sobě nemůže vyhrát válku."

K postavení USA v paktu NATO gen. Powell uvedl: "... V květnu 1945 utichly nad Evropou zbraně. Prostředky války však byly vyměněny za prostředky násilí. Osvobození se stali v hlavních městech východní Evropy okupovanými. Evroptští vůdcové pokročili v této nejsmutnější době, v době politického podvrácení v Praze a vojenského nátlaku v Berlíně - vpřed... Nemohli jsme se obrátit zády ke světařil, který byl rodištěm osvíceneckých myšlenek, jež se promítly do naší Ústavy a do naší doktríny. A tak jsme zareagovali. Nevyužili jsme Evropy jako bezpečnostního štítu; my jsme nad Evropou bezpečnostní štít rozprostřeli. Od té doby byla bezpečnost Západu a nyní stále je - nedělitelná.

... Jestliže jsou duchem kolektivní bezpečnosti společné hodnoty, pak jsou jejím tělem společná nebezpečí a zodpovědnost. A zde bych se zaměřil na to, jak USA se svými principy a se svou vojenskou doktrínou podporují kolektivní bezpečnost Evropy. Platí šest principů, které utvářejí roli USA v NATO:

1. Radíme se. Nevnučujeme alianci své názory nebo vojenské strategie ... Je nesmyslné, aby v alianci, jehož postavení a cíle jsou předmětem intenzivní vojenské kontroly šestnácti demokratických společenství, někdy mohla proniknout agresivní vojenská akce.

2. USA podporují myšlenku kolektivní obrany. Kolektivně se bránit oproti tak velkému ohrožení, které by přemohlo obranu jednotlivého státu. To je důvodem, proč přijal americký lid skutečnost, že jsou v zahraničí stále rozmístěny ozbrojené síly USA ... Až do současnosti zůstává hlavní starostí našeho společenství strašidlo konfrontace s velkou převahou ozbrojených sil, které jsou vyzbrojeny, vycvičeny a přizpůsobovány k útočným pozemním operacím...

3. Americký závazek k paktu NATO je založen na **přední obraně**. Tento úkol paktu NATO, tedy úkol zachovat územní celistvost v každém místě možného napadení, je ze všech břemen a povinností nejdůležitější. **To také vysvětluje strategii NATO** - strategii použití síly v postupných sledech útočících ozbrojených sil, protože nevýhoda paktu NATO v poměrech rozhodujících sil nedovoluje úspěšnou obranu proti čerstvým vlnám útočících obrněných sil ... Podle charakteru a podstaty paktu NATO jsou útočné strategie morálně a politicky neobhájitelné.

4. USA zůstávají vázány strategií pružné reakce. Vlastní podstatou pružné reakce je použití spolehlivého odstrašovacího prostředku a v případě selhání je to schopnost rychlého zastavení nepřátelských sil a obnovení statu quo. To vyžaduje širokou škálu možností, od konvenčních až po nukleární...

5. USA není armádou okupační. Podle sdělení prezidenta Bushe zůstanou americká vojska v Evropě tak dlouho, pokud bude jejich přítomnost vládami a veřejností vítána a pokud plní kolektivní rozhodnutí společenství, že je jejich přítomnost nadále nutná.

6. Vojska a zájmy USA nepředepisují vojenské velení aliance. Jednáme jako aliance ..."

Získáním atomové zbraně oběma protistojícími společenstvími (u Varšavské smlouvy ve výlučném "vlastnictví" SSSR, u NATO ve "výlučném" vlastnictví USA a Anglie, samostatně Francie, která v r. 1966 z NATO vystoupila) je možno hovořit o postupném vytváření rovno-

váhy sil, protože světové střetnutí, které by mohlo vzniknout, by ani pro jednu z protistojících sil nebylo úspěšné. Zde jsou zřejmé i první počátky "studené války", začínající pocit nedůvěry, strachu, vybičování pohotovosti - zejména strategických ozbrojených sil, držení jeden druhého v šachu, závody ve zbrojení.

Vojenské strategie Západu měly v období po druhé světové válce několik strategických obranných variant, zatímco svou podstatou útočná strategie SSSR se od padesátých let do konce trvání Varšavské smlouvy v zásadě nezměnila. Základem bylo ideově politické (komunistické) velmocenské pojetí.

Vojenskou strategii druhé poloviny padesátých let představuje nejdříve "**strategie hromadné odvety**". Šlo v podstatě o strategii obou uskupení, i když s odlišným obsahem, která vyústila v nesmírné, především ekonomické náklady. Jejím charakteristickým rysem bylo hromadné použití jaderných zbraní, a to jak na válčišti, tak i v hlubokém týlu protivníka, následně použitím silných úderných (tankových) uskupení (obdobá 2. světové války). Neobyčejně významnou roli měl hrát prvek překvapení a počátečního období války (POV). Součástí strategie je i politicko-ideologický motiv vyjádřený ve snahách legalizovat v podstatě nerealizovatelný oboustranný závazek, že "nepoužijí jaderných zbraní jako první". (Pozn. Podle našeho názoru, když by se jaderná válka spustila, tak pozbývá smyslu zjišťovat, "kdo byl vlastně první".)

Problematickostí tohoto pojetí demonstroval na velitelsko-štábním cvičení (v Praze 1961) tehdejší náčelník štábu spojených ozbrojených sil armádní generál Antonov (SSSR), když našim shromážděným vyšším velitelům a štábním pracovníkům zadal otázku: "Máte ze dvou pramenů ověřené zprávy, že do dvaceti minut na vás zaútočí protivník jadernými zbraněmi. Co uděláte?" vyvolaný (ve fiktivní roli velitele frontu) se ujistil, že jde o ověřené zprávy ze dvou nezávislých pramenů, a pak se rozhodl předejít tomuto útoku úderem jemu operačně podřízených jaderných prostředků. (Už samotná skutečnost, že rozhodování - i když "na mapě" bylo "pomyslné" svědčelo do vůle fiktivního velitele frontu svědčí, v jaké složité situaci se ČSA tehdy nacházela, kdo "měl prst na jaderné spoušti".) Dostalo se jemu i všem přítomným, bez dalšího vysvětlení, neobyčejně výmluvné odpovědi (která vysvětlila skutečný smysl politické proklamace o nepoužití jaderných zbraní): "Vy jste agresor, my jsme přeci prohlásili, že nepoužijeme jaderné zbraně jako první!"

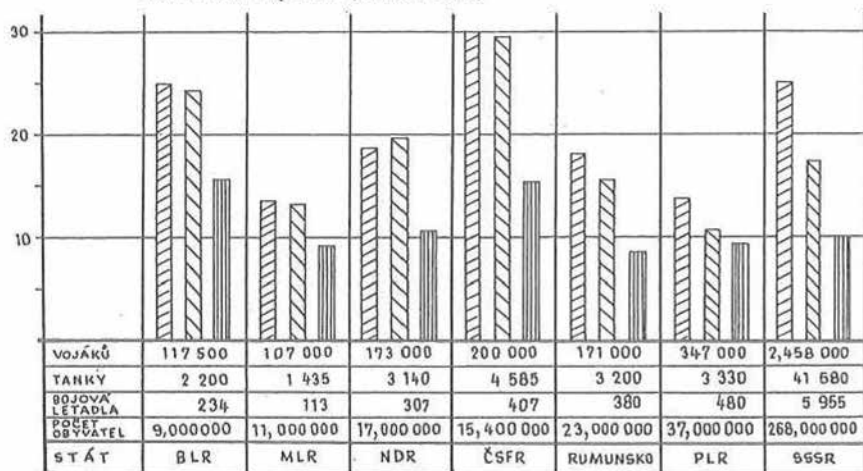
K dalším charakteristikám strategie NATO a jeho členských států:

Vojenská strategie pružné reakce se úzce prolíná se strategií **odstrašování**. Obě vznikají jako důsledek zhodnocování **strategie rovnováhy sil**. Rozšiřovat tyto pojmy je velmi složitý problém. **Odstrašování** má za cíl vytvořit podmínky, aby k válce nedošlo; aby bylo zřejmé, že by na ni agresor krutě doplatil **pružnou reakcí**, což ve svých důsledcích vytváří **patovou situaci**, řešitelnou pouze politicky. Jaké problémy přináší **rovnováha sil** jsme se mohli přesvědčit při složitých a dlouhodobých jednáních KBSE, při stanovení limitů některých zbraňových systémů (tanků, obrněných transportérů, bojových vozidel pěchoty, dělostřeleckých systémů větší ráže než 100 mm a bojového letectva). Jedním z problémů limitů je častá nesouměřitelnost zbraňových systémů, např. raketometů s mohutnými raketami vybavenými submunicí (např. v současné době americké raketomety MLRS apod., ale i radioelektronických systémů, nověji elektronických prostředků systému strategické obranné iniciativy - SDI atd.).

Strategické rozložení sil obou aliancí na evropském válčišti (především sil prvního strategického sledu) a teritoriální podmínky pro vedení účinné obrany (a potřebnou její hloubku) bylo pro vojska NATO nevýhodné. Na hlavním evropském strategickém směru (Moskva - Varšava - Berlín - Brusel - Paříž) byla z hlediska NATO nejvyšší možná hloubka obrany (až po pobřeží Atlantického oceánu v Nizozemí a Belgii) zhruba 300 až 500 km! Především tato skutečnost vedla k vytvoření strategie **přední obrany**. Dalším důvodem byla vysoká hustota obyvatelstva a rozhodující ekonomiky právě na tomto směru: Podstatou této strategie bylo

Přehled militarizace států Varšavské smlouvy

stav k 1.1.1990 (Použito pramenů SSSR)

Legenda:

- Letadel na milion obyvatel
- Tanků na 100 000 obyvatel
- Vojáků na 1000 obyvatel

Obr.

organizovat a uskutečnit rozhodnou obrannou činnost v malé hloubce, a to přímo u hranic s druhou koalicí.

Pro větší názornost uvádíme základní myšlenky, které vyslovili vedoucí vojenští činitelé (náčelníci generálních štábů, zástupci ministrů obrany) na dříve uvedeném semináři ve Vídni (leden až únor 1990). Studium jednotlivých názorů nám přiblíží myšlenkové pochody, analýzy a záměry, na kterých jsou, či byly koncipovány doktríny nebo strategie jednotlivých zemí:

Velká Británie (generál Richard Vincent, zástupce ministra obrany):

"Bezpečnostní politika je rozhodující část zahraniční politiky. Po jejím vypracování zpracováváme odpovídající vojenskou strategii, která musí ve svých opatřeních vycházet ze zdrojů vyčleněných na obranu ... (Pozn. Ve Velké Británii je vojenská strategie tvořena, doktrína je odvozena později, a to tak, aby strategii zabezpečovala.)

Strategie odstrašování Velké Británie je spojena se strategií NATO. Strategie přední obrany znamená společnou ochranu území NATO na jeho hranicích, ale bez ohrožení území jiných zemí ... Ozbrojené síly Velké Británie jsou účinně začleněny do této strategie uskutečňované NATO, včetně čtyř oblastí, kterým se přikládá zvláštní význam:

- **disponování** strategickými, operačními a taktickými **jadernými zbraněmi** (JZ mají nadále poskytovat základ strategického odstrašování, protože představují pro možného agresora představu obrovských následků, které ho mohou odradit od anexe svrchovaného území jiného státu),

- **přímá obrana** Velké Británie,
- **přední obrana** evropské pevniny,

- **kontingent námořních sil** ve východní části Atlantického oceánu a Lamanšského průlivu. Vzhledem ke geostrategické poloze Velké Británie v Atlantickém oceánu a její blízkost k evropské pevnině, **obrana vzdušného prostoru, moře a pevniny** Velké Británie vytváří důležitý prvek NATO ... Prostřednictvím námořních a leteckých sil přispívá Velká Británie k uskutečnění strategie představených námořních operací."

Pozn.: Bez zajímavosti není ani vojenské strategické hledisko Velké Británie k bývalému možnému nepříteli - Varšavské smlouvě: "Bezpečnost jednoho národa nebo skupiny národů nemůže být udržována na základě, který nevyhnutelně znamená nebezpečí pro jiné národy. Navzdory nedávnému a vítanému snížení obrovské vojenské kapacity Varšavské smlouvy v oblastech, které by se staly předmětem jednání KOS, tato (pozn. VS) stále vytváří kořeny našich obav o bezpečnost Západní Evropy, protože překračuje všechny rozumné normy, struktury a druhy zbraní, **nutných pouze k obranným účelům** ... To ovlivňovalo naši bezpečnostní politiku a vojenskou strategii ... proto tvoří jaderné zbraně Velké Británie nadále základ vojenské strategie odstrašování."

Francie (armádní generál Maurice Schmitt - NGŠ):

"Vojenská strategie Francie je strategií středně velkého státu, který však v Evropě zaujímá klíčové místo - je vedena snahou jaderného odstrašování ... Jde o odstrašování slabého vůči silnějšímu, které však spočívá v řadě prostředků, jimiž lze přesvědčit protivníka, že jaderné riziko, které podstoupí na vlastním území, bude vyšší než vítězství, kterého by dosáhl vůči Francii.

Proto Francie definuje strategii, jejíž pojetí a prostředky mají národní charakter, která nesměruje k tomu, aby v Evropě vypukla válka, ale k tomu, aby bylo válce zabráněno. Usiluje o mír prostředky odvrácení válečné hrozby, v nezávislosti a solidaritě.

... Konvenční síly slouží k odvrácení hrozeb malého rozsahu a proti jakýmkoli pokusům obejít jaderné odstrašování ... tak se klasická vojenská operace začíná do globálního odstrašování. Schopnost konvenční obrany je plně dostačující. Nemí příliš silná co do svého objemu, ale její vybavení splňuje naději, že Francie bude připravena snášet mnohá rizika války, aniž by bylo nezbytně nutné uchýlit se k použití jaderných prostředků v případě, že by naše životní zájmy byly ohroženy ..." (Pozn.: Tehdy měla Francie v pozemních silách 290 tisíc mužů, 1300 tanků, 100 bojových plavidel a 450 bojových letadel - Československo v dané době 200 000 mužů, 4585 tanků a 407 bojových letadel).

SRN (admirál Dieter Wellerschoff, generální inspektor Bundeswehru):

- SRN se poučila z dějin. Ústava zakazuje každou válku, SRN se zřekla ZHN.

- Mír a bezpečnost závisí v rozhodující míře na rovnováze sil mezi NATO a VS.

- Pro bezpečnostní politiku SRN je jedním z rozhodujících faktorů reálná situace rozmístění vojenských sil v Evropě. Ta i přes některá chválihodná jednostranná snížení je dána vysokou převahou států Varšavské smlouvy v konvenčních, nukleárních a chemických zbraních. Z vojenské převahy a z geostrategické výhody vyplývá schopnost VS vést konvenční překvapivou válku a prostorovou ofenzívu, což je ústředním problémem bezpečnosti SRN.

- Pro SRN je životně důležité odvrátit jakoukoli válku (jadernou i konvenční); byly by ohroženy základy bytí SRN, nebo by šlo o její zničení.

- Odvrácení války předpokládá připravenost a schopnost spolu se spojenci mít odpovídající ozbrojené síly k odrazení útoku nebo pokusu zastrašení a v případě konfliktu udržet nebo obnovit integritu a bezpečnost území SRN.

Na základě současných politických, ekonomických i vojenskopolitických změn v Evropě přistoupilo NATO již podruhé (1990 a Řím 1991 - v době, kdy probíhající změny nebyly ustáleny, natož vykrystalizovány) k celkovému přehodnocení své vojenské strategie. Navíc jednou z náplní soudobých strategií je význam využívání nejnovějších poznatků vědy a techniky ve všech oblastech, včetně logistiky. Z ryze vojenského hlediska je mimo jiné podstatou nových strategií odklon od výstavby mohutných pozemních armád, vyzbrojených především tanky a přechodu na rychlé, operativní celky o velké manévrovací schopnosti.

Rozhodující těžiště bojové činnosti je od samého počátku konfliktu přeneseno na ovládnutí vzdušného prostoru - za současného maximálního využití moderní techniky zbraňové, navigační, radioelektronické - což umožňuje jednak rychlé rozvrácení infrastruktury protivníkovy území, a jednak podmiňuje úspěšnou činnost následných pozemních operací. Jsou tak vytvořeny podmínky k získání a udržení strategické iniciativy v začátku konfliktu v soudobých podmínkách válečné činnosti (Perský záliv 1991).

SSSR a Varšavská smlouva

Vojenská strategie SSSR se postupně upřesňuje ve složité a konfliktní situaci období studené války. Jejím posláním bylo zajistit, v duchu marxisticko-leninské ideologie, splnění hlavního politického cíle: dosáhnout konečného vítězství komunismu. Vytvořit podmínky k dosažení tohoto cíle představovalo mobilizaci všech dostupných politických a ekonomických možností k vybudování mohutného vojenského potenciálu na úkor ostatních potřeb rozvoje společnosti. Vznikem Varšavské smlouvy (1955) se měl tento vývoj posílit za přispění všech států koalice.

V podstatě šlo o mimořádný a složitý proces, který byl zahalen do ideologickopolitické roušky boje proti "agresivním silám světového imperialismu, reprezentovaného především USA a vojenskou aliancí NATO".

Vojenská strategie SSSR, v základních principech od konce 2. světové války neměnná, byla postupně modifikována. Ve druhé polovině padesátých let měla charakter **hromadné odvety spojené s útočnou činností** ke zničení protivníka. V šedesátých letech je rozvíjena a ověřována na strategických cvičeních štábů armád Varšavské smlouvy, plánovaných generálním štábem SSSR a řízených buď ministrem obrany SSSR nebo jeho zástupcem, který byl ve funkci velitele Spojených ozbrojených sil Varšavské smlouvy. Vojenská strategie charakterizovaná z počátku jako **strategie hromadného odvetného jaderného úderu** se později přetvořila na **strategii předstihujícího hromadného jaderného úderu**. Jednou z podstat této vojenské strategie bylo včas zjistit přípravy nepřítele na válku a předejít jeho jadernému úderu včasným provedením vlastního hromadného jaderného úderu na celou hloubku předpokládané bojové činnosti, ochromit jeho politická a průmyslová střediska a infrastrukturu. Tato opatření měla být vedena s překvapením, měla vytvořit podmínky pro vedení útočné strategické operace použitím silných úderných (především tankových) uskupení na rozhodujících strategických směrech válčiště, získat v počátečním období války (POV) strategickou iniciativu a vytvořit příznivé podmínky pro celkový úspěch ve válce. V tomto smyslu bylo na evropském válčišti POV považováno za rozhodující období války. (Charakteristiku POV v pojetí Varšavské smlouvy popsal v publikaci Vojenská strategie genpor. Ing. Václav Vitanovský, CSc.) Předpokládala se i možnost postupného, nejdříve politického, později vojenského napětí, které by mohlo přerůst v ozbrojené střetnutí vedené z počátku bez použití jaderných zbraní s možností některých politických řešení.

Charakter útočných operací této strategie (v podstatě se nic jiného neprocičovalo) vycházel ze zobecněných zkušeností útočných operací SSSR ve 2. světové válce. Šlo o hromadné zasazení mohutné palebné a úderné síly (včetně živé síly) k průlomům na určených hlavních směrech, a to po celou dobu trvání operace (na celou její hloubku). Tato praxe se od zkušeností 2. světové války pouze modernizovala, a to v tom smyslu, že předpokládala využití ničivé síly, účinků jaderných i raketových zbraní, spolu s nasazením množství tanků, zatímco rozvoj a uplatnění nejnovějších poznatků vědy a techniky (v oblasti elektroniky, informační, řídicí a automatizační techniky - zejména techniky velení) výrazně po celou dobu byl Varšavské smlouvy zaostávalo v rozmezí 10 až 15, v některých oblastech i více let. Státy bývalé východní Evropy pociťují toto zaostávání dodnes, nejen ve vojenské oblasti. Tomuto stavu napomohla marxistická filozofie a ideologie. Ještě v začátcích šedesátých let byla

kybernetika označována jako **buržoazní pavěda**. Ve své podstatě to znamenalo, že výstavba armád Varšavské smlouvy a strategie jejich použití svým způsobem ustrnuly na úrovni zkušeností 2. světové války. V uvedených podmínkách kladla vojenská strategie SSSR požadavky na výstavbu početných armád, které byly na samé hranici únosnosti. Ekonomicky vyčerpaly všechny členy tohoto společenství, což přispělo k politickému i ekonomickému krachu. Např. k zajištění výstavby silných úderných uskupení měly státy VS na 60 000 tanků (z toho SSSR 41 580 srovné s Francií 1300 tanků). Obdobně tomu bylo v počtech obrněných transportérů, bojových vozidel pěchoty, děl, raketometů, minometů, ale i vojenských taktických a operačních raket. Naopak zaostávalo letectvo, především technika velení, informační a automatizační technika, prostředky radioelektronického boje apod. Zaostávalo však i organizační členění armád! Stále se budovaly armádní "kolosy" (front - armáda - divize), s bojovou technikou, která postrádala především moderní a vysoce účinné elektronické vybavení (zabezpečení velení, řízení, automatizace těchto činností). Přehled militarizace států Varšavské smlouvy je uveden na obr.

Pod silným tlakem mezinárodního společenství a probíhajícího helsinského procesu byla v SSSR v roce 1987 a tím v celé Varšavské smlouvě přijata **obránná vojenská doktrína**. Očekávalo se, že budou následovat praktická opatření, která prokazatelně útočný charakter dosavadní vojenské doktríny a vojenské strategie Varšavské smlouvy postupně změní na obranný. Ukázalo se, že jde především o politické prohlášení, kdy snížení počtu vojsk bylo v celkovém vzájemném poměru s protistojícím společenstvím zanedbatelné. USA a NATO byly nadále označovány za možného agresora, armády Varšavské smlouvy zůstaly na rozhodujících strategických směrech i nadále beze změny ve strategickém útočném uskupení. Rovněž dislokace sovětských vojsk na cizích územích se nezměnila, a to včetně rozmístění sovětské jaderné munice uložené ve skladech na území členských států Varšavské smlouvy.

K doktrínální, ale i ke strategickým otázkám se na semináři ve Vídni vyjádřili také představitelé armád Varšavské smlouvy:

SSSR (armádní generál M. A. Mojsejev, náčelník generálního štábu SSSR):

"Sovětská vojenská doktrína je systém oficiálně přijatých základních názorů na odvrácení války, vojenskou výstavbu, přípravu obrany státu a ozbrojených sil SSSR k odrazení agrese a též na způsoby vedení ozbrojeného boje na obranu socialistické vlasti. Svým obsahem úzce souvisí s vojenskou doktrínou členských států Varšavské smlouvy." (Pozn.: Tehdejší NGŠ ČSA pro týdeník Respekt v r. 1990:

"Byl jsem ve funkci sotva 14 dnů a v ruce jsme (k doktríně) neměli vůbec nic.") "Naše doktrína opírá se o základní zákon sovětského státu v oblasti obrany, není namířena na přípravu války, ale na její odvrácení a na upevnění mezinárodní bezpečnosti. Pochopitelně i dřívější činnost SSSR předpokládala boj proti hrozbě války. Avšak nyní, v jaderném věku, kdy válka se rovná sebevraždě, se tento úkol v sovětské doktríně stal prvořadým... V sovětské doktríně, stejně tak jako v doktrínách jiných států, se rozlišují dvě organicky propojené části - politická a vojenskotechnická. Hlavní, rozhodující z nich je politická. Je vyjádřena vztahem SSSR k válce, určuje politické úkoly k jejímu odvrácení, upevnění obrany a bezpečnosti země ... SSSR nespojuje svoji přítomnost ani budoucnost s vojenským řešením mezinárodních sporů a protikladů - ekonomických, politických, ideologických a jakýchkoli jiných. Sporné mezinárodní otázky se musí řešit mírovou cestou, politickými prostředky ... SSSR považuje zachování míru za nejvyšší společenskou hodnotu. SSSR nikdy a za žádných okolností nezačne jako první vojenskou činnost proti jakémukoli státu. (Srovnéj s řešením v ČSFR v r. 1968, vojenský zásah a přítomnost SSSR v Afghánistánu.) "SSSR nikomu nehrozí, na nikoho se nechystá zaútočit, nemá teritoriální nároky k žádnému státu ani v Evropě, ani v jiných oblastech světa... je připraven se všemi státy světa budovat vztahy na základě vzájemného respektování zájmů, bezpečnosti a mírové spolupráce... Nemáme v plánech narušovat bezpečnost kohokoli. Přísně dodržujeme a budeme dodržovat všechny

mezinárodní závazky, vyplývající z Charty OSN, helsinského Závěrečného aktu, dokumentu stockholmské konference, dvoustranných smluv a ujednání mezi státy ... SSSR se nesnaží o vojenskou převahu a považujeme vzájemné snížení jaderných a konvenčních zbraní za úkol historického významu. Takový je hlavní smysl sovětské doktríny ... Je spojena s komplexem následujících otázek:

- charakter vojenské hrozby a pravděpodobný protivník,
- k odrazení jaké agrese je třeba připravit stát a ozbrojené síly,
- jaké ozbrojené síly jsou nezbytné pro stát,
- k jakým způsobům vojenské činnosti je nutné připravovat ozbrojené síly při odrazení agrese ... v tom jde mimo jiné i o hodnocení vojenské hrozby pro SSSR a určení pravděpodobného protivníka.

Jak známo, obě strany - SSSR i USA, VS i NATO rozhodně odmítají stanovisko, že hrozba války může vycházet z jejich strany. Současně představitelé USA a NATO neustále prohlašují, že za svého protivníka považují SSSR, že s ním je třeba jednat pouze z pozice síly v oblasti politické, ekonomické a samozřejmě vojenské ... Avšak válečné nebezpečí vidíme ve vojenské politice, kterou provádějí Spojené státy a NATO ve vztahu k SSSR a VS, v některých ustanoveních jejich doktríny ... Druhá otázka vědeckotechnické části doktríny je spojena s určením a odrazením jaké agrese se připravují sovětské vojenské síly ... Není tajemstvím, že síly USA a NATO se připravují k jaderné i konvenční válce. Doktrína pružné reakce a jaderného zastrašování, nehledě na veřejná prohlášení o jejich obranném charakteru, předpokládají při určitých podmínkách použití jaderných zbraní jako první ... Pokud budou myšlenky jaderného zastrašování uskutečňovány ve výstavbě, strategii a přípravě ozbrojených sil NATO, do té doby, dokud bude připuštěna možnost použití jaderných zbraní, budeme nuceni udržovat své ozbrojené síly v připravenosti ke splnění obranných úkolů jakéhokoli typu... Dnes jsme přehodnotili svoji strategii. V případě agrese budou hlavním druhem činnosti sovětských ozbrojených sil obranné operace. Obrana na strategických, operačních i taktických stupních byla v přípravě armády a námořnictva vyzdvížena na první místo ... Jsme hluboce přesvědčeni, že v budoucnu VS jako vojensko-politické uskupení se musí stát uskupením politicko-vojenským. Nejde o slovní hříčku. Je v tom založen hluboký smysl... Dvojnásobně jsme zkrátili počet divizních a plukovních cvičení. Zatímco státy NATO si nepřejí zkrátit intenzitu vojenské činnosti a počet velkých cvičení. Co se tedy děje, pánové? Není na čase převést vojenskou činnost do souladu s novým myšlením?

Žádáme, aby nám byla objasněna některá ustanovení doktríny pružné reakce, která představuje aktivní roli ozbrojených sil NATO v možném vojenském konfliktu: použití jaderných zbraní jako první; provedení hromadného úderu ze země a ze vzduchu na první sled vojsk VS do hloubky 150 km, při současném úderu na celou hloubku obrany protivníka ..."

Polsko (armádní generál Józef Użyski, náčelník generálního štábu Polské armády):

"Obranná doktrína Polské republiky vychází ze státních zájmů naší země, bere v úvahu její lidský a ekonomický potenciál, rovněž politicko-geografické a geostrategické rozmístění. Svémi kořeny zasahuje do mnohaletých, velice složitých dějů polského státu. Bere v úvahu také ustanovení **koaliční vojenské doktríny členských států VS**. Podle ní je nejvyšším úkolem státu zajištění životně důležitých zájmů polského národa - jeho bezpečnosti, práva na mírový život, nezávislost, svrchovanost, územní celistvost a nenarušitelnost hranic. V naší doktríně je zvlášť jasně vyjádřeno spojení národní bezpečnosti s mezinárodní, zvláště evropskou... Obsah polské obranné doktríny potvrzuje odmítání použití síly nebo hrozby silou v mezinárodních vztazích. Výjimkou je pouze případ, kdy by bylo Polsko, či jiný stát nebo skupina států Varšavské smlouvy v Evropě napadeny. Teprve tehdy Polsko, využívaje práva na individuální nebo kolektivní sebeobranu v souladu s článkem 51. Charty OSN použije síly a prostředky ... Ozbrojené síly Polské republiky ... jsou organizovány na principu rozumné

obraně dostatečnosti, jejich organizace a jejich počet je takový, aby byly schopny samostatně nebo v rámci koaličního obranného systému se postavit proti možné agresi... Obranu chápeme jako základní druh operací a bojovou činnost - je hlavním obsahem přípravy všech stupňů velení ... Zároveň je však útok považován za nutnou součást operací i bojové činnosti, uskutečňované formou protiútoků, který představuje vyšší formu aktivity soudobé obrany..."

Maďarsko (generálporučík László Borsits, náčelník generálního štábu Maďarské armády):

"... naše bezpečnostní politika dostala nový význam a obsah, rozšířila se oblast jejího použití: přehodnotili jsme a znovu vyjádřili většinu základních tezí naší vojenské doktríny; přehodnotili jsme celý systém obrany a přistoupili k plnění dlouhodobější komplexní reformy ozbrojených sil, v jejímž průběhu podstatně snižujeme početní stav, množství organických prvků a výzbroje naší armády, ale také v plné míře přetváříme organizační členění, principy řízení, přípravy a použití ozbrojených sil... (Pozn.: Maďarská armáda přešla na sborovou a brigádní organizaci již v roce 1991.) Základním úkolem našich ozbrojených sil je zabezpečení státní hranice, ochrana vzdušného prostoru, zabezpečení nedotknutelnosti území státu a odražení možné agrese. Naše vojenská doktrína není namířena proti jiným státům a má přísně obranný charakter."

Československo (generálmajor Anton Slimák, náčelník generálního štábu ČSA):

"... Obnovením principu demokratického systému v Československu se otevřely i možnosti pro jeho novou zahraniční a brannou politiku... **vycházíme ze závazků, které pro Československo vyplývají z jeho členství ve Varšavské smlouvě.** Chceme, aby tyto závazky byly založeny na rovnoprávnosti a nezasahování do vnitřních věcí našeho státu... Československo odmítá ozbrojené síly jako prostředek řešení jakýchkoli rozporů mezi národy a státy. Ve své moderní historii jsme nikdy nepozvedli zbraně proti lidu jiné země, než k obraně samostatnosti, svrchovanosti a územní celistvosti republiky (?) ... Za záruku vzájemné důvěry považujeme stabilitu hranic v Evropě ... budeme v praxi důsledně realizovat obranný charakter naší vojenské doktríny s cílem dosáhnout úrovně rozumné obranné dostatečnosti, jako jednoho ze základních principů mezinárodní stability a bezpečnosti ... Naše země podporuje jednání směřující ke snížení vojenského napětí a ke snížení počtu ozbrojených sil v Evropě na úroveň rozumné dostatečnosti ... a aktivně podporuje opatření směřující k **současnému** rozpuštění vojenských organizací NATO a Varšavské smlouvy ... Od konce šedesátých let byla kolektivní obrana členských států Varšavské smlouvy zabezpečována vojsky koaličního složení (!) ... na základě politického přehodnocení **vstupu** spojeneckých armád do Československa v roce 1968, ztrácí rozmístění sovětských vojsk na našem území opodstatnění. Za základní organizační prvek pozemního vojska, schopný vést autonomní bojovou činnost, považujeme vševojskové divize, motostřelecké a tankové. Ty jsou uskupeny do vyšších operačních svazů, armád a vojenských okruhů... prostředky vynakládané na zabezpečení **obran**y (!) ... přesahují naše reálné možnosti, je nezbytné je vracet postupně do ekonomického a sociálního rozvoje státu... Jednoznačné obranné poslání armády chápeme v širokém smyslu tak, že i v případě napadení nepočítáme s přenesením bojové činnosti na území jiného státu."

I když měla tato doktrína mnoho kladných politických prvků, odpovídajících politické situaci v dané době, zůstala ze strategického hlediska na své bývalé, resp. dosavadní úrovni (viz vystoupení gen. Mojsejeva a gen. Slimáka ve Vídni 1990). Členění armády, její výzbroj a rozmístění nemohly u žádného vojenského odborníka budit dojem byt' sebemenšího obranného charakteru, protože útočná operační sestava se v celém svém rozsahu nezměnila

včetně výzbroje. Naše armáda byla nadále součástí prvního strategického útočného sledu armád Varšavské smlouvy.

V pojetí a obsahu československé vojenské doktríny (schválené a vyhlášené FS ČSFR v r. 1991) došlo k razantním, systémovým změnám, které musely vzít v úvahu: změny mezinárodně politického charakteru, související s dohodou USA a SSSR o ničení raket středního a krátkého doletu (1987); dohodu o kontrole zbrojení; dohodu o snížení počtů konvenčních výzbroje; sjednocení Německa; zánik Varšavské smlouvy; odsun sovětských vojsk z cizích území atd. Z mezinárodně politického a vojenskopolitického hlediska vznikla po roce 1989 zcela nová východiska pro vytvoření nových vojenských doktrín a strategií. Jde o velmi složitý, rozsáhlý proces, protože politická scéna Evropy je v neustálém pohybu, čímž se mění i naše strategicko-obranná východiska.

Probíhající změny jsou často zcela zásadního charakteru. Mění se časově, prostorově, obsahově i věcně. Např. na konferenci o budoucnosti Evropské bezpečnosti v dubnu 1991 v Praze byly vyřčeny ve vztahu k středoevropskému prostoru názory, které bylo nutné v dané době brát do úvahy:

● **Velvyslanec USA u NATO William H. Taft:** "Cílem NATO není vytváření nějakého "cordon sanitaire". Naopak, snahou jak zajistit bezpečnost Evropy, je přejít od konfrontace ke spolupráci a v těchto podmínkách, pokud státy navzájem spolupracují, tak nepotřebují sanitární kordóny. NATO vychází z předpokladu, že dlouhodobé stability v Evropě nelze dosáhnout bez konstruktivní účasti Sovětského svazu, který nechce nikdo izolovat."

● **Generální tajemník NATO Manfred Wörner:** "V SSSR stále jsou vlivné politické síly, které vidí v NATO nepřítele. Proto musíme vytvářet protíváhu, aby vojenská síla SSSR nepodlehla nějakému pokušení. Proto si aliance stále udržuje koherentní obranu. Historická příležitost vytvořit novou svobodnou Evropu bude záležet na vývoji v SSSR, na jeho zahraniční politice ..."

● **Náměstek ministra zahraničí SSSR J. Kvisický:** "Zatímco západní Evropa si upevňuje své integrační struktury, rozkládá východní Evropa všechny, které měla. Konfrontační čára sice zmizela na Labi a v Berlíně, hrozí však, že se objeví v hospodářské podobě na Odře a v Tatrách a ve vojenské politice na Bugu ... SSSR má v této oblasti (střední Evropě) legitimní závazky, které je třeba brát v úvahu ..."

● **Náměstek ministra zahraničí ČSFR Z. Matějka:** "Nechceme nová vojenská uskupení, či nějaký blok v naší oblasti ... v nově připravovaných smlouvách ČSFR se všemi sousedy usilujeme, aby obsahovala ustanovení, že obě smluvní strany budou usilovat o vytvoření celoevropských bezpečnostních struktur ..."

To vše byla velmi závažná prohlášení, s nimiž se muselo počítat při vytváření čs. vojenské strategie, k její modifikaci k takto se vytvářejícím východiskům. Slova "o legitimních zájmech SSSR" v našem prostoru pronesená vysokým vládním úředníkem mohla též znamenat, že v případě, že SSSR uzná za nutné, máme na našem území zpět sovětská vojska. Svým způsobem tak byla zpochybněna naše svrchovanost v rozhodování o zahraniční politice apod.

Vše se změnilo po nezdařeném puči v SSSR (červen r. 1991), který však významně napomohl rozpadu SSSR tím, že spustil lavinu vyhlášení samostatnosti nejen svazových, ale i autonomních republik. Zcela nová situace nastala po 8. 12. 1991, kdy tři republiky (Ruská federace, Bělorusko a Ukrajina) vystupují ze svazku SSSR, který takto jako subjekt mezinárodního práva zaniká a vytváří **Společenství nezávislých států (SNS)**. To vše spolu s výzvou, aby se k této dohodě připojily ostatní svazové republiky i jiné demokratické státy (jako konkrétní příklad uvedl ministr zahraničí Ruské federace Bulharsko). Krátce potom (21. prosince v Alma-Atě) se připojují k členství ve Společenství další bývalé svazové republiky (celkem 11) se statutem spoluzakladatelů Společenství (s výjimkou baltických zemí a Gruzie). Sovětský svaz tím po 73 letech zaniká, spolu s ním i svazové ministerstvo obrany. Dosavadní

ministr obrany je jmenován do funkce velitele ozbrojených sil Společenství. Projevuje se významná snaha nemít politické centrum Společenství. Nejvyšším koordinačním orgánem Společenství je prozatím Rada hlav států. Dohoda z Alma-Aty stanoví též, že velení nad strategickými jadernými zbraněmi na území SNS bude prozatím jednotné. Proces formování SNS potvrzuje zřejmě několik let včetně budování ozbrojených sil jednotlivých států (navazování nových politických, mezinárodních, vojenských, ekonomických a dalších vztahů, měnová a celní politika atd.). Vznik Společenství nezávislých států je od počátku provázen nestabilitou, nejasnou budoucností v mnoha oblastech, zejména v otázkách bezpečnosti, účasti na helsinském procesu, KBSE apod. Nelze vyloučit, že po určité době se může vytvořit nové pojetí obrany SNS vzhledem k tomu, že se objektivně vytváří nový vojenskostrategický prostor světového významu, kdy některé státy Společenství si přejí vlastní ozbrojené síly. První reakce "okolního" světa Společenství nezávislých států je rozpačitá a ostražitá. Stejně tak se velmi opatrně formulují i politické prognózy mnohých zkušených politologů.

Plukovník Ing. Jaroslav Němec

PŘEDVÍDÁNÍ RIZIK

V tomto století vzniká třetí historická příležitost nově organizovat vztahy v Evropě.

Prvním pokusem byl versailleský mír po ukončení první světové války. Vytvořený mezinárodní systém obsahoval mnohá rizika, která po dvaceti letech vyústila v nové světové střetnutí.

Dalším pokusem byla Jaltská konference. Uspořádání Evropy po druhé světové válce přineslo rozdělení Evropy na základě systémového konfliktu mezi demokracií a totalitou.

Za konfrontaci zaplatily národy nesmírnou cenu. Přesto se v západní Evropě podařilo vytvořit sjednocené demokratické společenství států založené na dodržování lidských práv a občanských svobod, právním řádu a ekonomický blahobyt založený na tržním hospodářství. Ve stejném období totalitní systém vycházející z ovládnutí národů, potlačování lidských práv a občanských svobod dospěl k sociálnímu rozkladu a ekonomickému úpadku. Státy střední a východní Evropy svrhly totalitní režimy, projevíly odhodlání uskutečnit politický a ekonomický přerod, aby se zařadily do evropského i světového společenství vyspělých demokratických států.

Bezpečnost v Evropě byla postavena na jaderném odstrašování mezi NATO a Varšavskou smlouvou. Bezpečnost v rámci NATO vycházela ze společné oddanosti demokratickým principům a svobodné vůli národů demokracii bránit proti ohrožení. Tyto principy zamezující vzniku střetů mezi demokratickými státy jsou i nadále platné. U Varšavské smlouvy byla bezpečnost založena na ovládnutí a omezení svrchovanosti členských států totalitní mocí, na potlačování lidských práv i občanských svobod vládnoucími režimy. Tyto principy bránící vzniku střetnutí mezi státy i v nich samotných přestaly platit. Nástroje rodící se demokracie nejsou dostatečně silné, aby mohly účinně čelit novým výzvám. V celé oblasti střední a východní Evropy včetně jednotlivých států vzbuzují nejistoty obavou o budoucí bezpečnost.

Vývoj v Evropě po roce 1989 svědčí o tom, že proces politického a ekonomického přerodu v bývalém SSSR, státech střední i východní Evropy je spojen s mnoha nejistotami, není nezvratný. Příští geopolitický i geostrategický vývoj v Evropě je spojen s riziky, která bezpečnostní politika a strategie obrany nemůže přehlížet.

Riziko chápou jako možnost, že z různých možností budoucích stavů objektů, jevů nebo procesů nastane některá z nepříznivých nebo nežádoucích možností. Riziko nelze ztotožňovat s jedinou možností budoucího vývoje (zpravidla s nejméně příznivou). V oblasti bezpečnosti může vzniknout důsledkem rizika mnoho situací, jejichž limitami jsou na jedné straně stabilita a mír, na druhé ozbrojené střetnutí. Strategické plánování proto musí být plánováním všech možností. Může některým možnostem přisuzovat větší či menší pravděpodobnost výskytu, ale musí být připraveno reagovat i na výskyt alternativy méně pravděpodobné.

V podmínkách nejistoty a nestability má proto mimořádný význam systematické studium podmínek, faktorů a souvislostí, jež mají vliv na to, která z možností nastane. Při studiu krizových faktorů je nutné brát v úvahu nejen situace, jejichž důsledky jsou známe nebo snadno předvídatelné, ale především poznávat možné důsledky a nalézat možná řešení pro situace, se kterými se mezinárodní systém dosud nesetkal. Podrobná znalost krizových oblastí a včasné rozpoznání konfliktních situací je předpokladem přijetí správných politických rozhodnutí, vytvoření potřebných mechanismů i nástrojů předcházení a řízení krizí.

Z hlediska zajištění bezpečnosti ČSFR stojí v popředí zájmu rizika spojená s:

- Nejistotou příštího vývoje ve vzniklých nástupnických státech, které mají značný vojenský potenciál.

- Politickým a ekonomickým přetvořením ve státech střední a východní Evropy, zejména projevy nacionalismu, vzkrísení etnických rozdílů, náboženské nesnášenlivosti, projevy rasismu a nestálosti politické, ekonomické a sociální situace, ve které proces probíhajícího přerodu není nezvratný.

Otevření hranic po rozpadu železné opony, revize zahraniční a obchodní politiky ČSFR ve vztahu ke státům třetího světa, účást ČSFR ve válce u Perského zálivu zvětšila význam rizik, které byly v ČSFR dosud vnímány jen okrajově nebo pokládány za méně významné.

- Šířením vysokých vojenských technologií, zejména raketových, jaderných, chemických a biologických zbraní.

- Mezinárodním a státním terorismem i obchodem s drogami.

- Vývojem vztahů "Sever - Jih", která mohou být přítomná i v Evropě formou střetnutí mezi bohatými státy Evropských společenství a chudými státy, jejichž pokusy o ekonomický blahobyt budou neúspěšné (např. migrace obyvatelstva, možný vznik nových jaderných mocností na území bývalého SSSR, vydráždění, terorismus v důsledku bídy a bezvýhledného zoufalství obyvatelstva).

Dále nelze přehlížet rizika vznikající mimo Evropu, zejména v oblasti Středního východu.

V československé společnosti (zejména v akademických a nevládních zařízeních) i v československé armádě se začal vytvářet systém, jehož úkolem je určit jednotlivé entity mezinárodního systému a definovat vztahy mezi nimi. Na základě vědeckých prognóz bude vytvářet alternativy zahrnující všechny hlavní možnosti budoucího vývoje a stane se základem tvorby nepředpojatého prostředí pro vytvoření bezpečnostní politiky i pojetí obrany. Systém umožní definovat pro každou možnost budoucího vývoje krizové oblasti, konfliktní situace, charakter ohrožení, pravděpodobný sled událostí, vyjádří odpovídající politiku, vypracovat politické směrnice pro zajištění bezpečnosti a obrany. Na jejich základě bude možné v Čs. armádě vytvářet odpovídající operační scénáře a směrnice pro vedení obrany.

Pro předvídní a vyhodnocování rizik mají značný význam příznaky, které s dostatečným předstihem signalizují možnost vzniku konfliktní situace. Mezi významné příznaky patří:

■ Rozdíly (politické, ekonomické, kulturní, náboženské, jazykové, mezi správními a etnickými hranicemi aj.).

■ Porušování lidských práv a základních občanských svobod.

■ Nesprávnost (včetně sociální, neexistence právního řádu, nebo jeho porušování).

■ Politická vůle a moc stojí nad právním řádem.

■ Svoboda jednotlivce je podřízena nějakému společnému principu (národnostnímu, etnickému, náboženskému aj. fundamentalismu).

■ Svrchovanost státu a zájmy občanů jsou podřízeny vyššímu principu (např. ideologickému, náboženskému).

■ Sociální rozdíly, bída, nezaměstnanost a životní podmínky se stávají nesnesitelné pro široké vrstvy obyvatelstva.

■ Nedostatek zdrojů (vody, potravin, surovin, energie aj.).

■ Dojde k systémovým rozdílům mezi společnostmi (demokracií a totalitou, liberalismem i fundamentalismem).

Riziko zahrnuje možnost vzniku konfliktní situace a možnost řešení střetnutí za použití násilí. Riziko a konfliktní situaci není možné ztotožňovat s ohrožením. Pojem ohrožení nejen zahrnuje možnost řešit tuto situaci použitím násilí, ale i projevenou vůlí násilí použít.

V současném evropském bezpečnostním systému žádný stát neprojevuje úmysl použít násilí pro řešení sporných otázek. Nelze proto hovořit o bytí ohrožení. V rámci strategického plánování obrany lze však předvídat charakter ohrožení, které by mohlo nastat v případě, že by vznikla některá nepříznivá možnost budoucího vývoje a bezpečnostní systém by selhal. Mezi možná ohrožení v současné době patří: hromadné nepokoje a migrace obyvatelstva, sabotáže a terorismus (individuální, skupinový, státní, mezinárodní), podvracení, vydírání, přerušování toků a dodávek životně důležitých zdrojů, válka občanská, malé nebo střední intenzity, válka velké intenzity (je pokládána za nejméně pravděpodobné ohrožení).

Ing. Milan Štembera, CSc.

NADĚJE A SKUTEČNOST KOMPLEXNÍHO SYSTÉMU EVROPSKÉ BEZPEČNOSTI

Rozpadem bipolárního bezpečnostního systému v Evropě získalo Československo plnou suverenitu, korunovanou zakončením odchodu cizích vojsk z území v závěru června 1991. Ztratilo však současně dosavadní bezpečnostní vazby a záruky, ať již jakkoli vágního

charakteru, a bylo postaveno do situace, kdy se o svoji bezpečnost, jako o jeden z hlavních prvků svrchovanosti, muselo začít starat samo.

Přitom současné bezpečnostní systémy, ať již západoevropský nebo severoatlantický, svědčí o tom, že jednotlivé státy hledají bezpečnostní záruky formou vzájemného sdružování a předávání části své suverenity mezinárodním organizacím, pokud je takové počínání v jejich národním zájmu. Znamená to v podstatě hledání a nacházení společného jmenovatele národních zájmů většího počtu subjektů mezinárodního práva.

Československá zahraniční politika stojí tedy před problémem, jak zajistit bezpečnost, aniž by obětovala příliš velkou část těžce nabyté nezávislosti.

Jsou dva základní způsoby zajištění bezpečnosti: politický a vojenský. Přitom je však třeba mít neustále na paměti, že jde pouze o dvě dílčí kategorie bezpečnosti, i když nejdůležitější. Bezpečnost má totiž ještě i aspekty ekonomické, ekologické i humanitární. Ty však, s výjimkou jejich role v rámci bezpečnostních rizik současné doby, nejsou předmětem zkoumání této stati.

V současné době převládá jak v politických kruzích, tak i v mínění široké veřejnosti v Evropě názor, že bezpečnostní problémy mají být řešeny politickými prostředky, nikoli vojenskými. Použití síly a hrozba silou je považována za krajní prostředek k vyloučení akutního nebezpečí nebo přímého ohrožení států agresivními diktátorskými režimy, jako tomu bylo ve válce v Perském zálivu. Použití síly a hrozby silou je postaveno do polohy porušení mezinárodního práva, jak vyplývá i z Charty OSN a Závěrečného aktu KBSE. Použití síly je připuštěno pouze v případě nutné sebeobrany nebo v rámci působení mezinárodních organizací s cílem obrany míru a bezpečnosti v prostorech možných konfliktů nebo při odstraňování jejich následků. To je tedy hrubý mezinárodně-právní rámec zajištění bezpečnosti jednotlivých subjektů mezinárodního práva.

Přes prioritu politického řešení bezpečnosti je však nezbytné vědět, že žádný evropský stát nemá v úmyslu úplně se zbavit ozbrojených sil. Počítá tedy s případnou nutností použití i vojenských prostředků zajištění bezpečnosti, protože nelze s jistotou předvídat všechny možnosti vývoje mezinárodní situace. Kromě toho musí být ozbrojené síly států připraveny čelit mimořádným situacím a být připravovány k plnění takových úkolů s předstihem, nikoli až poté, kdy se stanou případně aktuálními. Toto hledisko přijímá veřejnost tzv. "nových demokracií" často s nepochopením, vyplývajícím z revolučního nadšení i nedostatku informací o možnostech vývoje a rizikových faktorech mezinárodní situace.

V této souvislosti vzniká otázka bezpečnostních rizik v nově Evropě. Po ukončení studené války sice zmizelo nebezpečí konfrontace mezi bloky, došlo však současně k uvolnění dosud skrytých problémů a rozporů, které se z latentního dostaly do stádia akutního. Navíc je nutné vidět, že ve státech střední a východní Evropy došlo ke stavu jakési "privatizace", neboli volné hry národních zájmů těchto států. Zájmy jednoho státu však zpravidla končí tam, kde začínají zájmy druhého státu. Objevují se již i třetí plochy, které je nezbytné řešit dříve, než by se mohly stát příčinou konfliktů.

Zásadně však mohou rozdělit bezpečnostní rizika do několika kategorií.

Nejakučnější se zdá být kategorie **nacionalismu**, jehož výbuchy v jednotlivých částech Evropy, a to i západní, jsou patrné, vyplývají z pocitu nemožnosti plného uplatnění národních zájmů. Jsou však vždy vedeny proti někomu a v tom spočívá jejich možné nebezpečí.

Druhou kategorií tvoří **rizika ekonomická**, vyplývající z nerovnosti ekonomického vývoje jednotlivých států, rozdílů ve výkonnosti ekonomik a tím i rozdílů v životní úrovni obyvatelstva. Tyto rozdíly jsou tak příkré, že francouzský prezident Mitterrand hovoří o "stříbrné oponě" mezi bohatými a chudými evropskými státy. Bezpečnostní rizika, která jsou dána touto situací, v současné době narůstají a jsou daleko obtížněji řešitelná než všechna ostatní.

Ekonomická rizika se tak stávají předstírní další kategorie rizik, kterou tvoří **rizika sociální** v podobě sociálních otřesů zatím nepředvídatelného rozsahu a intenzity. Jediná jistota spočívá v tom, že tyto otřesy nastanou, ale že nebudou ve všech státech stejné intenzivní

nebo destruktivní. V mnohém bude záležet na tom, jak se jim bude předcházet, jak inteligentním způsobem budou řešeny. Hlavním úkolem bude nedopustit, aby se lidé dostali do zoufalé životní situace.

Nelze se nezmínit ani o **bezpečnostním riziku**, vycházejícím z nerovnoměrnosti uplatňování lidských práv. Tato kategorie bezpečnostních rizik stojí často v pozadí střetů v symbióze s výše uvedenými ekonomickými riziky a vzniká všude tam, kde určitá skupina obyvatelstva má menší práva než jiná. To vystupuje zvlášť patrně v oblasti práv národnostních menšin, jak je zřejmé v případech jugoslávské krize.

Všechny uvedené kategorie bezpečnostních rizik se v různých obměnách vyskytují v současném procesu rozpadu bývalého Sovětského svazu. Nelze proto považovat situaci v tomto státu za další kategorii bezpečnostních rizik, nýbrž za soustředění všech uvedených kategorií v jejich širší a v mnoha případech i soustředěnější formě.

Otázkou tedy je, kam by měla směřovat bezpečnostní politika Československa v nové situaci.

● Zásadním hlediskem by měla být prvoradost politických způsobů zajištění bezpečnosti. V této oblasti je prvním požadavkem udržení a rozvoj dobrých vztahů se všemi sousedními státy. Nemusí to znamenat přímé bezpečnostní závazky tak, jak jsme na ně byli dosud zvyklí. Dobré vztahy jsou již samy o sobě bezpečnostní zárukou, protože předem vylučují použití síly.

Období mezi dvěma světovými válkami se v tomto směru musí stát draze zaplaceným poučením. Československá zahraniční politika v této době připustila situaci, kdy ČSR neměla dobré vztahy ani s jedním sousedním státem, což bylo jednou z příčin katastrofy let 1938-39.

● Druhým požadavkem je změna vztahů ke středním mocnostem a velmocem. Naprostá vazba na jednu z nich se v našich dějinách rovněž projevila jako nežádoucí a vedla k tomu, že Československo bylo pouhým pěšákem na šachovnici Evropy, kterým vždy někdo pohyboval.

● Dalším požadavkem, ovlivňujícím předchozí, je všestranné vnitřní upevnění státu. I když jde o kategorii vnitropolitickou, která zdánlivě nepatří do mezinárodních souvislostí, je její zahraničně politický prvek velmi významný. Stát bez nedostatečného stupně vnitřní pevnosti ztrácí svou specifickou váhu na mezinárodní scéně, má jen omezenou možnost hájení a prosazování svých zájmů.

Cesta úsilí o zajištění bezpečnosti především malého státu nutně vede k hledání bezpečnostních záruk cestou účasti v mezinárodních organizacích. Československo je zatím členem OSN, Evropské rady a procesu KBSE. Mimo něj jsou (přes uzavřenou asociační dohodu) Evropská společenství, Západoevropská unie a NATO. V současné době se začíná prosazovat názor, že uvedené organizace (bez OSN jako organizace univerzální) už nelze chápat odděleně, ale ve vzájemné souvislosti a spolupráci s perspektivním vývojem k jakési konvergenci.

Například generální tajemník NATO Manfred Wörner vyjádřil názor, že bezpečnost Evropy a severní Ameriky počívá na třech pilířích: atlantickém (NATO), západoevropském (ES, ZEU) a procesu KBSE.

Přitom bezpečnostní prvky politiky Evropských společenství se teprve rodí, jak svědčí i jejich neúspěšná role v jugoslávském střetnutí. Dokonce i Západoevropská unie, jejímž posláním je zajištění bezpečnosti, koná v současné době v tomto směru teprve první kroky. Její ozbrojené síly rychlého zásahu v podobě společného francouzsko-německého armádního sboru jsou ve stádiu zrodu. Budou však mít ve srovnání s obdobnými ozbrojenými silami NATO výhodu v možnosti použití i mimo geografického vymezení prostoru Unie.

Jediným účinným bezpečnostním systémem v Evropě je NATO. Tato organizace však dává bezpečnostní záruku pouze svým členským státům. Navíc prochází určitým přerodem v souladu se změnou situací v Evropě. Posiluje svůj politický charakter, jehož výsledkem

je zřízení Poradního výboru, složeného zatím z představitelů 25 států (16 NATO, 6 bývalých států Varšavské smlouvy a 3 baltických republik). Vývoj související s rozpadem Sovětského svazu je však tak rychlý, že se počet členů tohoto gremia patrně zvýší.

Kromě toho pokračuje v NATO přestavba dosavadní strategie, kdy je přehodnocována úloha taktických jaderných zbraní, snižován jejich počet a jsou vyřazovány celé zbraňové systémy. Dochází k postupnému snížení počtů vojsk v obranném pásmu střední Evropy a k výstavbě vojsk rychlého zásahu. V souladu s tím dojde zřejmě i ke změnám v oblasti vojenských výdajů, neboť řídicí orgány paktu jsou pod stálým tlakem parlamentů jednotlivých členských států k dosažení úspor.

V této situaci NATO zřejmě nemá v úmyslu přijímat nové členy, kvůli nimž by muselo upravovat své statutární dokumenty, přehodnotit geostrategické postavení a zabývat se jeho mezinárodněpolitickými důsledky i vojenskopolitickými problémy. Bylo by jisté obtížné sjednocovat státy, jejichž ozbrojené síly používají jiné zbraňové systémy, řídicí kádry byly připravovány na jiném ideově teoretickém základě a praktickém použití ozbrojených sil.

Kromě toho není všeobecně známo, že podle článku 10. Washingtonské dohody z roku 1949 mohou být další státy přijímány pouze na základě pozvání a souhlasu všech členských států. Rovněž tak není všeobecně známo, že NATO nezná kategorii přidruženého členství, jak je tomu u Evropských společenství.

Na druhé straně však řídicí orgány NATO vyjádřily plnou podporu všestranným stykům mezi ČSFR a NATO, a to jak v politické, tak i ve vojenské stránce. Tento proces se děje za plné spokojenosti obou stran a úspěšně se rozvíjí. NATO kromě toho vyjádřilo úmysl převzít určitou odpovědnost za rozvoj a ochranu demokratizačního procesu ve střední Evropě, ovšem bez mezinárodně právních záruk.

Další oblastí mezinárodního zajištění bezpečnosti Československa je proces KBSE. V oblasti bezpečnosti dosáhl značných úspěchů v podobě opatření pro posílení důvěry a bezpečnosti, které v podstatě odstranily možnost nenadálého napadení, a v podobě uzavření smlouvy o konvenčních silách v Evropě, která po vstupu v platnost i uskutečnění značně sníží vojenské zatížení všech účastnických států. Zatím však v tomto procesu nebyl vytvořen mezinárodně právní závazný komplexní systém evropské bezpečnosti, který by již předem vyloučil použití síly ve vztazích mezi státy a měl by i prostředky k tomu, aby si vynutil dodržování této zásady.

Má však k tomu předpoklady. Je to jednak komplexnost tohoto procesu, jehož účastníky jsou všechny evropské státy a pokud vzniknou nové, bude možnost je do něj začlenit. Dále jsou jeho členskými státy USA i Kanada, a to prakticky znamená i jeho nadevropský rozměr i schopnost řešit případy ohrožení Evropy z vně. K tomu přistupují i vývojové zkušenosti z dosavadního procesu hledání společného jmenovatele a rozhodování, jakož i vzestupný směr vývoje vlivu procesu KBSE na jednotlivé oblasti mezinárodního dění. Je nezbytné poznamenat, že proces KBSE měl značné úspěchy v oblasti bezpečnosti i lidských práv, nevýčerpal však dosud své možnosti v oblasti ekonomické.

Aby však proces KBSE mohl plnit svoji bezpečnostní funkci, musel by mít účinný mechanismus předcházení střetutím, jejichž "předsíní" jsou spory, schopné konfliktního vyhození. Dosavadní středisko pro předcházení střetutím ve Vídni tuto úlohu plní jen s obtížemi a s nedostatečnou účinností. Přitom již Závěrečný akt z roku 1975 ukazuje možnost řešení problému předcházení konfliktům cestou vytvoření systému mírového řešení sporů. Je zarážející, že ani tři následné konference v rámci procesu KBSE (Montreux 1979, Atény 1984 a La Valletta 1991) nebyly schopny dosáhnout shody v tak závažné otázce. Její řešení v současné době uniká vzhledem k probíhajícím změnám na mapě Evropy do daleké budoucnosti a snižuje možnost procesu KBSE stát se celoevropským bezpečnostním systémem. Prakticky to znamená, že i v nejbližší budoucnosti budou střetnutí prakticky řešena teprve až vzniknou, tedy způsobem, který se neosvědčil a nemohl zabránit nežádoucím následkům.

Nadějí do budoucna zůstává určitý druh symbiózy celoevropského procesu, který přináší prvek komplexnosti a NATO, případně Západoevropské unie, které mají mocenské prostředky. To však je prozatím pouze naděje, jejíž uskutečnění není zatím časově odhadnutelné.

Do té doby bude trvat hájení národních zájmů jednotlivých subjektů mezinárodního práva včetně zájmů bezpečnostních. Přes prvořadost politických přístupů musí být v záloze i vojenský prvek, tj. ozbrojené síly určené pouze k nutné sebeobraně v duchu příslušných ustanovení Charty OSN a Závěrečného aktu KBSE, ke zdůraznění svrchovanosti státu, která bude ještě dlouho nutným projevem samostatnosti, k řešení úkolů spojených s překonáváním následků živelných pohrom a jiných otřesů, nezvládnutelných běžnými silami, způsoby i k plnění úkolů v případných mezinárodních bezpečnostních systémech podle vývoje mezinárodní situace. Poslední z uvedených prvků se stává spojovacím článkem mezi současností a budoucností.

Pokud jde o Československo, jsou uvedené předpoklady v podstatě respektovány v československé vojenské doktríně, jejíž zásady schválilo Federální shromáždění v březnu 1991.

Závěrem chci zdůraznit, že vytváření nových států v Evropě činí ustanovení Závěrečného aktu KBSE o nedotknutelnosti současných hranic překonaným. Tato skutečnost oddaluje a ztěžuje využití procesu KBSE jako základny příštího komplexního systému evropské bezpečnosti. To však neznamená vzdát se uvedeného cíle, který by se naopak měl stát hlavním činitelem stabilizace těžce zkoušeného světadílu, uchránit jej dalších otřesů i nesnází.

Podplukovník PhDr. Jan Eichler, CSc.

AMERICKÉ POJETÍ EVROPSKÉ BEZPEČNOSTI

Převratné změny posledních let a měsíců od základu změnily celý systém mezinárodní bezpečnosti. Skončilo období dvoupólové konfrontace, spočívající na vzájemném odstrašování dvou protistojících nepřátelských koalic. Počátek 90. let je proto ve znamení hledání nového modelu mezinárodní bezpečnosti, přičemž největší pozornost se upíná na evropskou.

Nový systém evropské bezpečnosti (SEB) bude vektorovým výsledkem působení několika nejvlivnějších subjektů světové politiky, z nichž jednoznačně nejvlivnější jsou USA. Lze tudíž očekávat, že právě ony se při vytváření systému evropské bezpečnosti prosadí nejvýrazněji.

Podoba tohoto systému je dnes ve Spojených státech amerických předmětem mnoha studií, úvah politických a vědeckých zařízení. Četní odborníci publikují své závěry, přičemž se v mnoha otázkách shodují, však i odlišují. O americkém pojetí SEB tudíž nelze pojednávat

jako o uzavřeném. Stejně tak není možné podat o něm úplnou a vyčerpávající výpověď. Cíl tohoto článku je mnohem skromnější - uvést nejdůležitější obsahové otázky i odpovědi, poskytnuté významnými americkými odborníky. V této souvislosti je nezbytné ještě připomenout, že otázky bezpečnostní politiky nejsou v USA záležitostí pouze ministerstva zahraničí nebo Bílého domu, ale jsou naopak předmětem výzkumu mnoha odborných zařízení, jejich závěry a doporučení jsou základem pro rozhodování nejvyšších státních činitelů i jejich kolektivů.

Přístup USA k problematice v evropské bezpečnosti vychází z jednoho ze základních dlouhodobě působících dilemat americké zahraniční a bezpečnostní politiky: **"leadership nebo izolacionismus"** (vůdcovství nebo nezasahování). Obě zaměření přitom mají dlouhou tradici, hluboké historické kořeny a stoupence i dnes. Řešení je, a v blízké budoucnosti i nadále bude ovlivňováno následujícími skutečnostmi:

- Dvojsmyslný dopad skončení studené války. USA z ní vyšly jako triumfální vítěz, což mnohé vede k názoru, že USA mají právo zakotvit své podmínky systému bezpečnosti ve světě, zvláště v Evropě. Na druhé straně však rozplynutí sovětské hrozby spolu se stále nepříznivějším vývojem ekonomické soutěže s USA a Japonskem vyvolaly v americkém politickém povědomí pocit zranitelnosti, zároveň s tím i pochybnosti, zda je správné, aby Spojené státy i nadále hrály vedoucí roli ve světové politice.

- Únava z dosavadního dlouhého naplňování vedoucí role ve světové politice, sklony nezasahovat do politiky a událostí jiných zemí se projevují zejména ve veřejném mínění USA. Silní totiž přání, aby USA nezapomněly samy na sebe při rozdělování tzv. mírových dividend, aby podstatně snížily vojenský rozpočet, tím získaly prostředky na řešení takových naléhavých problémů, jakými jsou především drogy, AIDS, životní prostředí, zhoubné choroby, japonská konkurence v ekonomice i v obchodě, výbušná situace v Latinské Americe, Africe a na Blízkém východě.

- Tyto názory sdílí nejenom veřejné mínění, nýbrž i tzv. liberální proud americké zahraniční politiky, pod vůdcovstvím chápe pouze politické uspořádání, které by ostatním demokratickým státům světa sloužilo jako model, ale přitom by již skoncovalo s misionářskými předsudky a s prosazováním amerických zájmů pomocí síly (ať už ekonomické, politické, či vojenské).

Jiné skutečnosti zase hovoří proti nezasahování a ve prospěch zachování amerického vůdcovství. Jde zejména o následující:

- Spojeným státům přišla velice vhod nedávná válka o Kuvajt: západní Evropa i Japonsko, jež do té doby neustále získávaly v ekonomické soutěži s USA, se nezmohly na vlastní iniciativu. To upevnilo předtím otřesenou vedoucí roli USA v západním světě a oslabilo úsilí západní Evropy o zbavení se závislosti na tzv. bezpečnostních zárukách USA i na vytvoření samostatného evropského bezpečnostního modelu.

- Vedle liberálního působí též konzervativní proud americké zahraniční politiky, který se zasazuje o uchování, či dokonce zesílení vlivu USA na světovou politiku. Tento proud je zejména v Kongresu vlivnější, než proud liberální (mnoho stoupenců má rovněž mezi americkými novináři).

- Rozhodování nejzávažnějších otázek americké zahraniční a bezpečnostní politiky je soustředěno na nejužší okruh činitelů - prezident USA, ministři zahraničí a obrany, prezidentův poradce pro otázky národní bezpečnosti a náčelník štábu ozbrojených sil. Tito činitelé rozdělují bezpečnostní problematiku do dvou okruhů. Do prvního okruhu zařazují otázky uspořádání aliance, rozsah vojenských rozpočtů, rozmístění ozbrojených sil, kontrolu zbrojení, vztahy s bývalým SSSR. Do druhého okruhu počítají politické a ekonomické souvislosti bezpečnosti, politické a hospodářské vztahy se západní i východní Evropou. Jsou názoru, že v druhém okruhu se nutnost angažovanosti USA výrazně snížila a že nastala doba příznivá pro velké zvýšení samostatnosti a nezávislosti Evropy. Naproti tomu v prvním okruhu považují

místo a úlohu USA nadále za nezastupitelné, a to zejména "ve strukturální přestavbě evropské obrany i v řešení německého problému".

Lze předpokládat, že přinejmenším v prvé polovině 90. let bude převládat přístup, který dnes zaujímají prezident a jeho nejbližší spolupracovníci. Určité prvky izolacionismu se mohou projevit v ekonomické a politické oblasti, ne však v oblasti bezpečnostní a vojenské politiky.

Je možné očekávat, že bezpečnostní politika USA se bude prosazovat především následujícími subjekty světové a evropské politiky:

● Americké pojetí nového atlantismu

Američtí činitelé i odborníci "považují uchování NATO za nejdůležitější nástroj k pokračujícímu prosazování strategických zájmů USA a k udržení jejich vlivu nejen ve vojenské, ale i v politické a ekonomické oblasti". Z toho vychází i tzv. "nový atlantismus", který byl naznačen J. Bakerem v Berlíně dne 12. 12. 1989. NATO se má stát hlavním činitelem nejen evropského, nýbrž i celosvětového systému mezinárodní bezpečnosti, jeho poslání se má projevit především v:

- procesu ověřování plnění dohod o kontrole zbrojení (zejména konvenčního),
- rozšíření záběru konzultací též při společném hledání způsobů, jak čelit tzv. nepřímým hrozbám celosvětového rozměru, které se vyostřují jako důsledek oslabení konfrontace Západ - Východ (zejména oblasti střetnutí, rozšiřování balistických, chemických a biologických zbraní),
- prosazování lidských práv, pomoci východoevropským zemím při zavádění a upevňování demokratických režimů.

● **Pokles významu vojenských prostředků bezpečnosti a nárůst významu prostředků politických** má být podle amerických názorů dalším základním příznačným jevem přechodu od dvoustranného střetnutí k dlouhodobé stabilitě. NATO již nemá trvat na odhodlání použít jaderné zbraně (JZ) jako první, ani na hrozbě stupňování jaderného střetnutí, která vyžadovala vlastnictví a neustálou modernizaci všech kategorií JZ. Základním smyslem jaderného odstrašování má být, "aby žádný budoucí sovětský činitel nepodlehli pokušení využít vojenskou sílu nebo hrozbu jejího použití k dosahování svých politických cílů".

Američtí odborníci a političtí činitelé počítají v oblasti jaderného odstrašování USA se dvěma základními variantami vývoje:

Američtí odborníci navrhuji pro nastávající období několik možností úlohy jaderných zbraní v rámci bezpečnostní strategie USA:

- Pojetí kombinované obrany a útoku, jež se zakládá na myšlence, že dosažení naprosto nepropustné protiraketové obrany by narušilo mezinárodní bezpečnost, neboť iluze naprosté odolnosti vůči odvetnému úderu by jednou i druhou stranu mohla vést k pokušení zneužít vojenských prostředků k dosažení politických záměrů. Cílem tohoto pojetí je dosáhnout vhodného propojení protiraketové obrany a dostatečného počtu strategických útočných raket, jež by upevnilo věrohodnost odstrašování na co nejnižší úrovni jaderných zbraní.

- Nové strategické pojetí, které prosazuje tým odborníků vedený P. Nitzem. Cílem je výrazně snížit počet jaderných zbraní na obou stranách, vytvořit smluvně definovaný systém strategických obranných prostředků. Prvním krokem k takovému systému by měla být "sovětsko"-americká smlouva o 50% omezení strategických jaderných potenciálů, po níž by oběma stranám zůstalo 6000 jaderných hlavic. Dále by se "obě" strany měly zavázat, že ve své strategické obraně ponechají určitou nezbytnou míru propustnosti pro protivníkovy útočné rakety. Nitze vychází ze závěru, že ani jedna strana nesmí mít systém dokonalé protiraketové obrany, protože tím by znehodnotila jistotu druhé strany, že i po případném protivníkově prvním úderu by její zbylé útočné jaderné zbraně byly schopny proniknout protiraketovou obranou, zasadit odvetný úder, tím protivníka vlastně účinně odstrašovat od pokušení na první úder vůbec pomyslet. Třetí fází by mělo být rozsáhlé a zevrubné "sovětsko"-americké

jednání za účelem co největšího možného sblížení strategických pojetí. Díky tomu by měla zeslábnout vzájemná nedůvěra a podezřavost, protože namísto nejistoty, která může vést ke zkratovým, nebezpečným rozhodnutím, by nastoupila jistota, opírající se o skutečnost, že obě strany by měly stejný počet jaderných hlavíc, stejný strop v protiraketové obraně a navíc i stejné strategické pojetí.

USA však nevylučují ani nepříznivý vývoj ve státech bývalého SSSR - návrat totality, anarchii, či dokonce občanskou válku. V takovém případě by se nástupnické státy SSSR znovu staly nevypočitatelnými, nebezpečnými a přestaly by být partnerem NATO v oblasti mezinárodní bezpečnosti. NATO by se muselo vrátit k upevňování věrohodnosti vojenského odstrašování.

Četní američtí odborníci vyjadřují názor, že oslabení konfrontace Východ-Západ umožňují podstatně snížit americkou vojenskou přítomnost v Evropě. Předpokládají snížit počet amerických vojáků ve starém světadli na 70 nebo dokonce 50 tisíc. Hovoří se především o "zředění" amerických ozbrojených sil v prostoru bývalé německo-německé a nyní již německo-československé hranice a jejich rozptýlení do větší hloubky celé západní Evropy. Dále počítají se snížením americké vojenské přítomnosti na "křídlech" (na Islandu, v Norsku, Dánsku a Velké Británii - na severním, v Portugalsku, Řecku, Itálii, Španělsku a Turecku, tj. na jižním) na celkový strop 30 tisíc vojáků. Zároveň s tím se připravuje podstatné snížení jaderné výzbroje amerických ozbrojených sil na evropském území. Tím by se fakticky odboural jeden stupeň americké a atlantické odstrašovací strategie, spočívající právě na využití tzv. jaderných zbraní na válčisti. Znamenalo by to ne-li konec, pak alespoň zásadní přehodnocení dosavadního vojensko-strategického pojetí pružné reakce.

USA připravují podstatné snížení počtu svých jaderných zbraní v Evropě a podstatné přehodnocení jejich významu i poslání. Chtějí těmito zbraním vyhradit výrazně odstrašovací poslání. Na rozdíl od minulosti, že "jejich posláním nemá být zvrácení nepříznivého vývoje války o Evropu, nýbrž působit jako stabilizující pojistka v krizi".

I při těchto dalekosáhlých změnách však považují američtí strategové za nepřipustné:

- úplný vojenský odchod USA z Evropy, neboť "by Atlantické společenství zbavil jeho páteře, oslabil by jeho konzultativní funkci, jeho vitalitu; Spojeným státům americkým by vzal možnost ovlivňovat a působit jako jeho stabilizující činitel",

- možnost, že v Evropě by v důsledku nedomyšlených odzbrojovacích opatření vznikla nestrukturovaná pásma, která by nebyla pokryta dostatečným vojenským zabezpečením.

Z amerického názoru na konvenční pokrytí bezpečnosti pro ČSFR vyplývá:

- ať už se prosadí optimistická, či pesimistická varianta, nesmí naše území být vojensky nestrukturované, nebo činitelem nestability na evropském světadli,

- současná situace vyžaduje rovnoměrné rozložení ozbrojených sil po celém území ČSFR, nikoli jejich soustřeďování do jediného směru,

- naplnění optimistické varianty by vytvořilo příznivé prostředí a umožnilo dosáhnout spolehlivé i dostatečné bezpečnosti při minimálních výdajích,

- naplnění pesimistické varianty by naopak zvýšilo nároky na investice i technologickou úroveň výzbroje armády.

V očích amerických činitelů a odborníků je západní Evropa dalším významným subjektem evropské a světové politiky. Nikdo v USA nepodceňuje neustálý nárůst její ekonomické, průmyslové, zejména vojenskoprůmyslové síly. Zároveň s tím však panuje přesvědčení, že pokud jde o bezpečnostní politiku, pak "i po ukončení studené války bude nadále závislá na vedoucí roli USA, neboť ještě nedospěla na takovou úroveň politického souladu, která by ji umožnila převzít od USA jejich štafetu".

● Zájmem USA vyhovuje především vzestup aktivity a samostatnosti EHS, které dle prezidenta Bushe musí překročit své čisté ekonomické poslání a:

- být faktorem stability celého světa dlu,
- zabezpečit proces postupného začleňování reformovaného "SSSR" do evropských struktur,
- stát se orgánem postupného zakotvení států východní i střední Evropy,
- udržovat pevné spojení se sjednoceným Německem a vyloučit jeho případné sklony k samostatným krokům, které by mohly narušit rovnováhu sil v Evropě,
- čelit nebezpečí nacionalismu, který by mohl otřást evropskou stabilitou.

● Západoevropská unie (ZEU) získává v USA uznání. Jestliže ji Reaganova administrativa považovala za jeden z podřízených orgánů NATO, pak ji Bushova vláda považuje za orgán doplňující, smířila se s tím, že význam ZEU a dalších orgánů západoevropské vojenské integrace, zejména Nezávislé programové skupiny, bude dále narůstat. Snahou Washingtonu je vyloučit sílící západoevropskou konkurenci ve výrobě konvenčních zbraní nové generace, a to především cestou spolupráce s nejsilnějšími západoevropskými zbrojařskými firmami.

● Vztah USA k jednotlivým západoevropským zemím:

- Tradičně nejbližším spojencem USA v Evropě je Velká Británie. Poslední vývoj ukázal, že USA nepodporily nedůvěřivé stanovisko M. Thatcherové k procesu evropské integrace a že i nové britské vládě připomínají, že evropské sjednocování na jedné a uchování NATO na druhé straně si vůbec neprotiřečí, ale naopak se vzájemně doplňují. Ústředním zájem USA je, aby se Velká Británie díky svému konzervatismu sama nedostala do izolace bez možnosti vyvažovat narůstající tíživost sjednoceného Německa a plány Francie usilující o vyniknutí.

- Pokud jde o Německo, důvodem amerických obav není oživení agresivních tradic německé politiky, ale především změna poměru sil v Evropě. Se znepokojením se zvažuje rovněž možnost, že rozpad SSSR by mohl v Německu vyvolat sklony k samostatným iniciativám, zaměřeným na Východ a oslabit západoevropskou kontrolu sjednoceného Německa. USA mají hlavní zájem především na tom, aby Německo i po svém sjednocení zůstalo pevně zakotveno v rámci západoevropské bezpečnostní strategie.

- Vzájemné neshody a rivalita přetrvávající ve vztazích USA s Francií. USA vyčítají Francii, že "svá práva vydává za skutečnost, chce získat větší vliv, než odpovídá její skutečné síle a za nástroj jím má být KBSE posílená na úkor NATO a působící jako jeho protiváha". Francouzské vládní kruhy zase podezřívají USA, že na zachování NATO trvají proto, aby i nadále měly určující vliv na vztah západní Evropy k zemím střední a východní Evropy (i bývalého SSSR). V nejbližší době lze očekávat další vzájemné střety obou zemí: Američané budou nadále prosazovat určující roli NATO, zatímco Francouzi budou chtít oslabit NATO ve prospěch KBSE a ZEU. Dále je pravděpodobné, že USA budou Francii podněcovat ke sladění postupu a spolupráci s Velkou Británií, zdůrazňující přitom především nezbytnost vyvažovat rostoucí tíživost Německa.

● Vůči všem západoevropským státům budou USA zdůrazňovat, že základní institucionální zárukou jejich bezpečnosti musí i nadále zůstat NATO, protože je:

- Nezastupitelným nástrojem jejich vzájemné spolupráce v oblasti bezpečnostní politiky.
- Jedinou možnou zárukou společné strategie sjednocovacího evropského procesu.
- Jedinou institucí, která může zklidnit bývalé Sověty tím, že jim dá záruky, že sjednocené Německo nebude ohrožovat jejich bezpečnostní zájmy, je nejlépe uzpůsobeno i k tomu, aby čelilo zvrátům ve státech střední a východní Evropy a aby je při vši stabilitě postupně zapojilo do celoevropského systému bezpečnosti.

- Možné oslabit význam NATO a vedoucí úlohy USA až tehdy, "když západní Evropa překoná své vnitřní neshody, bude mít větší důvěru sama v sebe a bude schopna vzít na

sebe odpovědnost za svůj vlastní osud". Však samotné posouzení této zranitelnosti může být velice subjektivní záležitostí, může vyvolat i nové neshody mezi USA a západní Evropou.

USA spatřují přínos KBSE pro evropskou bezpečnost v:

- řešení sporných otázek cestou jednání,
- kontrole dodržování politických norem demokracie a lidských práv,
- postupném prosazování nejrůznějších opatření důvěry mezi Západem a bývalým SSSR,
- vytvoření mechanismu pro předcházení krizovým situacím a pro jejich případné řešení,
- vybudování takového členění evropských vztahů, které by státům bývalého Sovětského

svazu vyhradilo důstojné místo a umožnilo by jim i patřičný rozvoj vztahů se sousedy, navíc by dalo jistotu, že nebudou vyloučeny z procesu tvorby nového evropského bezpečnostního systému,

- aktivní podpoře procesu demokratizace států střední a východní Evropy; zvláště velký význam je přikládán tomu, že "KBSE by těmto zemím dala možnost zbavit se závislosti na sovětských bezpečnostních zárukách takovým způsobem, který by ani zdaleka neprovozoval tolik, jako případný vstup těchto do NATO".

Z uvedeného je zřejmé, že USA přisuzují helsinskému procesu druhořadou roli ve srovnání se Severoatlantickým společenstvím, že zásadně nesouhlasí s francouzským pojetím, podle kterého by se právě KBSE mělo stát hlavní institucí evropské bezpečnosti. V amerických vládních kruzích totiž převládá názor, že "předčasná přeměna KBSE ve skutečnou organizaci kolektivní bezpečnosti by jí mohla v rámci světadilu připravit stejný osud, jaký celosvětově stihl OSN. To by bylo velkým rizikem, zvláště za situace, kdy jsou příznivé podmínky pro opatrnou a umírněnou postupnou přeměnu KBSE v nový doplňující prvek západních bezpečnostních struktur".

Z převratných a mnohdy i překotných změn, ke kterým došlo v bývalém SSSR a státech střední a východní Evropy ve druhé polovině minulého a zejména na počátku tohoto desetiletí, vyvodili američtí činitelé, že:

- bývalý SSSR skutečně přestal být hrozbou a stal se partnerem v oblasti mezinárodní bezpečnosti,
- jeho role ve světové politice se snížila a bude se nadále snižovat,
- v důsledku toho se bude zákonitě zvyšovat role a zodpovědnost USA.

Americký postup vůči rozpadlému SSSR vychází z názoru, že oslabení sovětské přítomnosti v Evropě a jeho přizpůsobení na ztráty místa a vlivu ve světové politice nejsou jenom "sovětským" problémem, ale jevem, který bude mít závažné geostrategické dopady. V pokračující erozi SSSR jsou spatřována dvě hlavní rizika:

- Bývalý SSSR by přestal hrát svoji přirozenou roli v této oblasti a zejména mezi slovanskými národy. Tím by zmizela nezbytná politická a kulturní protíváha vůči neustále silícímu ekonomickému vlivu Německa. USA spatřují hrozbu v tom, že sjednocené Německo by mohlo svůj zájem soustředit na volný prostor na východě, oslabit své vazby na západní Evropu, vymknout se její kontrole (i ze strany USA).

- Za ještě větší nebezpečí je považována "sovětská" snaha o vedoucí úlohu ve střední a východní Evropě, která by se obnovila již nikoli na základě marxisticko-leninské ideologie, nýbrž ruského nacionalismu. To by mohlo narušit demokratický a mírový vývoj evropského světadilu.

USA chtějí, aby jejich partnerem byl stabilní a vypočitatelný "Sovětský svaz", který se takovým může stát jen na základě naplnění vnitropolitických podmínek.

V rámci systému mezinárodní bezpečnosti jsou USA ochotny hrát hlavní roli především při upevňování přechodu od dvou pólů ke vzájemné spolupráci. Její naplňování však spojuje s podmínkami, mezi nimiž nabývají prvořadého významu **vnitropolitické** spojené s přechodem na tržní hospodářství a zavedením systému zastupitelské demokracie.

Podle názoru amerických odborníků však má základní možnosti:

▲ Většina vlivných amerických ekonomů a politologů je názoru, že nejúčinnější metodou pro nastolení tržního hospodářství, zejména pro překonání ekonomické a průmyslové zaostalosti je metoda **ekonomického ultraliberalismu**, spočívající na jednoznačné přednosti ekonomiky před politikou. Její uplatňování však vede k rychlé sociální diferenciaci a k hromadění sociálního napětí, od něhož je velmi blízko k sociálnímu a politickým střetům. Nulost jejich zvládnutí vede, jak svědčí dějiny západních zemí i tzv. třetího světa, k většímu či menšímu omezení demokratických forem vládnutí, k pokračujícímu prosazování ekonomické strategie pomocí autoritativních vojenskopolitických zásahů státu. Spojení ekonomicky liberálního a politicky autoritativního východiska by tedy ve státech střední a východní Evropy mohlo být značně podobné vývoji, kterým v nedávné minulosti prošly Chile, Jižní Korea nebo Čína. Společným jmenovatelem je prosazování tvrdé ekonomické reformy doprovázené politickými omezeními nebo dokonce diktaturou. Proto mnoho amerických ekonomů a politiků má nedůvěru vůči politikům typu Jelcína. Vidí v nich nebezpečí upřednostňování politických hledisek a rozhodnutí před ekonomickými, což z hlediska liberální ekonomiky znamená odkládání naléhavých řešení, nedůslednost a polovičatost. Naopak za perspektivní jsou považováni politikové typu Klause, kteří prioritu spatřují v ekonomické strategii, jí přizpůsobují a podřizují politiku.

▲ Naproti tomu **politické řešení** upřednostňuje politická a sociální hlediska se snahou o nejvyšší omezení sociálních střetnutí a o zachování politické demokracie při přechodu k tržnímu mechanismu. Toto řešení naopak vyznívá ve prospěch politiků typu Jelcína. Jeho stoupenci jsou však v USA v menšině, poněkud vlivnější jsou v západní Evropě, avšak ani tam zatím nemají určující vliv.

- Další podmínkou je zavedení systému, který bude dodržovat lidská práva a politické svobody.

- Velký význam je přikládán rovněž zabezpečení všech předpokladů pro svobodu volby neslovanských národů. USA však neměly zájem na rozpadu SSSR, neboť v tom spatřují hrozbu vzniku geopolitického vakua ve velmi rozsáhlé, strategicky mimořádně důležité oblasti světové politiky.

V oblasti kontroly zbrojení přikládají USA největší význam systému ověřování plnění uzavřených dohod. Za jeho nejdůležitější prvky přitom považují: přísnou kontrolu kategorie ICBM, kterou pokládají za největší nebezpečí pro stabilitu mezinárodní situace, jasné vymezení zón, v nichž tyto zbraně mohou být rozmístěny, jejich vybavení elektronickými čidly, která by umožnila jejich neustálé sledování a kontrolu. Jelikož však v jednáních o kontrole zbrojení doposud naprostou většinu ústupků činil bývalý SSSR, vyvstává určité nebezpečí, že jednající strany by se mohly začít dělit na vítěznou a poraženou, na stranu, jež získává a na stranu, která ztrácí. To by mohlo narušit duch partnerství a příznivě ovlivnit celý proces kontroly zbrojení.

Pokud jde výlučně o země střední a východní Evropy, platí pro ně tytéž základní politické podmínky jako pro státy bývalého SSSR, zejména varianty přechodu k tržnímu hospodářství. V ekonomické oblasti (na rozdíl od bezpečnostní) jsou USA ochotny ponechat volnější prostor pro iniciativu EHS. Ovšem pokud Evropská společenství nevypracují jasný program sjednocování ekonomik států střední a východní Evropy, pak USA bez váhání podpoří možnost uplatnění ekonomického liberalismu, i kdyby měla být po určitou dobu prosazována autoritativními politickými zásahy státu.

Rovněž v této oblasti se projeví obecný směr vývoje. Pokles vlivu bývalého SSSR a nárůst vlivu Západu, zejména pak USA. Američtí odborníci však upozorňují, že "Bush si je velmi dobře vědom, že by narazil na vážný odpor a nepochopení veřejného mínění, kdyby prosazoval nové projekty, jež by zabránily snížení vojenského rozpočtu, nebo pokud by politickou

přítomnost USA v Evropě učinil rukojmím politických rozmarů bývalého komunistického světa".

Lze tedy předpokládat, že USA budou od států střední a východní Evropy vyžadovat, aby v oblasti bezpečnostní politiky braly v úvahu následující základní americké požadavky:

- Dodržovat zájmy bývalého SSSR, neboť USA i přes soustavné oslabování a rozpad ještě budou potřebovat nástupnické státy SSSR jako svého partnera při vytváření nového systému mezinárodní bezpečnosti. Mají zájem na tom, aby se nástupnické státy SSSR necítily být vyloučeny z vytváření nového systému evropské bezpečnosti.

- Bývalí spojenci SSSR se mohou postupně napojovat na osvědčený západní systém kolektivní bezpečnosti, avšak nikoli prostřednictvím NATO, nýbrž KBSE.

- Nesmějí požadovat, aby evropská bezpečnost vycházela z bezpečnosti jednotlivých států, ať již současných nebo nástupnických, neboť to je v rozporu s dosavadní západní zkušeností, kde "zájmy a strategie čisté národního charakteru jsou poněkud potlačovány ve prospěch bezpečnostního systému, který je vytvářen shora, neboť opačný postup s sebou nese značná rizika".

Literatura:

- Carton, A.: Amérique du Nord. Paris 1991.
- Sloan, R. S.: Les Etats-Unis et la nouvelle Europe: une stratégie pour l'avenir. Politique étrangère č. 1/1991.
- Mc Namara, R.: Plaidoyer. Prévenir la guerre nucléaire. Paris 1988.
- Brenner, M.: Une nouvelle optique pour la sécurité européenne: le regard de Washington. Politique étrangère č. 3/1990.

Plukovník prof. Ing. Karel Novotný, CSc.

MORÁLNĚ PSYCHOLOGICKÁ PŘÍPRAVA VOJSK

Základem politiky našeho státu je politika míru a spolupráce se všemi národy, přitom je však nezbytné neustále pečovat o zvyšování obranyschopnosti. Je to dáno geografickou polohou Československa, úkoly stanovenými armádě vojenskou doktrínou a zatím také dosud tím, že není vytvořen funkční systém kolektivní bezpečnosti v Evropě.

Obranyschopnost státu závisí především na ekonomice a lidech. Vzhledem k určujícímu charakteru lidského faktoru a náročnosti soudobého ozbrojeného zápasu je třeba mimořádnou pozornost věnovat všestranné, zejména morálně psychologické přípravě vojsk.

Její význam prokázala např. válka vedená v oblasti Perského zálivu.

Zkušenosti z dějin ozbrojených zápasů a jejich vyhodnocení dokumentují, že vítězství je podmíněno především morálním stavem velitelů, štábů a zejména vojsk, která vedou bojovou

činnost. Ozbrojené síly tvoří především lidé, kteří bojovou techniku (včetně zbraní) využívají. Rozhodujícím faktorem přitom je člověk, který nejen bojovou techniku obsluhuje, ale připravuje, organizuje a řídí bojovou činnost. Na mistrovství, s jakým techniku ovládá a jeho dalších schopnostech, závisí i účinnost bojové činnosti. Kvalita a kvantita vojsk, živé síly a bojové techniky, tvoří bojový potenciál státu, hodnotu jeho ozbrojených sil.

V ozbrojeném zápase bude úspěšnější ten, kdo dovede vnutit protivníkovi své požadavky, vůli. Základním předpokladem je získat převahu.

Převahu lze definovat jako rozdíl v hodnotách obou protivníků a docílí ji ten, jehož hodnota je větší.

Kvantitativní hodnota živé síly a bojové techniky každé armády je dána jejich počty. **Kvalitu** tvoří vlastnosti, které lze snadno a přesně určit u bojové techniky, avšak jen velmi obtížně a nepřesně u lidského faktoru vojáků. Přitom rozhodující je právě kvalita živé síly (lidí). Je to dáno tím, že bojová technika je prostředkem, který prodlužuje, násobí lidské možnosti. **Kvalitu živé síly** tvoří:

- morálně politická a psychologická vyspělost všech příslušníků armády, jejich přesvědčení o správnosti cílů vedení války (podpora jejího vedení i za cenu nejvyšších obětí, včetně sebeobětování),

- praktické ovládnutí bojové techniky, její technická úroveň,

- schopnost využít dané bojové techniky (a s ní získaných zkušeností),

- teoretická, organizační a vojenská hodnota velitelského sboru, jeho zkušenosti a schopnosti tvůrčím způsobem uplatnit získané teoretické znalosti i praktické zkušenosti,

- umění překonávat všechny obtíže a strádání, k tomu vést podřízené a spolubojovníky.

Proto je morálně politická vyspělost všech příslušníků armády, jejich chápání a podpora cílů války vedena na prvním místě.

Změny, k nimž v posledních letech ve výzbroji i ve vojenství došlo a dochází, způsobují růst požadavků na morální a související psychologickou složku všech vojáků. **Úspěšnější bude ta bojující strana**, která dokáže co nejlépe zmobilizovat, využít a udržet nejen materiální (ekonomické), ale především duchovní síly všeho obyvatelstva, zejména vojsk pro vítězství nad protivníkem, ta z nich, **kteří lépe uplatní svůj morální potenciál**.

Předpoklady k dosažení vysoké úrovně morálního potenciálu má především stát, armáda, jejichž příslušníci jsou schopni se snadněji a po delší dobu vyrovnávat s obrovskými zatíženími války, způsobovanými ztrátami, těžkostmi, strastmi, dílčími neúspěchy, neztráceli-li vůli i schopnost vést boj a dosáhnout vítězství.

Vyhledky na úspěch bude mít proto ta bojující strana, **jejíž obyvatelstvo a armáda přijmou cíle války za své**. Bezprostřední účast na výsledcích bojové činnosti se projeví vysokou aktivitou jednotlivců, skupin obyvatelstva i armády.

Aktivita jednotlivců a organizačních celků vojsk se může projevit:

- dosahováním mistrovství v plnění funkce a úkolů, které jsou jednotlivcům nebo i jednotlivým organizačním celkům určeny, včetně účinného využívání možností svěřené bojové techniky,

- uplatňováním široké iniciativy, k co nejlepšímu splnění stanovených úkolů, v nejkratší době a s nejmenšími ztrátami,

- soustavným zdokonalováním a hledáním výhodnějších způsobu vedení bojové činnosti.

Morálně politický faktor je souhrnem morálně politických hodnot zakotvených ve společenském vědomí, avšak sám o sobě ještě neznamená, že musí být plně využit. Ukazuje jen možnou duchovní sílu armády, národa, státu, či koalice. Její praktické uplatnění je věcí politického vedení.

Základní buňka morálně politické síly tvoří **hodnota duševní síly jednotlivce, vojáka**. Pod pojmem duševní síly vojáka je třeba rozumět aktivní, cílevědomý projev jeho vědomí, citů, vůle, projevující se ve schopnostech obstát za všech podmínek a splnit svou vojenskou povinnost.

Duševní síly vojáka, jako součást jeho společenského vědomí, jsou jednotou objektivního a subjektivního. Jejich objektivní složka je dána tím, že jsou odrazem společenského zřízení, bytí, a také to, že jejich vnější projev ke konkrétní. Subjektivní stránka spočívá v tom, že míru schopnosti vojáka plnit svoji povinnost ovlivňuje jeho vlastní vědomí.

Duševní síly v podstatě zahrnují společensko-ideologické a společensko-psychologické prvky.

Konkrétní stav vojáků je projevem všech společensko-psychologických prvků, včetně jejich emocí a nálad, které mohou jednání jak jednotlivců, tak kolektivů značně ovlivnit. Mohou dokonce převládnout a stát se určujícími. Pak platí zásada nejslabšího článku.

Je zřejmé, že všechny prvky duševních sil tvoří jeden celek, jsou spolu v dialektické jednotě. Nepřítomnost nebo slabost některého z nich zákonitě nepříznivě ovlivní morálku vojska, a tím i jejich bojeschopnost.

Formování duševních sil vojáků je proto velmi důležitou součástí přípravy vojsk k vedení bojové činnosti. Cílem je dosáhnout co největšího sblížení (ztotožnění) osobních potřeb s potřebami společnosti a kolektivu. Splnění tohoto požadavku je úkolem morálně politické a psychologické přípravy.

Psychologická příprava vojáků bezprostředně souvisí s morálně politickou přípravou vojsk. Je to jednotný, neoddělitelný proces výchovy. Obě přípravy na sobě závisí, prolínají se a podporují. Mají společný objekt působení - vojáka, v jehož jednání se projevují nejen morálně politické, ale také psychické vlastnosti.

V jednotném procesu morálně politické a psychologické přípravy je rozhodující hlavně morálně politická příprava. Je základem vysokého morálního ducha vojsk, jejich hluboké ideové přesvědčenosti, politického uvědomění a oddanosti věci, za niž bojují.

Zachování bojeschopnosti závisí na přesnosti a spolehlivosti jednání kategorií vojáků za všech situací. Účinek soudobých zbraní, vysoké fyzické i duševní vypětí, nepřetržitost atmosféry, konkretizuje obecné principy, hesla, postavení v bojové situaci. Jejím hlavním ideovým přesvědčením, politického uvědomění a oddanosti věci, za niž bojují. Zachování bojeschopnosti závisí na přesnosti a spolehlivosti jednání kategorií vojáků za všech situací. Účinek soudobých zbraní, vysoké fyzické i duševní vypětí, nepřetržitost atmosféry, konkretizuje obecné principy, hesla, postavení v bojové situaci. Jejím hlavním ideovým přesvědčením, politického uvědomění a oddanosti věci, za niž bojují.

Hlavním článkem celého výchovného procesu je systematické ideologické působení. Ideologie působí na daný stav společenského vědomí, veřejné mínění, náladu, duševní atmosféru, konkretizuje obecné principy, hesla, postavení v bojové situaci. Jejím hlavním úkolem je výchova uvědomělého vlastenectví, odhodlání věnovat všechny síly i život obraně své vlasti.

I ideologicky vyspělý člověk, v jehož vědomí mohou za určitých podmínek převládnout **záporné psychologické prvky**, může v kritických chvílích podlehnout proudu záporných citů (strachu, zbabělosti a panice). V psychologické oblasti se totiž daleko snadněji ujmají a přetrvávají právě nízké city. Dlouhodobé napětí a nebezpečí, které sebou válka nese, mohou navíc způsobit **nervovou vyčerpanost**. Jejím důsledkem může být skleslost, roztrácenost, nepřesnost, netečnost, pomalost, zkrácené vyhodnocování situace a z toho vyplývající chyby. Následky chybného jednání mohou být v soudobé válce nedozírné, pro určité organizační celky dokonce katastrofální. **K překonání strnulosti, netečnosti a skleslosti jednotlivých vojáků i určitých celků postačí rázný podnět - osobní příklad odvážlivce,**

přesvědčivý rozkaz, vyzývající a pevné slovo velitelů i dalších příslušníků velitelského sboru. Vojákovi to pomůže přemoci psychickou slabost. Převahu nabývají vojenské povinnosti, ukázněnost, odpovědnost a vlastenectví.

Snahou musí být, aby k těm, kteří si zachovávají psychickou schopnost jednat v každé situaci, patřili pokud možno všichni nebo většina příslušníků armády, zejména velitelského sboru. K tomu je třeba vojáky vychovávat. Prostředkem, kterým se toho dosahuje, je psychologická příprava.

Správné psychologické působení a výchova předpokládá znalost pravděpodobných situací, k nimž bude v průběhu bojové činnosti docházet, předvídání působení těchto situací na jednotlivce, kolektivy. Tak lze včas připravit a uskutečnit taková opatření, která vyloučí (podstatně sníží) demoralizaci vojsk i možnou nebojeschopnost.

Hledání obsahu těchto opatření a v jejich duchu vedená výchova vojsk musí být základem psychologické přípravy. Pro stanovení způsobů psychologické přípravy jsou určující požadavky, které ze soudobé bojové činnosti, jejich charakteristických rysů na vojska a velitelský sbor vyplývají.

Cílem psychologické přípravy je rozvíjet a upevňovat u vojáků takové psychologické vlastnosti, které jim umožňují plnit bojové úkoly, vést činnost ve všech složitých situacích soudobého boje v plném souladu s jejich přesvědčením, vlastenectvím a občanskou morálkou. Jde tedy o vlastnosti formující utváření volných vlastností vojáků.

Jednání každé osoby, vojáka, určují jeho morálně politické hodnoty, vlastnosti potřebné k jednání, návyky a stereotypy, nejvýhodnější funkční stav.

Morálně politické hodnoty se vytvářejí v procesu morálně politické výchovy, ostatní činitelé, spadající do psychologické přípravy, mají svůj základ v dosažené morálně politické úrovni a ve vrozených vlastnostech. **Psychologickou přípravou se potřebné vlastnosti dále rozvíjejí.** Nežádoucí vlastnosti, lze-li je zjistiť, jsou cílevědomě potlačovány. Jsou rovněž nepřímo potlačovány upevňováním vlastností, které jsou pro bojovou činnost žádoucí.

Vlastnosti potřebné pro bojovou činnost je možné rozdělit na ty, které mají mít všichni vojáci a ty, které vyplývají z příslušné odbornosti (nejsou předmětem této studie, patří do pravomoci jednotlivých druhů vojsk).

Vlastnosti, které má mít každý voják, lze nazvat **všeobecné**. Požadavek na jejich úroveň, kvalitu nebude u všech vojáků stejný. Bude záviset na jejich funkci. Lze říci, že s růstem funkcí poroste i požadavek vyšší úrovně, kvality všeobecných vlastností v souhrnu i jednotlivě (nadřazený musí být pro podřízené vzorem, on svojí činností, rozhodnutím ovlivňuje podřízené, určuje do značné míry jejich chování a jednání).

Se změnou toho, co voják konkrétně dělá v dané situaci, se mění i potřeba jednotlivých vlastností a jejich význam. Z hlediska sledovaného cíle je možné činnosti vojáka rozdělit na ty, které mají význam pro vedení boje a organizování, plánování, přípravu boje.

Kvalita (úroveň jednotlivých vlastností) bude rozdílná v závislosti na osobních předpokladech jednotlivců, způsobech a metodách rozvíjení těchto vlastností.

Způsoby a metody rozvoje vlastností vojáka je nutné volit podle objektu působení, vrozených schopností jednotlivců. Účinnost zvolených způsobů a metod bude jiná u každého vojáka. Vedle důkladné znalosti objektů působení je třeba vycházet také z obsahové podstaty jednotlivých vlastností.

Těžiště práce velitelského sboru je v organizování, plánování a přípravě bojové činnosti. Přesto však při jeho výchově nelze opomíjet ani upevňování a rozvíjení vlastností souvisejících bezprostředně s vedením boje. Každý příslušník velitelského sboru je na bojišti vystaven působení nepřátelských zbraní a musí upevňovat i rozvíjet u svých podřízených vlastnosti, které s bojovou činností bezprostředně souvisejí.

K hlavním morálním a psychickým vlastnostem vojáka **k úspěšnému vedení bojové činnosti** patří zejména nenávisť k protivníkovi, cílevědomost, aktivnost, rozhodnost,

statečnost, obětavost, odolnost proti překvapení, samostatnost, ukázněnost, houževnatost, vytrvalost, schopnost využít vlastní bojovou techniku.

Nenávist k protivníkovi pramení z životní, kulturní a osobní úrovně, možnosti se všestranně rozvíjet, uplatnit, v objasňování podstaty nebezpečí, které je s případným napadením a jeho důsledky spojeno.

Cílevědomost je dána pochopením stanoveného úkolu a zámyslu jeho plnění v celé šíři. Jde o to přijmout za svůj nejen samotný úkol, ale i všechno to, co s ním souvisí. Tím je umožněno určit jednotlivá období plnění úkolu, volit v nich takový postup, který je za dané situace a podmínek nejúčinnější. To znamená splnitelný v nejkratší možné době při současném zachování nejvyšší možné bojeschopnosti.

Aktivnost, jejímž předpokladem je nenávist k protivníkovi, znalost cílů, zámyslu jejich naplňování a ztotožnění se s nimi. Je možné vyvinout nejvyšší aktivitu, jejímž výsledkem je co nejúčinnější splnění stanoveného úkolu. Aktivnost lze označit za hnací sílu úspěšné bojové činnosti.

Rozhodnost umožňuje rychlou reakci a plnění odpovídajících opatření v dané situaci dle zámyslu nadřazeného i vlastního rozhodnutí. Určuje nejvýhodnější způsob plnění stanovených úkolů a rychlost dosažení. Je důležitým stabilizujícím faktorem, přispívajícím ke snižování zdravotnických a materiálových ztrát.

Statečnost a odpovědnost jsou dány osobní zodpovědností a snahou každého vojáka přispět co nejvíce i sebeobětováním ke splnění stanoveného úkolu. Vycházejí z pochopení významu svého jednání pro celkový úspěch bojové činnosti a uvědomění si hrozícího nebezpečí. Jde o nanejvýš uvědomělou činnost.

Odolnost proti překvapení vychází z dokonalé znalosti zásad vedení bojové činnosti protivníka a možností jeho bojové techniky. To umožňuje pravdivě hodnotit protivníka, předvídat jeho pravděpodobnou činnost i vývoj situace. Tím se předchází překvapení nebo se jeho možnost i důsledky snižují a jsou vytvořeny podmínky pro včasné uskutečnění protiopatření.

Samostatnost spočívá ve schopnosti iniciativně plnit stanovený úkol bez potřeby neustále usměrňovat činnost jeho vykonavatelů. Je nezbytnou součástí aktivity a rozhodnosti. Umožňuje plnit úkol rychle a v co nejkratší lhůtě. Vytváří podmínky pro předcházení protivníka a získání iniciativy.

Ukázněnost je nezbytnou podmínkou co nejúčinnějšího splnění úkolu. Její podstatou je naprosté dodržení stanoveného, předem dohodnutého, sladěného postupu v prostoru i čase. Je důležitým kritériem pro snížení ztrát.

Houževnatost a vytrvalost zabezpečují splnění úkolu. Jsou součástí nepřetržitého aktivního působení na protivníka. Zbavují ho možnosti organizované a bez narušení protiopatření zmařit vlastní bojovou činnost.

Schopnost využít vlastní bojovou techniku podmiňuje úspěšné a účinné plnění stanoveného úkolu. Podstatou je dosažení mistrovství v ovládání bojové techniky, důkladná znalost možností a způsobů jejího použití v jednotlivých situacích bojové činnosti.

Upevnění a rozvinutí vlastností, které s vedením bojové činnosti bezprostředně souvisejí, jsou důležitými výchozími podmínkami pro veškerou činnost vojsk a velitelského sboru od zahájení války. Kvalita těchto vlastností bude do značné míry ovlivňovat chování, jednání a úroveň práce všech velitelů i příslušníků štábů.

Největší část činnosti velitelského sboru musí být věnována **organizování, plánování a přípravě boje**. Jeho hlavní náplní je shromažďování zpráv, jejich vyhodnocování, zpracovávání návrhů a podkladů pro rozhodnutí, doručování rozhodnutí vykonavatelům, zpracování potřebných dokumentů, organizace součinnosti, kontrola plnění úkolů, poskytování pomoci a organizování zabezpečení bojové činnosti.

Z náplně práce velitelského sboru v organizování, plánování a přípravě boje vyplývají požadavky na vlastnosti nutné pro úspěšný výkon velitelských a štábních funkcí. K hlavním patří zvědavost, vnímavost, trvalá pozornost, systematickosti, přesnost, pravdivost, profesionální paměť, schopnost činit rozbor, samostatnost, důvtipnost, šíře a hloubka myšlení, pružnost, hbitost, schopnost organizovat, kolektivnost, odpovědnost, bdělost, tvrdost, nekompromisnost.

Zvědavost při získávání potřebných informací je nezbytnou podmínkou rozhodovacího procesu a všeho, co s plánováním, organizováním a přípravou bojové činnosti souvisí. Informace, mají-li dávat dostatek podkladů pro velitele a štáby, musí být získávány ze všech oblastí, které mohou rozhodovat proces, plánování, organizování a přípravu boje ovlivnit, a to informace o podřízených, sousedech, protivníkovi, terénu, povětrnostní situaci, politickoekonomickém stavu bojště. K zabezpečení věrohodnosti získaných informací je třeba alespoň nejdůležitější zprávy prověřovat získáváním z více zdrojů.

Vnímavost je schopnost zachytit v potřebném rozsahu a podrobnosti všechny informace, které jsou pro rozhodovací proces, plánování, organizování a přípravu bojové činnosti daného organizačního stupně nutné.

Trvalá pozornost je nezbytná k tomu, aby všechno to, co je pro práci velitelů a štábů důležité, se stalo součástí jejich úvah a ne prvkem překvapení.

Systematickosti zabezpečuje, že žádná z důležitých informací nezůstane nepovšimnuta. Vytváří předpoklady k organizovanému získávání informací v takovém rozsahu a sledu, jaký je pro práci velitelů a štábů daného organizačního stupně nutný.

Přesnost a pravdivost jsou zárukou, že přijímané i předávané informace budou dávat objektivní a skutečný obraz o situaci. Tak budou vytvořeny předpoklady k tomu, aby úvahy jednotlivých oddělení štábů, návrhy jejich náčelníků a rozhodnutí velitelů byly v souladu se skutečností. Jakékoli zkreslování informací v kladném, či záporném smyslu způsobuje přijímání a uskutečňování neodpovídajícího zámyslu, tím plnění úkolů.

Profesionální paměť umožňuje, aby všechny důležité informace ze všech oblastí potřebných pro rozhodovací proces, plánování, organizování a přípravu bojové činnosti mohli příslušníci velitelského sboru při své práci využít.

Schopnost činit rozbor vytváří předpoklady k tomu, aby velitelé a štáby dovedli z přijatého množství informací nejdříve vybrat ty, které jsou pro jejich práci určující. Musí je umět vyhodnotit a vyvodit závěry, které nejvíce odpovídají jak dané situaci, tak jejímu pravděpodobnému vývoji.

Samostatnost a důvtipnost předpokládá především tvůrčí způsob myšlení. Neopírat se o šablony, hotové řešení, cizí vzory a názory. Souvisí s kritičností myšlení, které předpokládá schopnost vidět nedostatky a chyby, či slabá místa v cizích i vlastních vývodech, předvídat možnosti v dosahování řešení, ale také realnost a pravděpodobnost.

Prvním předpokladem je uvědomit si, který řád, předpis, směrnice, jejich stať, či článek se k dané situaci vztahuje. Druhým předpokladem je osobní odvaha řešit věci na základě skutečného rozboru i v zdánlivém, či skutečném rozporu s obecně uznávanými názory. Vycházet přitom ze znalosti zákonů, zákonitostí, principů a zásad ozbrojeného zápasu i možnosti jejich využití v daných podmínkách.

Šířka a hloubka myšlení souvisí s ostatními uvedenými vlastnostmi a podmiňují je.

Šíře myšlení je dána schopností obsáhnout potřebný okruh všech otázek, které se vztahují k řešenému problému. Jejím rysem je konkrétnost a tvůrčí přístup. Je nutné posuzovat nejen celek, ale i důležité jednotlivosti dané situace a jejich vzájemné vazby.

Hloubka myšlení záleží na schopnosti příslušníků velitelského sboru vnikat do podstaty problémů, odhalovat příčiny jevů jejich vztahů, vazeb a předvídat možný vývoj. Předpokládá to mnohostranné zkoumání.

Pružnost je založena na schopnosti změnit připravené řešení, ukazuje-li se chybným nebo méně vhodným při vývoji situace. Pružnost spočívá rovněž v hledání nových postupů a cest. Nelze ji však zaměňovat se soustavným měněním původních rozhodnutí.

Hbitost je důležitou vlastností velitelů a příslušníků štábů. Vyplývá z potřeby rychle reagovat na změněnou situaci. Souvisí bezprostředně s pružností.

Schopnost organizovat je pro úspěšnou činnost velitelského sboru nezbytná. Vychází z toho, že na rozhodovacím procesu, plánování, organizování a přípravě bojové činnosti se podílejí mnohá oddělení a jednotlivci. To vyžaduje jejich přesné úkolování a sladění jejich činnosti od začátku do konce plnění úkolu. Tím je zabezpečeno, že veškerá činnost bude uskutečněna v co nejkratší době.

Kolektivnost je vynucena množstvím a obsahovým rozsahem práce, kterou musí velitelé se svými štáby vykonat ve vymezeném čase. To vyžaduje rozdělit práci tak, aby se na ní souběžně podílel celý štáb a oddělení. Kolektivnost spočívá ve schopnosti příslušníků velitelského sboru pracovat v těsné vzájemné spolupráci, podle potřeby se případně zastupovat. Při specializaci uvnitř i vně oddělení, navazuje-li práce jednoho na práci druhého nebo z ní dokonce vychází, je základním předpokladem plná zodpovědnost za vykonanou práci, její vysoká kvalita a vzájemná důvěra. Podstatné bude, že to, co dělal druhý, je stejně kvalitní, jako bych to dělal sám, nebo i kvalitnější.

Odpovědnost souvisí bezprostředně s kolektivností. Její podstatou je pocit zodpovědnosti za splnění určeného dílčího úkolu, ale také úkolu oddělení a celého úkolu, který je příslušnému organizačnímu stupni stanoven nadřízeným.

Bdělost vytváří podmínky pro utajení příprav, zámyslu a způsobu plnění úkolu. Při soudobých podmínkách organizování a vedení průzkumu protivníkem chrání vlastní vojska před nadměrnými ztrátami. Je rovněž důležitým předpokladem úspěchu při plnění stanoveného úkolu.

Tvrdost a nekompromisnost jsou nutnými předpoklady úspěchu při plnění úkolu. Jejich základem je nepřetržité řízení činnosti podřízených v duchu přijatého zámyslu, vyžadování přesného plnění všech vydaných rozkazů a nařízení.

Jestliže vlastnosti důležité pro vedení bojové činnosti do značné míry ovlivňují činnost velitelů a štábů, pak vlastnosti potřebné pro rozhodovací proces, plánování, organizování a příprava boje jsou z hlediska jejich pracovní náplně prvořadě a určující. Na jejich kvalitě bude záviset obsah a úroveň návrhů, rozkazů a nařízení, které je třeba v souvislosti se stanoveným úkolem zpracovat, vydat vojskům a splnit. Jsou předpokladem vysoké profesionality, tím také účinnosti přijatých rozhodnutí.

AKTUÁLNÍ PROBLÉMY REKVALIFIKACÍ VOJÁKŮ Z POVOLÁNÍ

Strukturální přestavba našeho hospodářství (související s probíhající ekonomickou reformou) na straně jedné, jakož i postupný přechod k poloprofesionální armádě (vycházející z doktríny ČSFR) na straně druhé nastolily na pořad dne rekvalifikaci nejen širokých vrstev obyvatelstva naší společnosti, ale i vojáků z povolání.

Obrana země založená na principu rozumné dostatečnosti a staronový systém průběhu služby vojáků z povolání, vycházející především ze systému kratších závazků, vyžadují systematicky a každoročně připravovat část vojáků z povolání na povolání civilní. Přitom teprve v r. 2005, kdy by měl být podle současných úvah přechod k poloprofesionální armádě dokončen, bude roční počet rekvalifikujících se vojáků z povolání pravděpodobně stabilizován. Vzhledem k přijatým opatřením v redislokaci vojsk i rámcovému harmonogramu postupného snižování počtů ČSA lze předpokládat, že největší požadavky na rekvalifikaci budou v blízkém období, tj. asi do r. 1995.

V podmínkách přechodu k tržnímu hospodářství obecně platí, že otázka rekvalifikací není jen otázkou ekonomickou a sociální, ale i politickou. Proto nestačí ve státním rozpočtu na vlastní rekvalifikace vyčlenit finanční prostředky a zabezpečit rekvalifikované po dobu rekvalifikace (viz Zákon č. 1/1991 Sb. o zaměstnanosti), ale do určité míry jim i garantovat uplatnění v novém oboru, což je největší problém. (Ignorance tohoto požadavku je politickou chybou, která může mít dalekosáhlé následky.) Přitom není tajemstvím, že možnosti přeškolení v krajích s největším procentem nezaměstnanosti jsou velmi omezené, natož v místech malých posádek, kde bude mezi vojáky z povolání nejvíce zájemců. Připočteme-li k tomu přetrvávající nedostatek bytů na většině území republiky a další hlediska (zaměstnání, či školní docházka jejich rodinných příslušníků, zahrádka, chata, chalupa, rodinný domek apod.), které v našich podmínkách omezují volný pohyb pracovních sil, běžný v hospodářsky vyspělých zemích, je zřejmé, proč se dosud rekvalifikace v celostátním měřítku neprosadily. To všechno dohromady pak nejen, že zvyšuje sociální napětí ve společnosti, ale vyvolává i politickou radikalizaci nezaměstnaných, která zpětně ohrožuje stabilitu budované demokratické společnosti. Z toho plyne jednoznačný závěr, že v současné době nelze přeškolení organizovat jenom na tržních principech (nabídka - poptávka), ale musí do nich aktivně vstupovat stát.

Problém rekvalifikace vojáků z povolání před odchodem z činné služby není tak jednoduchý, jak by se na první pohled zdálo. Přitom u důstojníků bude poněkud složitější, než u praporčíků, což je dáno některými zvláštními aspekty zastávaných funkcí i jejich nejvyšším dosaženým vzděláním. To si také uvědomují země ES, které na organizaci rekvalifikace vojáků z povolání v bývalých zemích Varšavské smlouvy vyčlenily zhruba 200 milionů DM. Není tajemstvím, že jejich prvořadým zájmem je, aby vojáci z povolání byli po odchodu do zálohy s novým pracovním zařazením spokojeni a nestali se (v opačném případě) zdrojem sociálního a politického napětí ve společnosti. Přitom spokojenost v civilním zaměstnání je

do značné míry ovlivněna výstupními podmínkami z činné služby. Obecně platí: čím lepší jsou výstupní podmínky, tím má voják z povolání nižší nároky na nové pracovní zařazení i na případnou rekvalifikaci.

Aby rekvalifikace měla pro občana smysl, musí zabezpečit:

- uplatnění v oboru, který byl předmětem přeškolení (pokud možno v blízkosti trvalého bydliště),
- nejmenší snížení životní úrovně,
- minimální zhoršení společenského postavení (vyplývající především z dosaženého nejvyššího vzdělání a zastávané funkce),
- uspokojení ze sebeuplatnění v novém oboru.

Jde tedy o splnění podmínek, jejichž dosažení je mnohdy velmi problematické. Pokud tedy občanovi přeškolení ani výhledově nezabezpečí všechny čtyři požadavky, potom je vnitřně nespokojen, nepodává zpravidla v novém zaměstnání požadované výkony (což zejména v podmínkách tržního hospodářství má na něho zpětně záporný vliv) a přemýšlí o novém zaměstnání.

Výběr oboru rekvalifikace není obecně jednoduchou záležitostí, zejména ve společnosti, která přechází k tržnímu hospodářství, kde průvodními jevy jsou:

- pokles veškeré výroby a s tím spojený růst nezaměstnanosti (zejména v důsledku ztráty odbytiště),
- racionalizace veškeré pracovní činnosti (odstranění "přezaměstnanosti"),
- strukturální přestavba ekonomiky (vznikání nových pracovních míst v soukromém sektoru je pomalejší, než rušení míst ve státním a již privatizovaných podnicích).

Proto vytyčování vhodného oboru rekvalifikace občanem bez poradenské služby je prakticky nemožné. Přitom pracovní úřady nemají pro tuto činnost dostatek odborníků ani podkladů. V armádě pak tento problém má ještě druhou stránku - případnou nesrovnatelnost (ev. i nevyužitelnost) vzdělání získaného v armádě se vzděláním civilním (zejména u některých věkově starších příslušníků). A tak rekvalifikující se voják právem očekává, že na konci přeškolení obdrží doklad potvrzující srovnatelnost jeho vzdělání v novém oboru se vzděláním dosaženým v armádě - zejména středoškolským a vysokoškolským. A právě tato skutečnost představuje největší problém, protože není odpovídajícím způsobem právně zakotvena.

Již dnes se ale ukazuje, že rekvalifikace plná, nikoli částečná, spočívající v pouhém zaučení v oboru, bude pro občana dlouhodobou záležitostí, která podle našich zkušeností představuje:

- až 2,5 roku u oborů zásadně odlišných a
- až 1,5 roku u oborů příbuzných, samozřejmě při denních formách studia.

Je logické, že o plnou rekvalifikaci budou mít především zájem mladší příslušníci společnosti. U věkově starších příslušníků naopak plné přeškolení není účinné. Navrhovaná právní úprava (viz připravovaný Zákon o ČSA) ale předpokládá, že rekvalifikace bude trvat 3 až 5 měsíců, což je podstatně méně, než je potřebné. Takovéto přeškolení ovšem umožňuje občanovi pouze získat základní orientaci v novém oboru, to představuje prakticky jenom zaučení. A tak proces rekvalifikace bude muset mít několik etap, které bude občan absolvovat postupně, jak se bude v novém oboru uplatňovat. Skutečná délka rekvalifikace bude především záviset na:

- struktuře rekvalifikujících se občanů (tj. jejich současných oborech a kvalifikacích),
- stupni (tj. zaučení, vyučení, případně úplné střední nebo vysokoškolské vzdělání),
- formě (denní, večerní, dálkové; dosavadní zákonná úprava předpokládá pouze denní formu).

Přitom zanedbatelné nebudou ani další hlediska, jako: —

- ekonomičnost (tj. zejména dostatek studujících),
- ubytovací a stravovací kapacity rekvalifikačních středisek,
- dostatek vhodných odborníků, učeben a UVZ ve střediscích přeškolení,
- šířka rekvalifikace apod.

A tak se může stát, že některé obory se budou otevírat např. jedenkrát za 2 až 3 roky, což je z hlediska zájemců nepřijatelné.

Současný neutěšený stav v oblasti rekvalifikace ukazuje, že chybí vládní koncepce. Jak se má občan kvalifikovaně rozhodnout, když v této otázce nemá jasno ani federální vláda. Strukturální přestavba hospodářství je totiž ponechána zcela tržním principům bez ohledu na známé a konkrétní potřeby našeho hospodářství, o čemž svědčí i snaha vlády po zrušení ministerstva pro strategické plánování. Úřady práce pouze sledují zrušená a nově vznikající místa, a to je poněkud málo. Chybí i stimulace rekvalifikačních středisek. Proto jich také dosud mnoho nevzniklo. Pokud se tato situace nezmění, nebudou rekvalifikace účinné a zájem o ně se nezvýší. Záporně působí i nepropracovanost systému stupňovitosti přeškolení, jakož i chybějící zákonodárná úprava dokladů o rekvalifikaci (tuto otázku neřeší ani Zákon č. 172/1990 Sb., ani Zákon č. 1/1991 Sb.). Jejich vyřešení bude stěžejním problémem a úkolem nejbližšího období, přitom iniciativa škol v tomto případě může sehrát rozhodující roli.

Rekvalifikace příslušníků armády, odcházejících z činné služby, mají ještě některé zvláštnosti, které nelze pominout. Naprostá většina z nich má:

- ukončené vysokoškolské (důstojníci) nebo středoškolské (praporčíci) vzdělání,
- úzké a mnohdy speciální vojenskoodborné vzdělání, ztěžující rekvalifikaci,
- bohaté zkušenosti z práce s lidmi a řízení pracovních kolektivů,
- zkušenosti z práce se speciální technikou,
- vypěstovaný pocit odpovědnosti za svěřený pracovní úsek a s tím související potlačení osobních zájmů před zájmy armády,
- nevhodný věk pro plnou rekvalifikaci.

Tyto skutečnosti tak předurčují jejich zájem zejména o manažerství, případně o vychovatelskou (ev. pedagogickou) práci. Na druhé straně je třeba si ale uvědomit, že možnosti pracovního uplatnění v místech většiny posádek byly vždy poměrně nízké, a proto mnoho bývalých příslušníků armády dojíždí do zaměstnání i desítky km. Tím je dána i možnost jejich nového uplatnění ve zmíněných oblastech. Navíc světovým trendem je, aby manažerské funkce zastávali věkově mladší odborníci, zpravidla do 35 let.

Aby rekvalifikace vojáků z povolání byly účinné, je bezpodmínečně nutné, aby se jimi FMO koncepčně zabývalo, a to zejména ve výše kritizovaných oblastech. Z tohoto pohledu je třeba jenom přivítat ustavení příslušné komise při FMO. Bez vhodné statistiky, vycházející na jedné straně z požadované struktury ČSA (založené na principu rozumné dostatečnosti v obraně státu), na druhé straně z případných přání a zájmů odcházejících vojáků, včetně možností regionů posádek, organizovat rekvalifikace vojáků z povolání nelze, protože půjde o ztrátovou záležitost. Proto bude nutné přeškolení v armádě řídit a koordinovat. Přitom úloha centrální instituce by měla být svěřena nějaké škole. Vojenská akademie v Brně (dále VA) svým mozkovým potenciálem, tradicemi a zkušenostmi i umístěním je pro tento úkol přímo předurčena. Celoarmádní rekvalifikační středisko (CARS) by mohlo být postaveno na hospodářském základě. Tím by se vyřešilo mnoho problémů. Ustavení CARS při VA do určité míry ale komplikuje situaci, protože se při jednotlivých katedrách VA začínají postupně zřizovat (v rámci systému celoživotního vzdělání vojáků z povolání) celoživotní školicí, vzdělávací

a vědeckovýzkumná střediska. Přesto si myslím, že lze nalézt vhodné soužití i spolupráci obou těchto institucí, jak dále uvedu.

Podobné návrhy na soustředění rekvalifikací již vznikly. Mají ale jeden zásadní nedostatek, a to, že přezírají nutnost úzké spolupráce rekvalifikačních středisek se školami, protože ty mají největší přehled o současném stavu oboru i požadavcích na práci v něm. V tom je úloha škol nezastupitelná. Přitom CARS by kromě vlastního přeškolení mělo plnit především úlohu koordinátora v celostátním měřítku. Tím je iniciativa dalších škol nedotčena.

Z předchozího výkladu je zřejmé, že není možné tento problém v ČSA vyřešit během jednoho týdne, a to na základě možností škol, tak jak si to představují někteří funkcionáři FMO/SVŠ. Vždyť možnosti škol, vzhledem k připravovanému omezení budou poměrně široké. A tak se na VA otázkami rekvalifikací již delší dobu zabýváme. V nejbližším období (tj. asi na počátku r. 1992) by měl akademický senát projednat a navrhnout:

- ▲ zřízení CARS při VA na komerčním základě,
- ▲ statut CARS a jeho organizační řád,
- ▲ zřízení (celostátní) poradenské služby pro zájemce o rekvalifikace (při VA),
- ▲ ve spolupráci s fakultami rekvalifikační obory, délku přeškolení a doklady o něm,
- ▲ příslušné legislativní úpravy,
- ▲ provedení potřebných celostátních statistických průzkumů příslušnými orgány FMO; jako vzor může v tomto směru posloužit průzkum provedený ve francouzské armádě po skončení války v Alžíru v šedesátých letech.

O všech přijatých návrzích a doporučeních by pak mělo být FMO informováno.

K otázkám rekvalifikací jednotlivé fakulty naší akademie přistupují diferencovaně s uvážením zvláštností svého zaměření. Pokud se týče fakulty elektrotechnické a stavební, již jsem příslušníkem, pak navrhované obory rekvalifikace vycházejí jak z výše citovaných zásad, tak možností kateder (příp. celostátních kateder), které se nejvíce budou podílet na jejich uskutečnění. Přitom je brána v úvahu další zásada, a to že nový obor by měl být dostatečně široký, aby občanovi v případě nutnosti umožňoval snadné a rychlé doškolení či přeškolení. Nezanedbatelnou skutečností budou i snahy úspěšných absolventů základních rekvalifikačních kursů dokončit si svoji rekvalifikaci (již ale v záloze) v původním CARS. Důvody jsou zřejmé, je proto zbytečné se jimi podrobněji zabývat. Jedním z nejzávažnějších jsou návaznost přeškolení a doklady o něm. Již dnes lze předpokládat, že další stupně rekvalifikace budou organizovány převážně jako dálkové a večerní.

Elektrotechnický a elektronický průmysl prochází hlubokým útlumem, který vychází z nízké konkurenční schopnosti a s ní související velké zaostalosti československého elektrotechnického průmyslu. Nicméně tato situace nemůže trvat věčně, protože moderní hospodářství se bez elektrotechniky a elektroniky neobejde. To si uvědomují i případní zahraniční investoři. Navíc stupeň elektronizace a automatizace našeho hospodářství je poměrně nízký. Ze známých důvodů je účelné organizovat přeškolení v širších oborech než v užších. Proto jsou navrhovány následující nosné obory rekvalifikace:

- slaboproudá elektrotechnika,
- výpočetní technika,
- přístrojová, regulační, automatizační technika a robotika.

Rovněž stavebnictví prochází velkým útlumem, souvisejícím se silným omezováním investiční výstavby. Uvolněné kapacity se postupně přesouvají ve prospěch méně nákladných rekonstrukcí a údržby zanedbaného stavebního fondu. Proto také navrhovaným oborem rekvalifikace je údržba a rekonstrukce současného stavebního fondu.

Tyto čtyři poměrně široké obory by měly být především na úrovni vysokoškolské, přičemž celková délka rekvalifikace by dosáhla (podle vstupních kvalit uchazečů) 2 až 2,5 roku. Předpokládá se, že základní (první) stupeň bude trvat až 5 měsíců. Je samozřejmé, že se přeskočením pro středoškoláky nebráníme, nicméně chceme je organizovat spíše výjimečně, což souvisí s tím, že jsme vysokou školou.

Kromě těchto čtyř rekvalifikačních oborů mohou odborníci fakulty organizovat celou řadu krátkých (týdenních až měsíčních) kursů. Tyto by měly především charakter zdokonalovací, přeskolovací, či doškolovací a umožnit proto jejich absolventům lepší uplatnění v oblastech:

- výpočetní techniky, automatizace a robotiky,
- elektrotechniky, elektroniky a radiolokace,
- televizní techniky,
- měřicí techniky,
- letecké elektrotechniky,
- telekomunikační techniky,
- automatizace inženýrských prací (AIP),
- řízení a vědecké organizace práce,
- reprografické a rozmnožovací techniky apod.

Tyto kursy by byly zvláště vhodné pro absolventy příbuzných oborů, kteří najdou v záloze odpovídající uplatnění. Absolvování těchto kursů před odchodem do zálohy proces rekvalifikací výrazně zlevňuje.

Náklady na studium jednoho pracovníka lze odhadnout přibližně na 5000 Kčs měsíčně (při cenách z r. 1990), bez jeho sociálního zabezpečení podle zákona (odhadnutá částka vychází ze snížených nákladů na studium vysokoškoláků). Tyto náklady mohou s postupující inflací dosáhnout až dvojnásobku! Přitom se předpokládají skupiny nejméně po 15 studujících, aby bylo toto studium účinné. Případné studium středoškoláků nebude nijak výrazně levnější.

Rekvalifikací by se profesionálně (tj. v rámci CARS, či ARS) mohli věnovat pedagogové, které postihne snižování počtů, a kteří o to projeví zájem. Podle našich odhadů by to mohlo být až 30 % současných počtů, což by plně potřeby armády pokrylo (dokonce by bylo možné nabídnout volné kapacity úřadu práce i civilnímu sektoru, což by přineslo armádě i ekonomický užitek). Kolik z nich by bylo možné proškolit v zemích Evropského společenství jako budoucího školitele, lze dnes těžko odhadnout, protože se při tom budou projevovat zejména věkové a jazykové překážky.

Článek si klade za cíl poukázat na některé problémy související s připravovanými rekvalifikacemi vojáků z povolání a nastínit možné způsoby jejich řešení - samozřejmě bez nároků na úplnost. V některých případech byl značně kritický k současnému stavu, nicméně zároveň naznačoval možná východiska vedoucí ke zlepšení. Přitom některé uvedené návrhy jsou i budou předmětem dalších jednání a diskusí na různých úrovních, zejména školách a FMO.

VOJENSKÁ TECHNIKA JAKO ROZHODUJÍCÍ PRVEK OBRANNÉHO POTENCIÁLU STÁTU

Změny ve vojensko-politické situaci ve světě na počátku devadesátých let byly mimo jiné založeny na poznání, že obranu státu nelze zabezpečovat za každou cenu, ale jen s nejmenšími silami a prostředky potřebnými pro odvrácení války nebo odražení útoku nepřítele. Ve vojenském myšlení se začalo prosazovat pojetí obranné dostatečnosti.

Obranné doktríny mnoha zejména menších států vycházejí z předpokladu, že jejich vysoce morálně motivované a výborně vycvičené ozbrojené síly budou muset vést válku s protivníkem, který bude mít početní převahu. Armády těchto států nemohou pokládat převahu sil a prostředků za jeden z předpokladů vítězství v operaci a boji. Soustřeďují se proto na co největší využití faktorů technologické převahy, který se může stát v daných demografických a sociálně politických podmínkách účinným prostředkem vyrovnání kvalitativní převahy nepřitele.

V ČSA v současné době krystalizují názory na novou strategii řízení rozvoje vojenské techniky a technologií, která bude respektovat společenský vývoj (konverzi obranného průmyslu, snižování početních stavů a nákladů na ozbrojené síly, změnu vojenské doktríny) i vycházet z nutnosti:

- zaměřit výzkum a vývoj na několik málo vybraných projektů, kde je naděje dosáhnout průlomu ve vědě nebo špičkovou světovou úroveň,

- zaměřit rozvoj materiálůvých technologií na vybrané prostředky obrany, cílevědomé vytváření vedlejších produktů využitelných pro zvýšení vývozní schopnosti československých výrobků a na technické prostředky ověřování plnění odzbrojovacích opatření v rámci uzavřených mezinárodních smluv,

- snižovat materiálovou náročnost vojenského reprodukčního procesu zaměřením výzkumu na modernizaci techniky, zvyšování životnosti a spolehlivosti techniky, na otázky opravárenství, technického ošetřování, uložení a skladování vojenské techniky i zvyšování odolnosti techniky proti škodlivým vlivům prostředí,

- založit racionální dovoz výrobků, technologií, prací a služeb na moderním pojetí akvizice, dokonalém průzkumu zahraničních trhů (znalosti technických parametrů, cen, obchodních podmínek) rozboru efektivnosti dovozu vycházející z celého životního cyklu výrobku.

Souhrnná úroveň obranyschopnosti státu je významně ovlivněna jeho technicko-ekonomickou úrovní, determinovanou kvalitou civilní i vojenské výzkumné a vývojové základny, členěním i potenciálem průmyslu a výší prostředků, které je společnost ochotna a schopna uvolnit na účely obrany.

Z hlediska materiálních zdrojů je zřejmě nejdůležitější součástí obranného potenciálu státu souhrn výzbroje a vojenské techniky.

Jednou ze základních otázek naplnění cílů vojenskostrategického pojetí obrany ČSFR je zabezpečení ČSA odpovídající výzbrojí a vojenskou technikou. Hlavními zdroji jsou přitom dodávky z čs. průmyslu uskutečňované jako výsledek vlastního vývoje nebo zahraniční licence a dovoz ze zahraničí.

Vlastní zbrojní produkce kulminovala v ČSFR v r. 1987, kdy její objem byl včetně rozsáhlých vývozů především těžké techniky téměř 29 mld. Kčs. Přitom se na ní podílelo více než 100 organizací se 73 000 zaměstnanci. Po zásadním snížení rozpočtových nákladů na obranu v průběhu let 1988 až 1991 o 15,3 mld. Kčs a omezení vývozů bude předpokládán objem zbrojní výroby v r. 1992 (v cenách roku 1989) asi 4 mld. Kčs, což je pokles o 86 %. Tento pokles a jeho důsledky jsou dramatictější na Slovensku. V oblasti zaměstnanosti lze předpokládat, že do r. 1992 bude nutné uvolnit nebo převést na jinou práci v ČR asi 20 000 a ve SR asi 30 000 až 35 000 pracovníků. Tato problematika vyžaduje zjevně zásadní řešení (promyšlené pojetí konverze, dotace z rozpočtu federace s určením k zachování existence a výrobní schopnosti nejhroženějších podniků).

Současnou výzbroj a materiálně technické zabezpečení ČSA nelze s ohledem na požadavky vojenské doktríny při dodržování požadavků na snižování početních stavů a nákladů na armádu považovat za dostatečnou. Rozhodující příčinou tohoto stavu je skutečnost, že kvalita a kvantita výzbroje ČSA byla v minulosti určována příslušností armády ke koalici Varšavské smlouvy, což samozřejmě vedlo k účelovému nákupu vojenské techniky.

V nových vojenskopolitických a ekonomických podmínkách vzniká nutnost stanovit pojetí zabezpečení ČSA potřebnou výzbrojí a vojenskou technikou v počtech i kvalitě, umožňujících splnění výše uvedených požadavků. To také zároveň znamená vyřešit rozpor mezi nezbytnými potřebami zabezpečení obranyschopnosti státu a jeho omezenými ekonomickými možnostmi na základě reálného odrazu jejich vývoje do roku 2000.

K dalšímu zaměření pro možné uvažování o programových cílech výstavby ČSA v oblasti vyzbrojování jistě poslouží i směry rozvoje výzbroje a vojenské techniky ve vyspělých zemích, včetně jejich ekonomického zabezpečení.

V těchto státech v souvislosti s uskutečněním smlouvy po odstranění raket středního a kratšího doletu se dále posilují snahy zaměřené na důraznou modernizaci konvenční výzbroje, což vytváří tlak na rychlý rozvoj špičkových technologií a jejich využívání pro zbrojní účely. Vysoká ekonomická náročnost těchto technologií pravděpodobně nedovolí výrazněji snižovat vojenské výdaje především v oblasti výzkumu, vývoje a nákupu odpovídající výzbroje.

Probíhající revize zbrojních projektů, vycházející z nové vojenskopolitické situace, směřují v podstatě ve všech zemích ke snahám budovat sice méně početné, ale dobře vyzbrojené a vycvičené armády s optimálním stupněm profesionalizace.

Také státy s vyspělou ekonomikou řeší problém omezování prostředků určených na obranu stanovením a dodržováním priorit ve výstavbě svých ozbrojených sil. Za oblastí výzbroje a vojenské techniky, jimž je dána přednost, jsou považovány zejména:

- moderní prostředky velení, průzkumu, REB a PVO,
- účinné palebné prostředky pozemního vojska, zejména protitankové,
- uplatňování prvků moderní elektroniky, robotiky a umělé inteligence ve zbraních, zbraňových systémech a munici,
- zabezpečení pohyblivosti vojsk včetně systému materiálně technického zabezpečení,

- technika, související s výstavbou a životem méně početné armády s vyšším stupněm profesionalizace.

Rostoucí důraz je především kladen do oblastí aplikovaného výzkumu a vývoje na účinnou mezinárodní spolupráci.

Pokud jde o úroveň výzbroje a vojenské techniky ČSA, lze říci, že srovnatelné parametry s odpovídajícími prostředky armád vyspělých zemí mají v ČSA již zavedené prostředky pasivního radiotechnického průzkumu, bojová vozidla pěchoty (kromě kolových), některé ruční zbraně, těžké automobily a tahače řady Tatra, část vyprošťovacích prostředků, prostředky ochrany a speciální očišty i cvičné letouny.

Stav především v oblastech letectva a integrované PVO, systémů a prostředků velení, spojení a REB, protitankové a protiletadlové obrany, raketového vojska, dělostřelectva a munice je hluboko pod úrovní obdobné techniky armád vyspělých demokratických států.

Členění, typové složení a parametry převážné většiny již zavedené výzbroje i vojenské techniky neodpovídají úloze ČSA v zabezpečení obranných schopností státu v nových podmínkách. Současná ekonomická situace ČSFR, vyjádřená ve výši prostředků, vyčleňovaných pro potřeby obrany, bohužel nevytváří skutečné předpoklady pro změnu tohoto stavu. Naopak se lze obávat toho, že bez změny k potřebám obrany dojde v několika letech k ohrožení bojové schopnosti ČSA.

Z potřeb stanovení a důsledného dodržování priorit ve výstavbě ČSA vyplývá nezbytnost přednostního naplňování základních programových cílů výstavby armády v oblasti rozvoje techniky:

● **Zvýšení úrovně automatizace velení, řízení a spojení** především integrací a rozvojem systémů velení vojskům, prostředků a systémů řízení palby i generační obměnou spojovacích prostředků, prostředků automatizace a utajeného přenosu dat.

● **Zvýšení úrovně a účinnosti průzkumu i prostředků radioelektronického boje** především rozvojem prostředků radioelektronického, radiolokačního, taktického a vzdušného průzkumu, zabezpečením automatizovaných rušičů, mobilních radiotechnických pátráčů, radioprůzkumných pracovišť apod.

● **Zvýšení účinnosti obranných zbraňových systémů** zejména zvýšením účinnosti dělostřelectva, protitankové obrany a letectva včetně integrované PVO, rozvojem prostředků zatarasování, maskování (i v infračervené a mikrovlnné oblasti spektra) a řešením otázek kvality tankové, obrněné techniky. Zásadní řešení by bylo vhodné přijmout i v problematice vybavení ČSA ručními zbraněmi.

● **Technické zabezpečení procesu humanizace a profesionalizace armády** je zřejmě nezbytné zaměřit na snižování ztrát živé síly a snížení vlivu lidského faktoru jako cíle při zvyšování bezpečnosti, či spolehlivosti nových bojových prostředků a systémů, dále na zvýšení účinnosti procesu výcviku, osvojování nové výzbroje a techniky cestou zavádění účelového využívání trenažérské techniky, na rozvoj zdravotnického materiálu, polní zdravotnické techniky a ty oblasti prostředků týlových služeb, majících vliv na náročnost a úroveň služby příslušníků ČSA, včetně postupného uplatnění principu logistiky (týlového zabezpečení). Zabezpečovat technické prostředky pro zjišťování a odstraňování následků případných ekologických havárií, včetně prostředků CO ČSFR.

Jsem názoru, že základním způsobem naplňování programových cílů v oblasti rozvoje výzbroje a vojenské techniky by měl být vlastní výzkum, vývoj a výroba v podnicích československého průmyslu. Argumenty k tomu je nutné hledat zejména v cenové oblasti. Nicméně i nadále budou existovat obory výzbroje a vojenské techniky, které bude nezbytné vzhledem k technologické a ekonomické náročnosti a účinnosti zabezpečovat v mezinárodní spolupráci v oblasti výzkumu a vývoje vojenské techniky.

Podplukovník gšt. Ing. Richard Janderka

VOJENSKÁ DOKTRÍNA ČSFR A PRINCIPY OPERAČNÍHO UMĚNÍ

Zásady přijaté ve vojenské doktríně ČSFR, především v její vojenskotechnické stránce, ovlivňují jednak operační umění jako celek a také jeho dílčí části. Výrazný vliv vojenské doktríny se projeví na charakteru jednotlivých operací. Jednoznačně budou hlavním druhem operací pozemního vojska v Československé armádě **operace obranné, vedené pravděpodobně armádním sborem**. Významně se v operačním umění projeví i závazek nevlastnit, ba ani nevyrábět jaderné, nebo jiné ZHN, a také přijaté limity nejvyšších počtů hlavních druhů zbraní i bojové techniky.

Vojenská doktrína ČSFR má a bude mít také v blízké budoucnosti přímý i zprostředkovaný vliv na principy operačního umění, které jsou v podstatě dílčími principy vojenského umění. V současné době je možné za hlavní principy operačního umění uvést:

- udržování vysoké připravenosti vojsk k plnění úkolů,
- stanovení reálných cílů operace, které odpovídají dané situaci a možnostem vojsk,
- soustředění hlavního úsilí a vytvoření nezbytné převahy nad protivníkem,
- dosažení překvapení vůči protivníkovi,
- palebné ničení protivníka na nejvyšší dosah palebných prostředků,
- vysoká pohyblivost vojsk a vedení manévru vojsky,
- aktivní vedení operací, jejich nepřetržitost, dosažení a udržení operační iniciativy,
- zachování bojové schopnosti vojsk a její obnovování,
- pevné a nepřetržité velení vojskům,
- organizace a udržování trvalé součinnosti vojsk,
- všestranné zabezpečení bojové činnosti v operacích (operační zabezpečení).

V současné době se stále častěji objevují názory, že je vyloučeno (nebo je málo pravděpodobné) nenadále napadení státu protivníkem. Tyto názory pocházejí především z hodnocení vysokých možností a schopností průzkumu, zejména kosmického, ze smluv o mezinárodní kontrole velkých cvičení apod. Vzhledem k tomu se poměrně zmenšuje význam principu "**udržování vysoké připravenosti vojsk k plnění úkolu**". Je však třeba posuzovat tento princip nejen z časového hlediska - to znamená, v jakých časech a lhůtách dosáhnou vojska stupně plné připravenosti, ale především jej chápat komplexně. To tedy znamená považovat vysokou připravenost vojsk za souhrn kvalitativních ukazatelů - jejich vycvičenost, zkušenosti i připravenost velitelů a štábů, připravenost techniky atd. Tento princip rovněž platí i v průběhu vlastního vedení operace, kdy vojska musí být vždy na vysokém stupni připravenosti k plnění úkolů at' v obraně, nebo v útoku.

Na základě mezinárodních úmluv, zmírňování mezinárodního napětí i celkového vojenskostrategického pojetí obrany státu i pod vlivem zásady rozumné obranné dostačivosti, dochází v ČSA k zásadnímu snižování počtů osob, bojové techniky i zbraní. Po

zrušení Varšavské smlouvy je ČSFR, na rozdíl od minulosti, prakticky odkázána pouze na využití svých sil a prostředků na svoji obranu. Tyto skutečnosti ještě více zvýrazňují úlohu principu **"stanovení reálných cílů operace, které odpovídají dané situaci a možnostem vojsk"**. Je zřejmé, že právě v současných podmínkách omezených možností ČSA bude velmi **důležité stanovit reálné cíle operace**. Je také pochopitelné, že v těchto úvahách je nutné brát zřetel zejména na sílu možného protivníka. Bude asi nereálný a neuskutečnitelný cíl obranné operace dosáhnout vítězství (úspěchu) proti protivníkovi představovaného armádou některé ze světových velmocí. V takovém případě bude nutné stanovit cíl operace jiný - např. zpomalovat postup protivníka, získávat čas na diplomatická jednání, ubránit strategicky významné prostory pro zachování totožnosti státu apod. Naopak v případě lokálního střetnutí s protivníkem přibližně stejně silným, nebo jen o málo silnějším, může být stanoven cíl obranné operace - zastavit protivníka na státní hranici, nedovolit mu proniknout do hloubky našeho území apod.

Jak již bylo uvedeno, vzhledem k jasně obrannému charakteru naší vojenské doktríny, povedou síly ČSA v naprosté většině operace obranné. To znamená, že i z tohoto hlediska je nutné posuzovat uplatňování principu **"soustředění hlavního úsilí a vytvoření nezbytné převahy nad protivníkem"**. Půjde tedy především o soustředování hlavního úsilí obrany k udržení určitého prostoru a dosahování výhodného poměru sil k zastavení útočícího protivníka. Vzhledem k omezeným silám a prostředkům to bude vyžadovat ještě větší umění velitelů i štábů v určení pravděpodobného hlavního úderu protivníka na základě průzkumu, důsledné uskutečnění propočtů i případný rychlý manévr silami a prostředky. Při vedení útočných operací (protiúderů) ke sražení protivníka za státní hranici, bude třeba nad ním vytvořit odpovídající převahu, která ovšem bude (vzhledem k omezeným silám a prostředkům) možná jen v úzkých úsecích i pásmech s nízkým počtem prostředků palebného ničení. V obou operacích není možné pochopitelně počítat s použitím JZ (ani jiných ZHN) k vytvoření potřebné převahy nad protivníkem. Významné místo a uplatnění bude mít tento princip v celkovém pojetí obrany ČSFR. Doktrína ukládá, že ČSA musí být připravena odrazit protivníka působícího z kteréhokoli směru na kteroukoli část území státu. Je nemožné a také neúčelné uvažovat o obraně republiky na všech směrech stejným úsilím, silami i prostředky. To znamená, že bude třeba výrazně soustředit síly a prostředky tam, kde dojde k největší úhroze napadení státu.

Jak jsem již uvedl, dosažení překvapení v současné době, kdy jsou na vysoké úrovni vyspělosti prostředky průzkumu všeho druhu, bude velmi obtížné, na strategickém stupni téměř vyloučeno. Tento stav je i důsledkem různých mezinárodních dohod, které zabezpečují vzájemnou informovanost států ve vojenské oblasti. (Doktrína: "...ČSFR je rozhodnuta podílet se na všech jednáních směřujících k posílení mezinárodní důvěry...") Přes tyto uvedené skutečnosti bude princip **"dosažení překvapení"** uplatňován v operačním měřítku, zejména u taktického stupně. V operačním měřítku to bude snaha dosáhnout překvapení z prostorového i časového hlediska. V obranných operacích půjde o soustředění sil a prostředků na směrech, kde to protivník neočekává, také o překvapivé vedení protiztečí i protiúderů. V útočných operacích bude snaha překvapit protivníka v nenadálém zahájení operace na neočekávaném směru. Tento princip bude tedy úzce souviset s aktivností, utajením i soustřeďováním sil a prostředků.

Závazek ČSFR nevlastnit, nevyrábět, neskladovat jaderné, nebo jiné zbraně hromadného ničení, staví při ničení protivníka do rozhodující role jeho palebné ničení. Současné prostředky palebného ničení, které jsou ve výzbroji ČSA (prostředky mechanizovaného a tankového vojska, dělostřelecké, raketové i letecké) mají poměrně omezený dosah. Vzhledem k tomu bylo třeba změnit původní vyjádření principu "ničení protivníka v celé hloubce jeho sestavy" na zpřesněné znění - **"ničení protivníka do hloubky nejvyššího dosahu palebných prostředků"**. Rovněž další způsob ničení protivníka v hloubce použitím vzdušných výsadek, je v současné době výrazně omezen nedostatkem prostředků vzdušné přepravy. Hlavním

prostředkem ničení protivníka v hloubce je tedy letectvo a dělostřelectvo s velkým dostřelem i raketové vojsko (vše v podmínkách ČSA v omezeném množství), využití diverzních i průzkumných skupin. Tento princip tedy ani v současných podmínkách neztrácí na významu, ale bude obtížněji uskutečňován vzhledem k nedostatku vhodných prostředků ničení protivníka.

Zásady "rozumné obranné dostatečnosti" a nutnosti odrazení případného útoku protivníka z kteréhokoli směru vytváří požadavek na rychlé vedení manévru vojsky na ohrožený směr - tedy na uplatňování principu "**vyšoké pohyblivosti vojsk**". Na základě těchto požadavků bude nutné mít část vojsk ČSA vysoce pohyblivých, schopných rychle vést manévr. Tato vojska by měla být rozmístěna ve vhodně zvoleném prostoru, v případě nutnosti uskutečnit přesun k zaujetí obrany k přehrazení útoku protivníka, nebo k vedení protiúderu. V tomto smyslu bude mít uvedený princip význam jak operační, tak strategický.

Vzhledem k předpokladu vedení převážně obranných operací v podmínkách ČSA může vzniknout nesprávný názor, že úloha principu "**aktivního vedení operací, jejich nepřetržitosti a dosažení i udržení operační iniciativy**" se poněkud zmenšuje, neboť útok je svou podstatou aktivnější než obrana, útočník má alespoň zpočátku vždy iniciativu. Je však třeba brát v úvahu, že jedním ze základních požadavků na vedení úspěšné obrany je její aktivnost, projevující se zejména palebným ničením protivníka, vedením protiztečů a protiúderů. Úkolem obranných operací je mimo jiné zabezpečit získání operační iniciativy, kterou bude mít zpočátku protivník. Proto musí být cílem obranné operace především zastavit postup protivníka, vytvořit podmínky k vedení útočné operace (protiúderu) pro získání operační iniciativy a znovuvládnutí ztraceného vlastního území. Tím se naplňují i ustanovení vojenské doktríny: "ničit aktivní činnosti pravidelných, nebo mobilizačně rozvinutých sil k obnovení území celistvosti a svrchovanosti státu..."

Jak již bylo uvedeno, vojenská doktrína jasně vyjadřuje stanovisko, že ČSFR nebude vlastnit, ani používat žádné ZHN. To však neznamená, že tyto zbraně nemůže použít možný protivník, což je ovšem vzhledem k současné mezinárodní situaci velmi málo pravděpodobné. Proto se i snižuje možnost rychlé ztráty bojeschopnosti vojsk po použití ZHN u operačního stupně. Je však nezbytné zvážit i skutečnost, že účinky současných konvenčních zbraní jsou tak velké, že jejich hromadné použití může znamenat vážné snížení bojeschopnosti (např. o tom svědčí zkušenosti z války u Perského zálivu). Proto princip "**zachování bojeschopnosti a její obnovování**" má i nadále svou plnou platnost, neboť jen bojeschopná vojska mohou plnit jakékoli úkoly. Podmínky pro uplatňování tohoto principu budou ale v současnosti poněkud jiné. Mohou zde působit jednak záporné faktory, jako např. omezené zdroje pro doplnění osob i techniky, velká účinnost konvenčních zbraní způsobující velké ztráty i možné havárie jaderných energetických zařízení (JEZ) a chemických závodů. Naopak kladně na bojeschopnost vojsk bude působit např. malá pravděpodobnost použití ZHN a také skutečnost, že operace budou vedeny pouze na vlastním území, což dává možnost využití zařízení a prostředků teritoria k obnově bojeschopnosti. Vedení převážně obranných operací rovněž povede ke snížení celkových ztrát.

Princip "**pevného a nepřetržitého velení vojskům**" bude možné uplatňovat lépe než v minulosti. Kladně se projeví především celkové zjednodušení organizačního členění ČSA (včetně pouze národního velení), nepoužívání ZHN, vedení operací jen na vlastním území (možnost využití všech dostupných prostředků a zařízení ke spojení, připravených již v míru), vedení obranných operací (velení je jednodušší než v operacích útočných) a také poměrně zkušený i připravený velitelský sbor. Jako záporné faktory ztěžující uplatňování tohoto principu bude působit nedostatek moderní spojovací a výpočetní techniky i počáteční problémy přechodu na novou organizaci armády.

Princip "**organizace a udržování trvalé součinnosti vojsk**" v podstatě neznamená oproti minulosti výrazné změny. Bude i nadále jednou z hlavních povinností velitelů a štábů. Velký význam bude mít organizace součinnosti především v obranných operacích. Projeví se

i celkové snížení počtů druhů vojsk účastnících se operace. Naopak bude nutné mnohem pečlivěji sladovat činnost pozemních vojsk s vojskem integrované protivzdušné obrany, s teritoriálními silami, prostředky a v budoucnosti i s vojskem územní obrany.

Rovněž princip "všeobecného zabezpečení bojové činnosti v operaci" si plně zachovává svůj význam i v současných podmínkách. Na jeho uplatňování budou mít vliv všeobecné podmínky přípravy a vedení operací, zejména, že operace budou vedeny pouze na vlastním území, což umožňuje využití všech zdrojů teritoria, přípravu vlastního území atd. Dojde také pravděpodobně k posílení některých druhů operačního zabezpečení (např. ženíjního), a naopak k zeslabení úlohy jiných (např. chemického).

Jak je zřejmé z uvedených závěrů, principy operačního umění v podmínkách uplatňování nové vojenské doktríny v žádném případě neztrácí svou platnost. Budou ale těmito podmínkami ovlivňovány, dále se budou rozvíjet a záleží na velitelích i štábech, jak je dokáží tvořit a uplatňovat.

Podplukovník Ing. Luděk Hodboš'

NEJEN K BRIGÁDNÍ ORGANIZACI

V poslední době se lze poměrně často setkat na stránkách vojenského odborného tisku s různými názory k uvažovaným změnám platné "divizní" organizace ČSA na "brigádní". V naprosté většině je zatím toto opatření doporučováno, přičemž hlavním argumentem pro jeho přijetí je zdůvodnění, že uspořádání prapor-brigáda-armádní sbor je oproti současnému členění prapor-pluk-divize-armáda (již zrušenému) pružnější, a lépe proto vyhovuje vzhledem k nejpravděpodobnějšímu možnému charakteru ohrožení státu. Tak je tomu např. ve dvou článcích zveřejněných pod stejným názvem K profesionalizaci a struktuře ozbrojených sil, jejichž autory jsou plk. Ing. L. Klíma, CSc. (VM č. 3/1991) a plk. v zál. doc. Ing. Z. Hron, CSc. (VM č. 8/1991), v nichž je mimo jiné vysloven názor, že "... základní operačně taktickou jednotkou pozemního vojska by měla být brigáda zahrnující 4 až 6 praporů..." Ing. M. Štembera, CSc. v článku Problémy profesionalizace ČSA (VM č. 3/1991) vyslovuje názor, že "... jako nejúčinnější se jeví organizační schéma prapor-brigáda-armádní sbor, přičemž pevnou organizační strukturu by měl pouze prapor a brigáda".

Na uvedených myšlenkách mi nejvíce vadí to, že nejsou podle mého názoru podloženy argumenty a zdůvodněny. Osobně se závěrem, že brigádní organizace s vypuštěním divizního stupně je pružnější, nesouhlasím. Totiž vypustím-li z hierarchie velení jeden stupeň ještě neznamená, že tím zrychlím a zkvalitním velení. Chtěl bych to dokumentovat na následujícím příkladu.

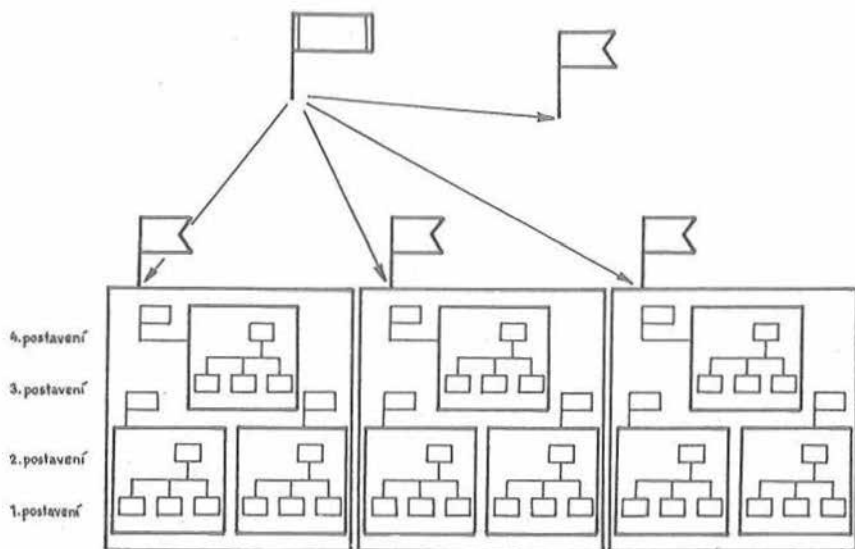
Armádní sbor může mít různý počet divizí v závislosti na úkolu, směru, který brání i možnostech armády jako celku. V následujícím propočtu vycházím z předpokladu, že as může mít 4 divize, z toho při obraně státní hranice mohou 3 divize plnit úkol v jeho prvním sledu.

Při současné organizaci divize (3 pluky) v závislosti na uspořádání obrany (předpokládejme 2 pluky v prvním sledu a 1 pluk v druhém sledu), může armádní sbor v celé šířce svého obranného pásma mít na postavení:

- prvním: $3 \times 2 \times 3$ prapory = 18 praporů,
- druhým: $3 \times 2 \times 1$ prapor = 6 praporů,
- třetím: $3 \times 1 \times 3$ prapory = 9 praporů,
- čtvrtým: $3 \times 1 \times 1$ prapor = 3 prapory.

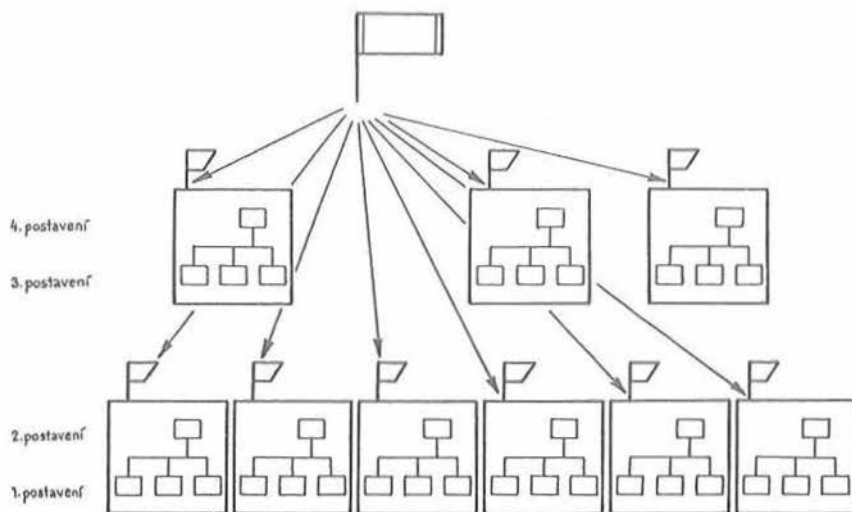
Vzhledem k šířce obranného rajónu praporu do 5 km a výše uvedeným počtům praporů lze vyvodit, že armádní sbor může v daném případě bránit pásmo široké do 100 km ($18 \times 5 = 90$ km).

Z obr. 1 je zřejmé, že v tomto případě každý velitelský stupeň velí třem, případně čtyřem (pluk, as) podřízeným velitelům.

Obr. 1

Při schematickeém vyjádření uspořádání obrany v navrhované brigádní organizaci je nezbytné vycházet ze základního požadavku, že armádní sbor musí být schopen bránit obranné pásmo o stejné šířce a měl by tudíž mít stejné množství sil a prostředků. Protože se asi zatím neuvažuje o výrazné změně organizace praporu k jeho posílení (alespoň jsem se o tom zatím v této souvislosti nic nedozvěděl), lze vyvodit závěr, že armádní sbor s brigádní organizací by měl mít pro obranu prvního pásma obrany k mání téměř stejný počet praporů (36), jako tomu bylo v předcházejícím případě. Ze stejných důvodů lze počítat i se stejnou šířkou obranného rajónu praporu, tj. do 5 km a s určitým zjednodušením i se stejným počtem praporů na jednotlivých postaveních. V závislosti na uvažovaném počtu praporů v brigádě

Obr. 2

může mít armádní sbor 9 brigád (po 4 praporech), případně 6 brigád (tehdy, jestliže by brigáda měla 6 vševojskových praporů, což je asi méně pravděpodobné).

V prvním případě by bylo velení snazší pro velitele brigád (4 podřízení velitelé), ale značně složitě pro velitele armádního sboru (9 podřízených vševojskových velitelů - viz obr. 2), ve druhém případě jsou na tom oba velitelské stupně stejně špatně (6 podřízených - viz obr. 3). A to zde neuvádím, či neuvažuji o dalších 2 až 3 brigádách působících na druhém pásmu obrany.

V této souvislosti považuji za nutné připomenout v minulosti i v současnosti v praxi ověřenou zkušenost armád, že z hlediska velení je nejvýhodnější "trojková" organizace (každý stupeň má tři podřízené), ale i podobné závěry teorie řízení (o určitém nejvýhodnějším počtu podřízených, které je jeden organizační stupeň schopen účinně a s požadovanými výsledky řídit).

To potvrzuje např. i článek Pozemní vojsko a jeho budoucnost (VM č. 3/1991), v němž americký generál v odpovědích na otázky k organizačnímu členění vojsk mj. konstatuje, že: "... pravidlo tři platí dál: tři čety v rotě a tři roty v praporu vytvářejí zpravidla snadno říditelnou organizaci... Systém čtyř se stal neohrabaným v pohyblivé bojové činnosti, je však výhodný v obraně, protože jím získáváte velkou pružnost... určité musíme zdůraznit velitelské hledisko v systémech velení, řízení a spojení..."

Podobně je nutné hodnotit navrhované brigádní a sborové členění i z hlediska požadavků na zabezpečení velení a spojení. Každý, kdo osobně ve velitelské funkci prožil divizní nebo plukovní taktické cvičení, si jistě vybaví vytížení rádiové sítě velitelů u těchto stupňů v průběhu řízení boje i problémy z toho plynoucí. Tehdy v ní pracovali kromě řídicí stanice velitele daného stupně "pouze" 3 až 4 podřízení vševojskoví velitelé (např. velitel divize a 3 velitelé pluků). Zkusme si na základě těchto zkušeností představit velení v síti, v níž pracuje kromě příslušného velitele armádního sboru 6 až 7 velitelů brigád! To zde zase neuvažuji o TTD

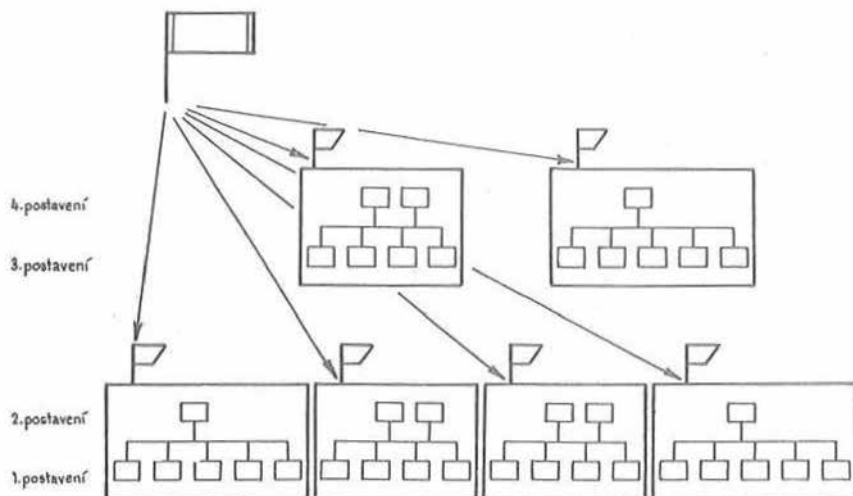
rádiových stanic, které jsou v současné době v armádě pro tyto stupně vyčleněny (především jejich dosah v souvislosti s šířkou obranného pásma sboru, v němž by tato síť musela pracovat).

Uvedený problém by jistě bylo možné řešit např. vytvořením 2 až 3 velitelských sítí s menším počtem účastníků, ale to v podstatě nic neřeší, protože velitel sboru je pouze jeden a v reálném čase může působit současně pouze v jedné z nich!

Podobné problémy lze vyhodnotit u dalších oblastí. Např. týl brigády mající zásobovat 6 praporů bude muset být téměř dvojnásobný ve srovnání se současnou velikostí týlu pluku, podstatně se zvětší délka přísunových a odsunových cest u brigády (vzhledem k šířce, kterou by bránila) nebo by bylo nutné členit týl brigády na menší celky a přibližovat ho tak ke křídelním praporům.

Stejně tak lze vyvodit, že větší počet podřízených velitelů by u stupňů brigáda a sbor nutně vyvolal posílení jejich štábů o nezbytný počet příslušníků operačních skupin (oddělení) s cílem zabezpečit včasné zpracovávání a předávání úkolů (bojového nařízení), přijímání hlášení v průběhu boje atd. To by současně ale vyvolalo potřebu zvýšit počet spojovacích prostředků u uvedených stupňů, v důsledku toho by došlo i ke zvětšení velitelských stanovišť místo současné snahy o jejich zmenšení (s cílem snížit jejich zranitelnost a pravděpodobnost zjištění). Jinými slovy řečeno - to, co by se případně získalo zrušením divizního stupně velení, se stejně neušetří, protože bude muset být přerozděleno ke stupňům brigáda a sbor.

Nelze podcenit ani skutečnost, že značné problémy by mohly po přechodu na brigádní organizaci nastat i z hlediska mírového života vojsk. Např. kasárna, parky, sklady materiálu, výcviková zařízení atd. - to vše je v současné době přizpůsobeno platnému organizačnímu členění armády. Na jedné straně dost dobře nelze do objektu určeného pro pluk umístit brigádu s podstatně větším počtem osob i techniky bez výrazného snížení úrovně ubytování a ztižení uložení techniky i materiálu. Na druhé straně řešení spočívající v rozdělení brigády

Obr. 3

do více objektů v různých posádkách s sebou přináší mnohé problémy a těžkosti (zvýšení počtu vyčleňovaných příslušníků celodenní směny, složitost organizace velitelské přípravy, služebních shromáždění, uskutečňování kontrol ap. s následným značným zvýšením spotřeby PHM na nezbytné přesuny), což asi mohou z minulosti potvrdit mnozí velitelé pluků, v současné době např. velitel 4.mp v souvislosti s umístěním části jednotek pluku v jiné posádce. To jsem zatím vůbec neuvažoval o **výši finančních nákladů**, které by si tato organizační změna vyžádala na úpravu objektů kasáren, autoparků, cvičišť, ale i další nezbytné "stěhování" nejen vojsk, ale i vojáků z povolání s jejich rodinnými příslušníky. Není to problém, nad nímž lze mávnout rukou - už teď se v některých posádkách, v důsledku uskutečňovaných změn počtů útvarů a jejich přemísťování, značně zvýšily počty vojáků z povolání bez naděje na přidělení služebního bytu v dohledné době (řádově lze hovořit o létech).

Jestliže tedy porovnám současnou "divizní" organizaci s navrhovanou "brigádní" s přihlédnutím k výše uvedeným argumentům, neshledávám zatím nic, co by podpořilo na začátku uváděné tvrzení, že brigádní organizace zaručuje pružnější velení, ani nenalézám jiný přínos této uvažované organizační změny.

Jsem si vědom toho, že jsou jistě ještě mnohá další mně třeba neznámá hlediska a kritéria, která mají na rozhodování o uvedeném problému vliv a která jsem zde neuvedl, mohou přitom působit v opačném smyslu, než působí mé argumenty. Chtěl jsem ale vyslovit svůj názor na uvedený problém proto, aby nedošlo k tomu, jak se v našem státě pomalu stává pravidlem, že bude přijato krátkozraké rozhodnutí bez domyšlení všech s tím souvisejících důsledků, přičemž přiznat chybu pak nikdo nechce a "nenápadná" náprava vyžaduje vynaložení podstatně vyšších a především zbytečných nákladů i úsilí lidí.

Domnívám se proto, že by při řešení nejen tohoto, ale i dalších v současnosti i v budoucnosti řešených problémů měla být stanovena hlediska a kritéria (včetně stanovení "váhy" významu a důležitosti jednotlivých kritérií pro daný problém), podle nichž je nutné uvedený problém všestranně posoudit, a teprve na základě toho pak rozhodnout. Připomínám tuto zdánlivou samozřejmost proto, že např. v souvislosti s diskusí o nutnosti zavedení brigádní organizace jsem se setkal také s argumentem zdůvodňujícím tento návrh mj. konstatováním, že při navazování styků s armádami sousedních států je vhodné, aby se vzájemně setkávali velitelé na **stejně úrovni**! Cožpak velitel pluku není na úrovni velitele brigády? **A je to vůbec podstatné?**

Na závěr bych chtěl připojit ještě dvě poznámky částečně související s uvedenou problematikou.

V současné době dochází k výrazným změnám nejen v praxi života armády, ale i v teorii, ve vojenské vědě. V zájmu toho, abychom si vzájemně při sdělování názorů rozuměli, se přimlouvám za to, aby **nedocházelo k neodůvodněným změnám zažitých pojmů a terminologie**. K objasnění uvedu příklady:

Plk. Ing. L. Klíma, CSc. ve svém článku charakterizoval brigádu jako **základní operačně taktickou jednotku**. Nevím, je-li takto brigáda charakterizována v návrhu nového Polního řádu ČSA, ale osobně se domnívám, že ne, vhodnější by bylo považovat brigádu za **švevojskový útvar** (příp. svazek).

Podobně plk. doc. Ing. Z. Hron, CSc. ve svém článku hovoří o **obraných úsecích praporů** nebo **obraných rajónech čet a rot**, zatímco v jiné části o četových a rotních opěrných bodech. Pochybnosti ve mně vyvolala i myšlenka, že "... četové a rotní opěrné body mohou být mezi sebou propojeny systémem paleb, v některých případech na **důležitých směrech** povedou **boj i samostatně**" (zvýraznění v citátu jsem provedl já). Jistě, opěrné body čet a rot budou i na důležitých směrech, ale spíše **v rámci obranného rajónu praporu**, zatímco **samostatně** (takto alespoň uvedenou formulaci chápu já) budou budovány především na vedlejších směrech.

V současné době se snažíme při řešení nových problémů a úkolů stanovených armádě v daleko širší míře než v minulosti využívat dostupných zkušeností a poznatků z jiných vyspělých armád světa. Tím spíše ale nechápu, na základě čeho vznikla myšlenka o "pružnější" brigádní organizaci (s vypuštěním divizního stupně), když naprostá většina armád, jejichž organizace je mi alespoň trochu známa, vychází z trojkové nebo čtyřkové organizace. **Brigádní a divizní organizace je i v armádách SRN a USA, od nichž se snažíme poučit. Je skutečně nutné vymyslet něco "nového", aby bylo možné ukázat, co se v armádě mění?**

Domnívám se, že máme mnohé jiné problémy, jejichž vyřešení by k zvýšení pružnosti ve velení přispělo daleko více než změna organizace vojsk. Jedním z nich je např. rychlé, ale současně promyšlené zavedení výpočetní a spojovací techniky stupňům pluk, divize a její co nejúčelnější využívání tak, aby co nejrychleji přineslo úsporu nákladů vynakládaných na činnost vojsk. V souvislosti s tím např. nechápu, jak je možné, že většina odborných správ dokázala již před poměrně dlouhou dobou vybavit své odborné náčelníky u stupně divize a ještě dříve i příslušné odborné katedry na VA Brno počítači PC/AT (286 i 386) včetně potřebného přístrojového i programového vybavení, zatímco operační skupiny divizí je dostávaly teprve v prosinci 1991 (katedra všeobecné taktiky, která má studenty VA na využití počítačů v jejich praxi včetně např. seznamování s modelováním boje připravovat, měla v tutéž dobu stále pouze počítače POTAS a PC/XT PP-06).

Přitom tato technika umožňuje (i přes nedostatek zkušeností s jejím využitím) přijímání mnoha racionalizačních opatření. Uvedením jednoho příkladu svůj článek zakončím.

Plán hlavních úkolů a základních opatření štábu 3.md na listopad 1991 měl 17 listů papíru A4. Tentýž měsíční plán na prosinec zpracovaný na PC/AT (s využitím programu DBaze a textového editoru T 602) jednoho z odborných náčelníků divize má při stejném obsahu, lepší přehlednosti a kultuře zpracování pouze pět oboustranně tištěných listů (úspora papíru při pořizování 33 výtisků jen tohoto jediného dokumentu činí za jeden rok u jednoho štábu téměř 5000 listů papíru v hodnotě přibližně 1000 Kčs). Pro plánovače to navíc znamená každý měsíc zrušení nutnosti ručního vypracování měsíčního plánu s ročního a úsporu nejméně jednoho pracovního dne, který může být využit k jiné účelnější činnosti. Tím hledání možností využití počítače u operační skupiny divize nekončí, ale teprve začíná. Bylo by proto asi účelné začít uvažovat i o organizování výměny zkušeností z využívání výpočetní techniky jednotlivými stupni, případně i o přesunutí počítačů POTAS ze stupně divize plukům, aby i u těchto nižších štábů se začaly vytvářet podmínky pro hledání možností využití výpočetní techniky, současně se tím s předstihem připravovali jednotliví funkcionáři na práci s ní (tj. dříve, než bude možné i tomuto stupni zavést "něco" výkonnějšího).

ZABEZPEČENÍ ČSA LETECKÝM MATERIÁLEM

Současně se snižováním stavu vojsk a výzbroje se však v podmínkách ČSA projevuje i faktor omezující (restriktivní) finanční politiky. ČSA, tedy i čs. vojenské letectvo, se s výraznějším snížením finančních zdrojů setkalo již v roce 1990, kdy oproti původně plánovaným finančním prostředkům obdrželo nižší finanční částky, a proto musely být sníženy již uzavřené hospodářské smlouvy na nákup a opravy leteckého materiálu. To způsobilo nemalé problémy jak funkcionářům odpovídajícím za zabezpečení letectva, tak i jednotlivým podnikům.

Vzhledem k tomu, že i v roce 1991 pokračuje snaha omezovat výdaje (snižování finančních limitů na nákup a opravy leteckého materiálu) doprovázená ještě vzestupem cen po cenovém uvolnění, naskytá se nutně otázka, zda-li při pokračující snaze snižování finančních prostředků čs. vojenskému letectvu budeme ještě schopni zabezpečit jeho vysokou a nepřetržitou připravenost.

Je všeobecně známo, že využívání výsledků vědeckotechnické revoluce umožnilo rychlý a dynamický vývoj letecké techniky. Rostla technická složitost letecké techniky, množství typů, verzí, modifikací a zkracovala se doba morální životnosti.

Tento vývoj měl v plném rozsahu i vliv na vojenské letectvo, které je v současné době vyzbrojené 22 typy letecké techniky ve 36 verzích a modifikacích.

Uvedená mnohotypovost čs. vojenského letectva spolu s technickou složitostí letecké a zabezpečovací techniky způsobila postupný růst širokého sortimentu potřebných náhradních dílů, kontrolně měřicí techniky a všech ostatních prostředků, nutných pro zabezpečení připravenosti, provozu a oprav letecké i zabezpečovací techniky.

Náhradní díly, kontrolně měřicí technika a ostatní prostředky se vyznačují vysokými finančními hodnotami, ale zároveň i omezenou dobou technické životnosti, což zákonitě klade vysoké nároky nejen na organizaci a řízení materiálně technického zabezpečení (MTZ), ale i na finanční prostředky, které jsou potřebné na toto zabezpečení.

Z uvedeného důvodu bylo vždy u MTZ letectva zvažováno, jak přidělené finanční prostředky co nejúčelněji využít.

Jednou z oblastí, která odčerpává značné finanční prostředky, je oblast zásobování leteckým materiálem. Pro udržování vysoké nepřetržité připravenosti letecké a zabezpečovací techniky je nutné u jednotlivých zásobovacích stupňů vytvářet i udržovat odpovídající zásoby. Tvoření zásob je však zákonitě v protikladu k požadavkům co nejvyšší účinnosti. Jakékoli zásoby představují jistou "umrtvenou" užitnou hodnotu vyžadující naopak další doplňkové náklady (např. náklady na skladování, ošetřování, stárnutí, snižování spolehlivosti apod.). Proto je nutné při snižujících se finančních prostředcích na zabezpečení letectva podrobit současný zásobovací systém nákladovému rozboru s cílem nalézt odpověď na otázku: jak při snižujících se nákladech dosáhnout stejné úrovně zabezpečení?

Základním motivem optimalizace zásob jsou protichůdné náklady, se kterými se setkáváme při provozování systémů zásob. Všechny náklady provozování systému zásob je možné rozdělit na náklady:

- spojené s pořízováním zásob,
- udržování zásob,

● z nedostatku (pohotových) zásob,

● sběru i vypracování informací o stavu a pohybu zásob, včetně zvláštních nákladů, vznikajících jako důsledek výběru konkrétního systému řízení zásob.

S pořizováním zásob jsou spojené náklady na:

- zpracování objednávky, do nichž jsou zahrnuty náklady na vypracování informací co, kdy, kde a kolik objednat i náklady spojené s vlastním vystavením objednávky,
- uskutečnění objednávky představují náklady spojené s dodáním materiálu objednateli včetně ceny dopravného.

Náklady udržování zásob mají mnoho různých nákladových složek. Např. z vázanosti oběžných prostředků v zásobách, nejdůležitější skladování zásob, znehodnocování zásob, pojištění zásob atd.

▲ **Oběžné prostředky vázané v zásobách** jsou vyřazené z procesu rozšířené reprodukce. Náklady, které je nutné proto zásobám připočítat, závisí na možnostech použití oběžných prostředků vázaných v zásobách.

Činí-li průměrná roční výnosnost oběžných prostředků v daném podniku 10 %, lze-li dosáhnout u oběžných prostředků uvolněných ze zásob stejné výnosnosti, potom náklady z vázanosti oběžných prostředků v zásobách je nutné počítat ve výši 10 % z vázaných finančních prostředků (ročně). Získá-li podnik potřebné oběžné prostředky od banky na úrok $P\%$ ročně, potom tento úrok vyjadřuje náklady vázanosti oběžných prostředků v zásobách. **Náklady z vázanosti oběžných prostředků v zásobách jsou zpravidla přímo úměrné velikosti zásob.**

V současné době jsme svědky toho, jak se právě československé podniky v nových ekonomických podmínkách potýkají se zvýšenou úrokovou mírou poskytovanou na zásoby. Těmito opatřeními je na podniky konečně vyvíjen ne administrativní, ale ekonomický tlak na snížení zásob a zrychlení jejich obratu.

▲ **K nákladům skladování zásob** patří položky, které se vztahují k péči o uložené zásoby ve skladech. Patří sem např. mzdy skladníků, strážných, správních úředníků, náklady na údržbu skladovacích zařízení, odpisy z budov, zařízení apod.

Zvláštní skupinu tvoří náklady na manipulaci se zásobami a náklady na ošetřování zásob. Některé ze složek nákladů na skladování lze zjistit jen velmi těžko. Např. při úvaze o případném započítání odpisů z budov do skladovacích nákladů je nutné vycházet z toho, zda je možnost alternativního využití skladovacích prostorů, nebo ne.

▲ Některé druhy zásob se skladováním **znehodnocují**. Ke znehodnocování zásob dochází zkažením, poškozením skladovaného materiálu, jeho stárnutím, drobnými krádežemi apod. **Tyto náklady bývají zhruba přímo úměrné velikosti skladovaných zásob.** Sem patří i velmi důležitá složka nákladů z nadbytečných zásob, pro které není plnohodnotné využít. V krajním případě mohou tyto náklady dosáhnout plné výše pořizovací ceny.

▲ **Pojistné** tvoří součást nákladů na udržování zásob. Sem patří i náklady z tzv. samo-pojištění. Pojistné zpravidla nekolísá s pohybem zásob, avšak z dlouhodobého hlediska lze považovat pojistné za náklad přímo úměrný velikosti zásob, protože je výška pojistného určována podle očekávané průměrné výše zásob.

Ztráty, které vznikají tím, že nemůžeme uspokojit poptávku následkem nedostatku pohotových zásob, označujeme v teorii zásob obvykle jako **náklady z nedostatku zásob**. V případě odbytových zásob jde nejčastěji o náklady dodatečné objednávky a ztracené prodejní příležitosti.

Do nákladů sběru a zpracování informací potřebných pro zabezpečení správné funkce daného zásobovacího systému patří náklady na výpočetní techniku, průzkum trhu,

sběr a zpracování informací o běžném pohybu zásob atd. i některé zvláštní náklady, spojené s tím, či oním systémem řízení zásob.

Uvedené teoretické poznatky se vztahují i na vojenský systém provozování zásob s tím, že v ČSA platí některé odlišnosti, které je nutné brát na zřetel.

Československé vojenské letectvo si zásoby pořizuje nákupem od tuzemských a zahraničních dodavatelů. S tímto pořizováním zásob jsou spojeny objednávací náklady, ke kterým patří náklady na zpracování plánu materiálně technického zabezpečení (PMTZ), mzdové i věcné a náklady spojené s dodáním materiálu.

U udržovaných zásob ČSA nelze počítat s alternativním využitím vázaných finančních prostředků ve výrobním procesu vzhledem k tomu, že tyto prostředky byly právě z tohoto procesu vyčleněny pro zabezpečení obrany. Při jejich racionálním využití je možné jejich značnou část použít na nákup nové techniky, nebo je vrátit zpět do výrobního procesu.

Náklady na skladování budu počítat jen u ÚLS. Do nákladů zahrnují vojáky z povolání, občanské pracovníky a vzhledem k předpokládané profesionalizaci i vojáky základní služby.

Zvláštní pozornost při provozování systému zásob v čs. vojenském letectvu je věnována **nákladům znehodnocení zásob a nákladům z nedostatku pohotových zásob.**

U leteckého materiálu, který se vyznačuje specifickými vlastnostmi, zejména omezenou dobou technické životnosti, průběžnou modernizací náhradních dílů, značným sortimentem, vysokou pořizovací cenou, sporadickou spotřebou a dlouhými objednávacími termíny, jsou náklady spojené se znehodnocením zásob vysoce aktuální.

Aby byl zásobovací systém vyvážený (stav zásob nemá stoupat ani klesat), mělo by stejné množství leteckého materiálu ze zásobovacího systému vystupovat. Z dlouhodobých statistik je zřejmé, že ročně v čs. vojenském letectvu je rušen (náhradní díly, agregáty letecké i letecké motory) neupotřebitelný materiál, který:

- ukončil svou technickou životnost,
- je neopravitelný,
- by vynaloženými náklady na opravu přesáhl získanou hodnotu.

Každoroční nárůst zásob leteckého materiálu je zcela logický a vyplývá z:

- průběžné modernizace leteckého materiálu, zvyšování jeho cen; znamená to, že je rušen letecký materiál nižších pořizovacích hodnot a nakupován materiál dražší, což ve finančním vyhodnocování znamená růst zásob, přičemž fyzický stav zásob zůstává stejný, nebo může klesat,

- vytváření potřebných zásob u nové letecké techniky (naplnění jednotlivých druhů norem a polních zásob).

Při dodržování plánu dožití letecké techniky jsou náklady znehodnocení zásob v našem zásobovacím systému nejmenší. K nákladům znehodnocení zásob dochází při neplánovaném snížení stavu letecké techniky a jejím vyřazení z provozu.

Vzhledem ke zvláštnímu určení leteckého materiálu se na trzích obtížně prodává. Např. vyřazení letadel SU-7 z provozu a jejich neprodejnost na zahraničních trzích bude znamenat i zrušení veškerého leteckého materiálu určeného k zabezpečení provozu těchto letadel. V tomto případě náklady znehodnocení zásob dosáhnou plné výše pořizovací ceny.

Z uvedeného je zřejmé, že pokud na zásobovací systém leteckým materiálem nepůsobí rušivé momenty, zejména neplánované, náhlé vyřazení letecké a zabezpečovací techniky z provozu, dokáže tento systém náklady znehodnocení zásob snížit na nejmenší úroveň.

Nedostatek leteckého materiálu u útvarů letectva znamená vždy neschopnost letecké techniky z viny **nedostatku materiálu** a nutnost přijmout opatření k jejímu rychlému uschopnění.

U čs. vojenského letectva lze náklady z nedostatku pohotových zásob rozdělit na náklady:

- vyplývající z prostojů letecké techniky,
- na dopravu chybějící položky k leteckému útvaru, pokud se položka nachází v zásobovacím systému,

- spojené s obstaráváním chybějící položky, pokud není v zásobovacím systému.

Z ceny letecké techniky a její stanovené technické životnosti je možné vypočítat, kolik stojí jeden den prostoje letecké techniky.

Výpočet lze provést podle vztahu:

$$b_2 = \frac{c_2 \cdot d}{365 \cdot r_1},$$

kde:

b_2 - celkové náklady z nedostatku (z nevyužití) letecké techniky v Kčs,

c_2 - cena letecké techniky v Kčs,

d - počet dnů prostoje letecké techniky,

r_1 - technická životnost letadla (v letech).

Ze vztahu je zřejmé, že ekonomický přínos spočívá v počtu uschopněné letecké techniky a ve zkrácení doby prostoje techniky z viny nedostatku materiálu.

Prodloužení cyklu jejího využití v konfiguraci "LET" a v konečném důsledku se zvýší účinnost využití letecké techniky. Finanční úsporu dosaženou zkrácením doby prostoje letecké techniky lze vyjádřit následovně:

$$I = b_2 \cdot Q_n,$$

kde:

I - dosažená finanční úspora v Kčs,

b_2 - náklady spojené s neschopností letecké techniky v Kčs,

Q_n - počet uschopněné letecké techniky (LT).

Na bezprostřední uschopnění LT je zaveden v zásobovacím systému letectva dispečinkový způsob zásobování. Při neschopnosti LT z viny nedostatku materiálu hlavní dispečer ÚLS pomocí výpočetní techniky zjistí, kde nejbližší k danému útvaru se potřebný materiál nachází a okamžitě organizuje jeho dopravu k útvaru.

Při tom může využít pro dopravu: Čs. poštu, ČSD, ČSAD, osobní odběr útvarem, dopravní prostředky ÚLS, leteckou dopravu.

Pokud vznikne dispečinkový požadavek a položka se v zásobovacím systému nenachází, zpracovává HD ÚLS havarijní požadavek, který předkládá na VL a PVO.

U havarijních požadavků náklady na zajišťování sestávají z ceny položky + 15 % + 0,7 % obchodního rozpětí.

Vzhledem k tomu, že zásobovací systém leteckým materiálem je plně automatizován, lze náklady na zpracování informací ztotožnit s náklady, které jsou vynaloženy na VpS/ÚLS.

VpS/ÚLS potřebuje na řízení automatizovaného zásobovacího systému leteckým materiálem ročně částku, která u moderního letounu dosahuje téměř 21 % jeho hodnoty. I přes tuto skutečnost je snaha zásobovací systém racionalizovat tak, aby tato složka nákladů byla snížena.

Hlavním motivem racionalizace zásobovacího systému je však minimalizace nákladů znehodnocení zásob a nákladů z nedostatku pohotových zásob, které by při špatné strategii mohly nabýt vysokých finančních hodnot.

Prvé snahy zaměřené na výraznější optimalizaci stavu zásob a racionalizaci zásobovacího systému začaly již v roce 1960 využíváním prostředků malé mechanizace. Zkušenosti z využívání malé mechanizace, ale zejména vědomosti získané studiem teorie zásob zahraničních autorů přispěly k tomu, že v roce 1970 bylo na úrovni materiálního hospodáře letectva

rozhodnuto racionalizovat tehdejší zásobovací systém leteckým materiálem s využitím výpočetní techniky a teorie zásob. V roce 1972 byla přijata Modernizace zásobování leteckým materiálem, umožňující stavebnicovým způsobem řešit problémy materiálního hospodáře.

Zkušenosti i další vědomosti získané z teorie zásob a vývoj výpočetní techniky umožnily v roce 1982 uskutečnit postupný provoz Modernizace zabezpečení leteckým materiálem.

Racionalizace zásobovacího systému leteckým materiálem uskutečňovaná pomocí uvedených projektů výrazně přispěla ke zvýšení kvality a úrovně zabezpečení vojsk leteckým materiálem, podstatnou měrou přispěla k optimalizaci stavu zásob leteckého materiálu u jednotlivých zásobovacích stupňů.

Zavedením jednostupňového zásobovacího systému v roce 1985 došlo k:

- postupnému snížení stavu zásob o 636 mil. Kčs,
- odstranění neúčelné dopravy materiálu po teritoriu a tím ke snížení nákladů na přepravu o 600 000 Kčs,
- úsporám osob,
- odstranění neúčelné manipulace s materiálem,
- účinnějšímu využití výpočetní techniky.

Z uvedeného je zřejmé, že v zabezpečení ČSA leteckým materiálem bylo již v minulých letech přistoupeno k zásadní racionalizaci, která se podílela jak na zkvalitňování zásobovacího procesu, tak na snižování stavu zásob.

Současné ekonomické podmínky - snižování finančních limitů na nákup a opravy leteckého materiálu, cenová liberalizace, kurs koruny vůči dolaru (za stejný finanční objem nakoupíme minimálně 3 x méně materiálu než v minulosti, kurs koruny vůči rublu byl asi 10 : 1, kurs koruny vůči dolaru 30 : 1) postavily čs. vojenské letectvo před zcela nové úkoly, a tím se vlastně dostáváme k podstatě otázky: jak při nárůstu cen a snížených finančních limitech dosáhnout stejné úrovně zabezpečení? Odpověď zní: je nezbytné hledat a uplatňovat takové metody inženýrsko-leteckého zabezpečení (ILZ), které nám to umožní.

V současné době je oblast zabezpečení leteckým materiálem řešena Modernizací zabezpečení leteckým materiálem a oblast ILS Automatizovaným podsystémem inženýrské služby, řešícím:

- provádění oprav a ošetřování LT,
- zdokonalování organizace ILS,
- zavedení optimálního systému kontrolní činnosti při ošetřování,
- ovlivňování LOP a výrobních závodů z hlediska rostoucí životnosti i spolehlivosti LT,
- optimalizaci údržby,
- prognózy nákupu a oprav vybraných celků LT.

Ze vstupních i výstupních informací je zřejmé, že činnost jednotlivých projektů na sebe vzájemně navazuje a v určitých problémech se prolíná.

Z tohoto důvodu ještě před cenovým uvolněním a restriktivní finanční politikou byly zahájeny práce na tvorbě projektu Jednotného automatizovaného systému zabezpečení letectva s cílem komplexního řešení jednotlivých zásobovacích a provozních činností i dalšího snížení nákladů na oblasti ILZ.

Možnost dalšího snižování nákladů na zabezpečení letectva je v zavedení jednotné identifikace materiálu v rámci celé ČSA. Letecký materiál má, jak bylo již uvedeno, své specifické zvláštnosti, ale je mnoho materiálů, zejména v oblasti elektroniky, elektrotechniky, spojovacího, spotřebního a dalšího materiálu, které používají i jiní materiální hospodáři. Při jednotné identifikaci (jednom vojenském čísle materiálu) by se tento materiál mohl nakupovat a rozdělovat z jednoho ústředí, čímž by došlo k úsporám finančních prostředků i k vyšší úrovni jeho zabezpečení.

Od jednotné identifikace materiálu potom zbývá jenom krůček k jednotnému zásobovacímu systému v rámci celé ČSA, a to z důvodu obsahu materiálního zabezpečení, které

u všech materiálních hospodářů v podstatě pozůstává z plánování a zajištění materiálu, příjmu materiálu, jeho evidence, skladování, výdaje, hospodaření s materiálem.

Proto musí v podstatě být i algoritmy a matematická soustava potřebná pro plnění těchto činností stejná. Tu podotýkám, že armáda SRN již v roce 1976 zavedla Integrovaný týlový informační a řídicí systém (ILIMS) s ústřední bankou dat, která obsahovala 1 700 000 druhů materiálu s asi 3 700 000 znaky, sloužila všem druhům vojsk, jakož i útvarům a vojenským zařízením.

Domnívám se, že v době, kdy se v ČSA plánují i uskutečňují rozsáhlé organizační a reorganizační změny, doléhá na nás tlak restriktivní finanční politiky a cenové uvolnění, aby mohl být položen i základ budování jednotného automatizovaného systému zabezpečení ČSA materiálem.

NOVÁ GENERACE SPOJOVACÍCH PROSTŘEDKŮ

Technická úroveň spojovacích radioelektronických prostředků bezprostředně ovlivňuje odolnost, operativnost a spolehlivost spojovacích systémů, zejména v současném období, které je charakterizováno velmi aktivním radioelektronickým bojem (REB).

Zabezpečení spolehlivého spojení v podmínkách REB, ztlížení zaměření, zarušení i zajištění spolehlivého utajení informací patří mezi přednosti rádiových stanic a systémů pracujících s rozprostřeným spektrem.

Princip přenosu rádiových signálů s rozprostřeným spektrem je znám již od 30. let, teoreticky byl řešen a ve zjednodušené formě ojediněle nasazen ve 2. světové válce. K praktickému použití se přistoupilo až od poloviny 70. let, a to zejména ve spojovacích a navigačních systémech. Příčinou pomalých aplikací byla velká složitost, nedostatečné technologické možnosti a z nich vyplývající malá spolehlivost, velké rozměry, velký příkon aj. Vývoj intenzivně pokračoval až v posledních desetiletích, po zvládnutí LSI (Large Scale Integration) a VLSI (Very Large Scale Integration) integrovaných obvodů.

U běžně používaných tzv. úzkopásmových modulací je šířka spektra modulovaného signálu uváděna v hertzech (Hz) řádově číselně rovna přenosové rychlosti uváděné v jednotkách bit/s, tzn. pro přenos dat rychlostí 1200 bit/s postačí standardní telefonní kanál s šířkou pásma 300 až 3400 Hz.

Při přenosu s rozprostřeným spektrem je šířka vysokofrekvenčního pásma několikanásobně vyšší, než je rychlost přenášené informace. Při informační rychlosti 16 kbit/s může být šířka vysokofrekvenčního pásma 16 MHz, ale i mnohem více. Důsledkem vysílání v širokém kmitočtovém spektru je snížení hustoty výkonu užitečného signálu a tím i možnost ponoření užitečného signálu až pod úroveň šumu.

Základním parametrem širokopásmových systémů je tzv. **systémový zisk**, který kvantitativně vyjadřuje schopnost systému potlačit nežádoucí rušení.

Předností rádiových stanic pracujících s rozprostřeným spektrem je snížení vlivu úzkopásmových rušičů, obtížné zjištění a zaměření. Využití signálů s rozprostřeným spektrem umožňuje konstruovat systémy odolné proti náhodnému i úmyslnému rušení a obtížné zjištitelné běžnými průzkumnými přijímači, nebo analyzátoři spektra.

Pokles signálu až pod úroveň šumu ve spojovacím kanálu vyžaduje složitou detekci přijímačem a použití mnoha technických novinek u vysílače, které vedou k vyšší složitosti a tím také k vyšší ceně rádiové stanice.

Výkon signálu lze rozprostřít do širokého kmitočtového pásma použitím vhodných druhů modulací a kódování. Mezi nejrozšířenější prakticky používané metody patří přímá modulace kódovou posloupností (DS-Direct Sequence) a metoda kmitočtových skoků (FH-Frequency Hopping), případně jejich kombinace.

Při činnosti systému pracující metodou DS je hovorový signál převeden např. pomocí adaptivní delta modulace do číslicového tvaru, tím je získána tzv. informační posloupnost. Z generátoru pseudonáhodné posloupnosti vyjde dvojková kódová posloupnost, jejíž bitová rychlost je velkým celistvým násobkem informační posloupnosti. Po sečtení informační

a kódové posloupnosti např. logickou funkcí EXCLUSIVE-OR je tímto číslicovým signálem modulován balanční modulátor. Fáze nosného vysokofrekvenčního signálu nabývá hodnot 0 a 180 stupňů v závislosti na hodnotách obou posloupností.

Vlivem modulače kódovou posloupností z generátoru pseudonáhodné posloupnosti dochází k širokému rozprostření výkonu signálu do pásma.

Při použití metody FH vysílač generuje signál, jehož kmitočet nabývá především stanovených hodnot určených generátorem pseudonáhodné posloupnosti. Kmitočet se přepíná po stejných okamžicích, rychlost přepínání se pohybuje od desítek skoků, až do tisíce skoků za sekundu. Určitá část doby času mezi kmitočtovými skoky je spotřebována na přepnutí a ustálení kmitočtu, obecně lze říci, že tato doba činí asi 10 %. Kmitočet nosné vlny každého úseku je určen jednak hodnotou bitu informační posloupnosti (digitalizovaný hovorový signál) a kódovým slovem pseudonáhodné posloupnosti.

Velkou výhodou metody kmitočtových skoků oproti přímé metodě rozprostření je, že rádiové stanice s kmitočtovými skoky může pracovat se současnými typy VKV rádiových stanic, tzn. lze vypnout kmitočtové skákání a pracovat na jednom kmitočtu.

Rádiovým stanicím s rozprostřeným spektrem byla věnována mimořádná pozornost, zejména v Anglii u firmy RACAL-TACTICOM, která dodává rádiové stanice a elektronickou výzbroj do více než 100 států. Tato firma také jako první na světě vyrobila prakticky použitelnou rádiovou stanici JAGUAR-V (Jamming Guard Radio - VHF) - rádiovou stanici odolnou proti rušení. Současně vyřešila další dvě varianty včetně doplňků, které umožnily pokrýt potřeby spojení u taktického stupně velení.

Do praktického nasazení ve větších počtech byla rádiová stanice zavedena v roce 1982.

V USA byl vývoj zahájen s několikaletým zpožděním. Koncem 70. let byla velká pozornost věnována snížení počtů typů rádiových stanic a vytvoření víceúčelových stanic, zejména pro zabezpečení spolupráce mezi pozemními jednotkami a podpůrným letectvem. Na základě těchto požadavků byl založen program SINGARS-V (Single Channel Ground and Airborne Radio Subsystem - VHF).

V rozsáhlém programu bylo zahrnuto řešení rádiových stanic s rychlou změnou kmitočtu (až 1000 skoků/s) firem ROCKWELL a COLLINS, i řešení rádiových stanic s pomalou změnou kmitočtu - do 100 skoků/s firem CINCINNATI a ITT. Nabídka firmy RACAL přes praktické výsledky a předstih 2 až 4 roky v konkursu neuspěla.

V roce 1982 byl program vývoje na rádiových stanicích s rychlými skoky přerušen, pravděpodobně pro technologické potíže.

Na základě zkoušek prototypů přenosných rádiových stanic firem ITT a CINCINNATI byly v roce 1983 zavedeny do výzbroje rádiové stanice vyvinuté firmou ITT.

V Izraeli byly uskutečňovány práce na tomto typu rádiových stanic od roku 1972. Firma TADIRAN vyvinula a vyrábí rádiové stanice Shamir - VHF 88 ve 3 variantách.

V současném období vyvíjí a vyrábí rádiové stanice se skákáním kmitočtu mnoho výrobců - viz tabulku.

Některé uvedené rádiové stanice se vyrábí i ve více zemích. Základní rozdíly mezi stanicemi jsou ve způsobech synchronizace, šířky pásma, ve kterém se provádí kmitočtové skoky, v rychlosti skoků a ve způsobu organizace sítí.

Nejdříve byly zhotoveny rádiové stanice pracující ve VKV rozsahu, tzn. 30 až 80 MHz. Na základě zkušeností byly později vyřešeny i KV rádiové stanice působící v pásmu 1,5 až 30 MHz. Provoz se skákáním kmitočtu je rovněž používán u rádiových stanic působících ve druhém leteckém pásmu 225 až 400 MHz.

Ve výzbroji ozbrojených sil členských států NATO budou postupně do konce 90. let nahrazeny dosavadní klasické VKV/FM rádiové stanice rádiovými stanicemi nové generace pracujícími s rychlou pseudonáhodnou změnou kmitočtu, které mají vyšší odolnost z hlediska REB.

Typové označení	Výrobce	Stát
JAGUAR V,H,U	RACAL - TACTICOM	Velká Británie
SCIMITAR	Marconi	Velká Británie
System 4000	Plessey	Velká Británie
AN/PRC 117	Harris	USA
SINGARS V	Cincinnati, ITT	USA
Model 7680	LITTON	USA
MP 83	Rockwell, Collins	USA
SEM 172	SEL	SRN
TRC 950	Thomson - CSF	Francie
VHF 88	TADIRAN	Izrael
PRC 250	GRINAKER	Jižní Afrika

Přenos informace s přímým rozšířením spektra (metoda DS) se používá v systémech pro přenos dat pro systém řízení a uvědomování PVO AWACS, v palebně průzkumném systému PLSS, v družicovém navigačním systému NAVSTAR a v nových typech modemů pro družicové spoje.

V ČSA není doposud rádiová stanice pracující s rozprostřeným spektrem zavedena, ani se neuskutečnil její vývoj. Tento stav souvisí se složitou situací ve spojovacím vojsku. Většina spojovacích prostředků ČSA je morálně a fyzicky zastaralá a bude muset být nahrazena nebo modernizována. To neumožňuje soustředit finanční prostředky na vývoj rádiových stanic tohoto typu, zejména při snížení objemu finančních prostředků přidělených FMO.

Další příčinou je slabá připravenost československého průmyslu řešit obdobný úkol, zejména jeho nízká technologická úroveň.

V minulosti byly vypracovány některé studijní a teoretické práce v dílčích oblastech tohoto oboru různými organizacemi a zařízeními např. v Tesle VÚST, ČVUT, ale i ve vědecko-výzkumné základně (VVZ) ČSA.

Nejlépších výsledků bylo dosaženo na VA v Brně při výzkumných pracích na úpravě rádiové stanice RF-10 pro pomalé skákání kmitočtu.

Na základě dosažených kladných výsledků se orgány ČSA snažily zadat vývoj rádiové stanice pracující metodou kmitočtových skoků československému průmyslu. Úkol byl však po dvou letech rozborování, prodlužování termínů a zvyšování finančních požadavků na řešení zastaven.

Při zastavení řešení úkolu rádiové stanice s kmitočtovými skoky bylo rozhodnuto nahradit zastaralé VKV a KV rádiové stanice pracující na taktickém stupni optimální rádiovou stanicí Radmila, ovšem bez kmitočtových skoků.

Dosažitelná technologická úroveň a použitá součástková základna je rozhodující pro možné systémové řešení, ovlivňuje rozměry, hmotnost, odběr elektrické energie, odolnost apod. U nových rádiových stanic se široce používají obvody vyrobené technologií LSI a VLSI např. mikroprocesory, generátory pseudonáhodných posloupností poznatků a další speciální obvody, jako jsou konververy a prvky vyrobené na základě poznatků o povrchových akustických vlnách.

Rozhodující při návrhu a vytvoření systému jsou otázky synchronizace. Pokud není zabezpečen synchronní chod generátorů pseudonáhodné posloupnosti jak ve vysílaci, tak v přijímači, nelze využít tohoto způsobu přenosu informace.

V této souvislosti je nutné zdůraznit potřebu vysokých požadavků, které jsou kladeny na přesnost a nezávadnost generátorů posloupnosti, ale i na ostatní funkční prvky rádiové

stanice, např. kmitočtový syntezátor, filtry vytvořené na základě poznatků o povrchových akustických vlnách aj.

Konstrukčně jsou všechny typy zahraničních rádiových stanic řešeny především s ohledem na spolehlivost, robustnost, vysokou mechanickou a klimatickou odolnost, a to i za cenu vyšší hmotnosti. Přísně je dodržován modulární princip, umožňující vytváření různých sestav z jednotlivých zařízení podle potřeb uživatele nebo zástavby. Je také dodržována zásada jednotnosti výrobních dílů, příslušenství apod., čímž jsou zjednodušeny problémy se zásobováním náhradními díly i s opravami.

Možnosti elektronického řešení jsou téměř neomezené, problémem je sladění taktických požadavků s technologickými možnostmi a přijatelnou cenou.

Vlastní výzkum a vývoj je vzhledem ke složitosti systému, nutnosti zavedení nových technologií, vývoje speciálních součástek velmi nákladný a dlouhodobý. Většina světových špičkových výrobních společností na něm pracovala zhruba 10 let a náklady na vývoj do stádia zavedení do výroby dosáhly až 100 miliónů dolarů.

Na rozdíl od klasických rádiových stanic, které působí v pevně určeném kmitočtu s co nejúžším pásmem, vyžaduje nový systém řadu kmitočtů v širokém spektru. Tím dochází ke změně provozních podmínek především při provozu velkého počtu sítí a velké plošné hustotě rádiových stanic.

Zhodnocení těchto okolností bude možné jen na základě dlouhodobých provozních zkoušek a hromadného nasazení.

K posouzení vlivu účinků opatření REB protivníka na činnost vlastních jednotek vytvořila firma RACAL počítačový model spojovací sítě odpovídající rozvinutí tří divizí. U každé divize bylo modelováno 256 místních sítí, vybavených spojovacími prostředky pracujícími v pásmu velmi krátkých vln. U divizí prvního sledu působilo současně 100 % sítí s výkonem rádiových stanic do 50 W. Podobně bylo modelováno rozmístění a prostředky protivníka. Bylo předpokládáno, že 75 % všech rádiových stanic působí v režimu stálého kmitočtu.

Výsledkem modelu bylo, že rádiové stanice pracující se skokovou změnou kmitočtu jsou schopny u 90 % případů udržet spojení vyhovující kvality. Rovněž při modelování působení úzkopásmových rušičů o výkonu 2 kW ve vzdálenosti 3 km od čáry dotyku bylo zjištěno, že u rádiových stanic s pevným kmitočtem došlo ke snížení dosahu pod 10 % vzdáleností, kdežto u rádiových stanic, pracujících se skokovou změnou kmitočtu, se dosah prakticky nezměnil.

Odposlech rádiových stanic pracujících s rozprostřeným spektrem je prakticky velmi těžko možný (zejména u metody DS), i když jsou již ve světě analyzátory schopné vyhodnocovat přenos s kmitočtovými skoky. Lze uvést např. analyzátor společnosti Rhode-Schwarz, který je schopen vyhodnocovat až 1600 skoků za sekundu.

Systém s rozprostřeným spektrem nabyly na významu v souvislosti s potřebou hospodárněji využít kmitočtový rozsah. V roce 1979 se sešla v Ženevě Světová správní radio-komunikační konference, která byla jednou z nejvýznamnějších konferencí Mezinárodní telekomunikační unie v poslední době. Stanovila geostacionární družicové dráhy platné do konce 20. století a zásady využívání kmitočtového rozsahu.

V souvislosti s jednáním konference byla v příslušných vědeckých organizacích a v odborném tisku nastolena otázka, zda tradiční způsob kmitočtového členění je nejúčelnějším způsobem využití kmitočtového rozsahu. Možností jsou sdělovací systémy s rozprostřeným spektrem, které představují nové řešení, umožňující nejvýhodnější využití rozsahu velkým počtem uživatelů.

Rádiové stanice a systémy s rozprostřeným spektrem jsou velmi perspektivní, mají oproti rádiovým stanicím pracujícím s úzkopásmovou modulací mnoho výhod. Pro tyto vlastnosti jsou uplatňovány zejména v armádách.

Mezi nejdůležitější výhody patří:

- malá výkonová spektrální hustota a obtížná zjiřitelnost přítomnosti signálu obvyklými spektrálními analyzátory,
- velká odolnost proti rušení,
- možnost kvalitního utajení přenosu,
- možný provoz s kódovým dělením a mnohokanálovým přístupem,
- měření vzdáleností a času s velkou přesností.

K nevýhodám těchto systémů lze uvést technicky a technologicky složité řešení, vyšší cenu zařízení, potřebu změn v organizaci spojení.

Základním cílem výzkumných a vývojových prací v počátečním období přestavby ČSA bude, kromě nezbytné modernizace již zavedené výzbroje a vojenské techniky (VVT), především výzkumné a vývojové rozvinutí perspektivních oborů nové techniky tak, aby mohl být ve druhé polovině 90. let vývojově zabezpečován a následně dodávkami zajištěn přechod armády na stav, charakterizovaný kvalitativně vyšší úrovní VVT.

Proto bude účelné podporovat rozvoj tohoto oboru, zejména ve VVZ a u vojenských opravárenských podniků (VOP) ČSA, kde jsou největší zkušenosti, které dávají předpoklad úspěšného zvládnutí úkolu.

Podplukovník Ing. Jaroslav Krbec

TERMORIZNÍ TECHNIKA

Termovizní systémy představují v současné době nejdokonalejší prostředek pro pozorování a zaměřování v noci.

Československá armáda je obecně nedostatečně vybavena prostředky pro výzkum a vedení bojové činnosti v noci. Tyto prostředky jsou ve většině případů morálně a technicky zastaralé, dosah systémů z hlediska požadavků průzkumu je nedostatečný.

Termovizní prostředky využívají ke své činnosti tepelné vyzařování objektů, resp. rozdílu teplot (tepelného kontrastu) mezi objektem a jeho pozadím. Termovize je proto zcela nezávislá na úrovni osvětlení terénu.

Jde o poměrně složitá zařízení s vysokou cenou. Jejich výhodou je možnost provozu jak ve dne, tak i v noci. Na rozdíl od optických a optoelektronických prostředků je jimi možné pozorovat (s omezením dosahu i kvality) i v podmínkách mlhy, dýmu a prachu.

Hlavními částmi termovizního systému jsou:

- optický přijímací systém,
- soustava čidel infračerveného (IČ) záření,
- chladicí zařízení,
- procesor pro zpracování signálů,
- převaděč obrazu do viditelné části spektra.

Nejnákladnější součástí termovizorů jsou čidla (detektory) (IČ) zařízení a systémy snímání obrazů.

Termovize je představitel tzv. pasívních systémů, které ke své činnosti nepotřebují ozařovat sledovaný prostor, což je typická vlastnost aktivních systémů. Osvětlování pozorovaného terénu představuje silný demaskující příznak. I po 10 minutách po vypnutí IČ světlometu jeho doznívající tepelné záření prozradí vlastní stanoviště.

Ve výzbroji moderních armád termovizní prostředky postupně nahrazují noktovizní pozorovací a zaměřovací přístroje.

Od druhé poloviny 70. let jsou do výzbroje ozbrojených sil USA i ostatních států NATO zaváděny termovizní prostředky.

Jsou využívány k pozemnímu i vzdušnému průzkumu pozemních cílů a k navádění řízených střel na pozemní i vzdušné cíle.

Termovizní přístroje umožňují noční pozorování v tzv. "atmosférických oknech" ve vlnových délkách, při kterých vodní páry brání co nejméně průzračnosti ovzduší, 3 až 5 μm a 8 až 14 μm . Více ceněná je vzdálená infraoblast (8 až 14 μm), která umožňuje při pozemním průzkumu rozlišit vojenské objekty v noci na vzdálenost 3 až 5 km. Výroba zařízení pracujících ve vlnové oblasti 8 až 14 μm předpokládá technologicky zvládnout výrobu zvláštních čidel, mimořádně čistých materiálů a ochlazení na 77° Kelvina.

Termovizní prostředky nacházejí stále širší uplatnění v oblasti pozorovacích a zaměřovacích přístrojů. Leteckými průzkumnými kamerami typu LINESCAN (Linear Scanning - infračervená průzkumná kamera s řádkovým snímáním) jsou vybaveny průzkumné letouny RF-4C, F-111C, Mirage III, kamerami typu FLIR (Forward Looking Infrared - infračervená průzkumná kamera s čelním snímáním) bojové letouny.

Ve výzbroji jsou zavedeny přenosné a tankové průzkumné termovizory, které umožňují vyhledání cílů maskovaných i proti fotografickému průzkumu. Jsou jimi vybaveny tanky M1 Abrams, Leopard 2, ale i starší typy tanků a bojových vozidel pěchoty, např. Leopard 1, M 60, Marder.

Za války v oblasti Perského zálivu byly při průzkumu použity mnohé nejmodernější termovizní prostředky, např. termovizní kamery FLIR zabudované na letounech F 117 A, které dosahovaly až 98 % účinnosti.

Od poloviny 90. let lze počítat se zaváděním termovizních prostředků druhé generace s plošnými snímacími soustavami, obvody a nábojovou vazbou. Současně se bude co nejvíce využívat nových poznatků a technologií, např. SPRITE (Signal Processing in the Element) aj. Pokračuje vývoj plošných snímacích soustav s velkou hustotou prvků a elektronickým snímáním. Tyto nové technologie umožní vyšší rychlost snímání, vyšší citlivost i rozlišovací schopnost. Snížení rozměrů a hmotnosti se současným zvýšením tepelné citlivosti na 0,05° Celsia rozšíří možnosti využití v infračervených naváděcích soustavách pro PTRS a speciální munici.

Výzkumné práce v oblasti termovizních systémů byly vykonávány v omezeném rozsahu i ve vojenské výzkumné základně (VVZ) ČSA za spolupráce civilních organizací. Na řešení úkolu bylo vynaloženo asi 50 miliónů Kčs a účastnilo se ho 35 tvůrčích pracovníků. Hlavní příčinou plné nerozvinutosti výzkumných prací byla nepřipravenost vědeckovýzkumnou základnou a vysoké požadované náklady, zejména na dovoz přístrojů a technologií.

Čs. průmyslem je nabízeno řešení maticového detektoru 180 x 180 bodů chlazeného na 77° Kelvina, který v reálné kameře by měl zabezpečit dosah až 1500 m, čímž bude omezeno její využití. Kamera s tímto prvkem bude pracovat v oblasti 3 až 5 μm . FMO byly zaslány dvě ekonomicky možné nabídky k řešení maticového detektoru s využitím PtSi, první od Tesly Rožnov a druhá od SAV ve spolupráci s Teslou Piešťany, dalšími organizacemi.

ČSA předpokládá postupně vybavovat termovizní technikou především průzkumné jednotky, dělostřelecké pozorovatelny, tankové zaměřovače, pozorovací přístroje v tancích a bojových vozidlech pěchoty.

Termovizní prostředky jsou vysoce perspektivní a moderní zařízení, které zvyšují účinnost a zhodnocují bojové parametry současných zbraňových systémů i průzkumných prostředků.

V souladu s požadavky obranné doktríny a konverzí československé zbrojní výroby jsou neustále posuzovány možnosti rozvoje a výroby optoelektroniky v čs. průmyslu s využitím již dosažených výsledků. Doposud uskutečněné rozborů a závěry lze vyjádřit následovně:

Vzhledem k nízkým vynaloženým finančním prostředkům v oblasti termovize 8 až 14 μm není ve výhledu reálný výstup. V předchozích letech zahájená mezinárodní spolupráce s bývalou NDR a PLR se zastavila. Výsledkem rozboru je doporučení československou termovizi pro rozsah 8 až 14 mm prozatím samostatně vývojově a výrobně neuskutečňovat. Vzhledem k mimořádně vysokým cenám při případném dovozu konečných výrobků (asi 600 tisíc USD za soupravu) a faktu, že dovoz ze zemí NATO není dosud plně uvolněn, považuje se za účelné vývoj a výrobu československé termovize zaměřit na kompletaci s využitím dovezených částí, především detekce a chlazení.

Poněkud nadějnější je řešení termovize pro vlnové délky 3 až 5 μm . Ukazuje se možnost ověřit funkční vzor ve spolupráci Tesly Rožnov, Tesly Piešťany a Slovenské akademie věd, v roce 1992 rozhodnout o zahájení vývoje termovizního přístroje s kratším dosahem než má přístroj, pracující v pásmu 8 až 14 mm. Tato termovizní zařízení, i když méně dokonalá, by měla být v ČSFR vyvinuta a vyráběna, protože její cena bude jen zlomkem ceny termovizních přístrojů předchozí kategorie s vysokým podílem dovozu.

Generálporučík v zál. Ing. Václav Vitanovský, CSc.

K VÁLCE U PERSKÉHO ZÁLIVU

Když jsem spolupracoval na návrhu naší první státní vojenské doktríny, tak jsem zjistil, že k tomu máme velice málo podkladů. Více než dvacetiletá pouzra v teoretické oblasti byla až příliš znát.

Dnes jsme v situaci, kdy nám nebude nikdo zvenčí radit, co a jak udělat: Musíme si pomoci sami. A především musíme chtít! Já vím, že dnes naši činnost zaplavuje spousta operativy, která velmi často spotřebuje nejen náš veškerý čas, ale i veškerou naši energii. To ovšem neomlouvá, abychom teoretické myšlení odsunuli někam daleko do pozadí. Teoretické úvahy musí být v neustálém předstihu, aby pomohly řešit veškeré praktické činnosti ve výstavbě armády. A přitom žádná, sebelepší teoretická úvaha si nemůže osobovat právo na dokonalost.

Nemám možnost číst současné teoretické studie našich odborníků, proto se pokusím nastínit několik svých myšlenek, které by mohly přece jenom alespoň zavdat podnět k hlubším a jistě odbornějším výkladům.

● Těsně před ozbrojeným střetnutím u Perského zálivu jsem byl otázan na jedné besedě, jaká je moje představa o scénáři blížící se války. Tehdy jsem odpověděl - hodně intuitivně - že válka začne v noci, přesněji řečeno nad ránem.

Pro svá tehdejší tvrzení jsem si v duchu argumentoval tím, že válka začne v noci proto, že Američané mají prostředky pro boj v noci mnohem dokonalejší, než jejich protivník. Hromadný letecký úder vedený před ránem jsem předpokládal proto, že hned po rozednění bylo zapotřebí uskutečnit letecký průzkum. Udělat "inventuru" výsledků úderů, aby bylo neprodleně zahájeno ničení zbývajících prostředků PVO, míst velení a spojení, ničit zbytek iráckého letectva jednak na zemi, jednak ve vzdušných bojích. Stalo se také, že značná část iráckého letectva raději odletěla do Íránu, protože ve vzdušných soubojích neměla žádnou naději.

Řečeno jinými slovy, první fáze této největší poválečné operace spočívala v získání naprosté převahy ve vzduchu. I když mnoho leteckých sil spojenců bylo použito na klamné cíle - makety letadel, raket a dalších zařízení, první vzdušný úder podle mne znamenal velký úspěch spojenců v počátečním období války. V dalším období udržovali spojenci nadvládu ve vzduchu systematickým nočním i denním ničením vojenského potenciálu Íráku, ve snaze snížit na co nejmenší pozdější ztráty v pozemní operaci.

Nesmíme opomenout jednu velice důležitou okolnost. Írák měl před válkou několik tisíc tanků především sovětské výroby. Ihned po zahájení války začal mohutný přesun, především tankových divízi, k frontě. Dlouhé proudy tanků směřovaly na jihovýchod. A dobře víme, že tanková divize se při přesunu roztáhne do délky až 150 km! Právě tak je dobře známo, že přesun tankové divize v proudech byl snadným terčem pro bojové vrtulníky a bitevní letectvo, které spolehlivými, přesně naváděnými raketami stačily během přesunu podstatnou část iráckých tankových jednotek zničit. Doslouvá to fakt, že do vlastních pozemních bojů mnoho tanků Íráku nezasáhlo, a pokud ano, i ty byly zničeny palbou spojeneckých tanků s daleko větším dostřelem.

Když při zahájení pozemních operací provedli spojenci obchvatnou operaci do týlu hlavního uskupení iráckých vojsk, setkali se s nevelkým odporem. Obklíčení bylo uskutečněno vcelku podle plánu. I to je důkazem, že v té době již Irák neměl letecký průzkum, který by včas upozornil na přípravu tohoto obchvatu i na jeho nebezpečí. Ztráty spojenců při pozemních bojích nebyly proto velké, v porovnání se ztrátami Iráčanů. To se může zdát paradoxní! Vždyť ztráty útočníka bývají zpravidla vždy větší, než ztráty obránce. Je nezbytné si však uvědomit, že v tomto případě nešlo o klasickou nepohyblivou obrannou válkou, ale o mnohá střetná sražení a boje.

Další zajímavostí je **radioelektronická válka**. Viděl jsem na vlastní oči, co znamená převaha v této oblasti. Nasazení spojeneckého letectva a jeho zabezpečení naváděcí i další technikou bylo nevídané. Ve fázi bitvy o leteckou převahu jsem byl na konferenci severního křídla velení NATO v Oslo, měl jsem dostatek času sledovat celodenní vysílání televize CNN z bojiště. Vzpomínám si na nálet jednoho spojeneckého letounu na obrovský kryt v Bagdádu, kdy televizní snímací a vysílací zařízení bylo umístěno přímo na útočícím letadle. Na obrazovce televizoru bylo vidět, jak letoun odpálil snad s centimetrovou přesností raketu do větracího otvoru na střeše krytu. Z dalších zpráv jsem se později dozvěděl, že tam bohužel zahynulo mnoho civilních obyvatel.

Táž vynikající elektronika vyznačovala naváděcí systém amerických protiraketových střel systému Patriot, nasazených proti iráckým raketám Scud sovětské výroby, ale s prodlouženým doletem. Když Irák začal těmito raketami ostřelovat Izrael, protiraketová obrana vybavená Patrioty dosahovala skoro 100 % účinnosti.

O ukojení války nechci polemizovat. Politika válku začíná, a také ji zakončí. Nejsem kvalifikovaný hodnotit, proč se válka ukončila právě známým způsobem, mohu si to jen domyslet.

● Vybral jsem z celého scénáře této zvláštní války jen několik klíčových okamžiků, které podle mého názoru nesmí být zapomenuty, především vzhledem k rozvoji naší teorie vojenství. Pokusím se na ně reagovat, doporučit, v čem by mohly být varováním pro přítomnost i budoucnost.

V čem byla základní převaha spojenců oproti Husajnovi. Nebylo to, jak se snad někdo ještě domnívá, v počtu vojáků. Tato podmínka už dávno neplatí. Byla to především technická převaha. Zvláště velká byla v oblasti radioelektroniky.

Je tedy zřejmé, že naši armádu je nezbytné budovat na nejpokrokovějších prvcích elektronických systémů. Zaměřit se na západní technologie. Nebude to snadné, protože podle mého soudu bude tato technika i nadále předmětem přísného utajování. Protože naše doktrína je obranná, půjde především o prvky, které budou sloužit obranným systémům. Laciné to jistě nebude, ale potřebné to bude zcela určitě.

V souvislosti s tím bude nutné přebudovat techniku, která je "nositel" především této radioelektroniky. Bude to především letectvo. To letectvo, které je v ČSA, sovětské výroby, se ve válce u zálivu projevilo jako značně zastalé. Na co se tedy zaměřit? Nic naplat, zase na techniku, vyráběnou ve státech s rozvinutou technologií.

Především při tom půjde o bojové letectvo, o bojové vrtulníky a ostatní prostředky PVO, které jsou s to chránit vojska i tyl před protivníkovými údery. Ochrana před letectvem, raketami, jejich včasné ničení budou v budoucnu prvořadé.

Další zásadní otázka: Co s tanky? Podle mého názoru tanky už svou úlohu dohrávají. I to bylo jasně zřejmé z války vedené u zálivu. Je myslím zcela zbytečné pokračovat v jejich modernizaci. Nadto pařížskými dohodami z roku 1990 jich zůstane Čs. armádě pramálo, což by pro vedení obrany mělo být postačující. V obranných operacích přece nebudou vytvářena ohromná tanková uskupení! V příštích možných střetnutích nemají prostě velkou naději. Tyto těžké obrněnce používat jako děla je velký luxus.

Bojové vrtulníky plně nahradí jejich úlohu. Mají daleko větší manévrovací schopnosti, daleko rychleji se mohou přemisťovat, další výhody nechci vypočítávat. Tedy: Peníze věnované namísto do dalšího rozvoje tanků dát beze zbytku na rozvoj tohoto moderního, soudobého bojového prostředku. Jinak řečeno, vidím před sebou "soudobý tank". Odvedly svou práci ve druhé světové válce, v dalších možných střetnutích by se nutně staly anachronismem.

K problematice vojenských uskupení: divizní organizace, především tankových divizí, se ukázala v moderní válce jako málo účinná, především v obranných bojích a operacích. To bude pro náš stát platit především. Dlouhé divizní proudy by nebyly s to plnit obranné úkoly tak, jak útvary a jednotky menší, pohyblivější.

Přestaňme už pokukovat po našem letitém vzoru! Ukázal se jako chybný a zaostalý, i ve válce u Perského zálivu. Tam bylo místo na uskutečnění na manévru přece jenom víc, než v Československu. Každý, kdo se bude nucen bránit, bude muset mít velkou možnost uskutečnit manévry, a to v krátkých lůžkách na různě vzdálená místa. Cožpak si někdo dnes ještě doopravdy myslí, že by to mohla plnit naše dnešní divize? Zastává-li někdo ještě dnes takový názor, ať si jej ověří na cvičení.

Pro náš stát a armádu bude daleko výhodnější operační svazek menší, pohyblivý, dobře vyzbrojený, schopný podle potřeby bojovat i samostatně. Myslím, že takový úkol by nejlépe plnila "motorizovaná brigáda", samozřejmě pro svou případnou samostatnou činnost dobře organizovaná, doplněná podpůrnými prostředky. Kdyby se to ukázalo v některých případech nezbytné, bylo by možné takové brigády spojovat ve vyšší uskupení, např. "armádní sbor". Při tom počet brigád ve sboru by mohl být proměnlivý. Nad ním jen armádní velení jako nejvyšší, včetně velení ostatním našim vojskům na teritoriu.

Nebudu tuto problematiku dále rozvádět. Jako návrh je rozpracována! Myslím, že čím dříve Čs. armáda k podobným systémům přejde, tím lépe. Válka není za humny, čím dříve však takovou reorganizaci uskutečníme, tím budeme kvalitněji připraveni pro případnou pozdější potřebu. S podobnou reorganizací armády přece počítá i naše státní vojenská doktrína.

Závěrem k naší současné situaci. Varšavská smlouva je již minulostí, a pro nás nepřítel slavný. Začlenit ČSA do sestavy NATO nebude tak jednoduché, bude-li to vůbec v dohledu možné. Bude tedy nezbytné se zaměřit na helsinský proces KBSE, v něm systematicky pomáhat budovat i vojenskou složku, kromě politické. Cílem zůstávají Spojené státy evropské, se svým vojenským členěním, které by mělo být v budoucnu vždycky schopno zabezpečit klid v Evropě a ubránit ji proti napadení z vnějšku. Příklad již známe. Je to právě válka z oblastí u Perského zálivu i akutní situace v Jugoslávii.

Vše, co se dnes v Evropě odehrává, je jistě nutné, ale z našeho hlediska by to mělo probíhat daleko rychleji. Jsem si přirozeně vědom, že je to záležitost důvěry, ekonomická, ale především záležitost politických rozhodnutí. Z hlediska obrany ČSFR by měl proces probíhat rychleji, než zase bude pozdě.

KE ZDOKONALENÍ ORGANIZACE VĚDECKÉ VOJENSKÉ INFORMACE

Titul článku, který je redakčně upravenou a zpracovanou statí polského autora plukovníka v zál. mgr. Jana Wołoszczuka, zveřejněnou v Myšli Wojskové č. 4/1991, může být, dle našeho názoru, informativním přínosem k řešení obdobných otázek v Československé armádě.

Vědeckotechnický a hospodářský pokrok způsobuje stále rychlejší zapojování nových objevů a vynálezů ve všech oblastech života. Za této situace vědecká informace získává zvláštní postavení a stává se neodmyslitelným prvkem účinné činnosti. Jde tu ať již o národní hospodářství, tak i ozbrojené síly. Znalci podstaty tvrdí nikoli nepravdivě, že v současnosti bez důvěryhodné a rychlé informace nelze plnit téměř žádný úkol, tím více nelze po delší čas účinně působit.

Bojovým úspěchům za druhé světové války předcházeli vždy svědomitě vedený průzkum, neboli zjednodušeně, patřičná informace. V současnosti bez důvěryhodné a živé informace nelze správně přijímat téměř žádná rozhodnutí, ani účinně působit. Lze tedy tvrdit, že bez vědecké informace také plnění úkolu ozbrojenými silami nebude účinné.

Vědecká informace ve vojenské oblasti zahrnuje znalosti, v nichž jde o vojenskopolitické, vojenskovědecké, vojenskoeconomické, vojenskotechnické, vojenskohistorické i další otázky. Uvedené druhy informací jsou sloučené, vzájemně se doplňují a obohacují.

V souladu s platnými právní organizačními pravidly v odvětví národní obrany tvoří vojenské knihovny a síť středisek vědeckých informací funkční jednotný systém soustředění, zpracovávání a zpřístupňování knižních materiálů a vytváření i rozšiřování dalších i druhořadých informačních zdrojů. Odtud je patrné úzké propojení informační činnosti s činností knihoven, střediska vědecké vojenské informace působí v rámci vojenských vědeckých knihoven. U organizačních útvarů, u nichž nepůsobí vědecké knihovny, jsou odborné knihovny nedílnou součástí středisek vědecké vojenské informace (SVVI). Tak je tomu mimo jiné u štábů okruhů.

Působnost střediska vědecké vojenské informace štábu okruhu si klade za cíl především uspokojování potřeb vojáků z povolání a občanských zaměstnanců štábu okruhu, ale také podřízených svazků, útvarů a zařízení. K zásadním úkolům střediska patří:

- vypracování (dle objednávky uživatelů) matematickodokumentačních soustav,
- stanovování potřeb odborných potřeb odběratelů informací a uvědomování organizačních buněk o nových pramenných materiálech,
- pořízení tematických dokumentačních soustav ke cvičení a výcviku vojsk,
- poskytování pomoci v rozsahu klasifikace dokumentačních zpracování,
- evidence vědeckovýzkumných a pokusných prací i pořizování dokumentačních karet o vykonaných cvičeních,

- analyzování potřeby nákupu odborné literatury a úvěrově rozdělovací činnosti.

Je známo, že jednou z podmínek využívání informací je její přizpůsobení potřebám všech zákazníků. Proto, hovoříme-li o podstatě organizace knihoven, je nezbytné zdůraznit, že pro hromadění, zpracovávání, přechovávání a zpřístupňování sbírek jsou zařízeními, jejichž přesné fungování má ohromný význam pro všechny oblasti života armády.

Rozlišování čtenářských a informačních potřeb vojáků z povolání a civilních pracovníků ozbrojených sil odpovídající růstu úkolů knihoven, nutí k vyhledávání nových forem a způsobů činnosti. V souvislosti s tím se u SVVI připisuje větší váha organizaci práce. To se projevuje v přijímání opatření, které by mohla vést k lepšímu fungování knihovny, zvláště při zabezpečení materiálů pro přípravu cvičení a výcvik vojsk.

Pokud se vychází z předpokladu, že středisko vědecké informace a knihovny poskytují služby, a to někdy ve velmi krátkých lhůtách, SVVI se snaží rychle poskytnout velitelství a štábu okruhu materiály k výcviku podřízených svazků i útvarů. Proto jsou po předchozím stanovení tématu i termínu školení a problémů, které jsou řešeny, vyhledávány nejnovější publikace k danému tématu, ale také je zpracován tematicko informační soubor s výhledem, kde je daná položka a popsán způsob, jak se k ní dostat.

Potom jsou tyto soubory rozesílány všem zainteresovaným buňkám štábu, což značně zpřesňuje práci kolektivů, které připravují cvičení a cvičící.

Je jasné, že veškeré druhy vědecké informace, které uvádějí nové poznatky ve vojenské oblasti (nezávisle na zdroji původu, takové, jako např. výsledky výzkumů a teoretická pojednání, operační, bojové, politické zkušenosti atd.) musí být analyzovány, zevšeobecněny a dodány uživateli v odpovídající formě a množství. Navíc musí mít poskytnutá informace výběrový charakter, aby uživatelé nebyli zatěžováni nepotřebnými informacemi, musí být spojena s životem a účinností armády.

Hospodářský, vědecký a technický vývoj vyvolává nárůst množství informací. K tomu je možné sdělit, že pokud se v roce 1665 ukázal jeden vědecký časopis, v roce 1830 tři sta, v roce 1900 vystoupil počet vědeckých časopisů k 10 000 a v současnosti jich je už téměř 100 000. Tempo růstu má vzrůstající koeficient geometrické řady, odtud plyne předpoklad, že kolem roku 2000 počet titulů vědeckých časopisů dosáhne téměř miliónu.

Byly uskutečněny zajímavé propočty. Pokud by odborník, který zná 30 jazyků, začal 1. ledna studovat veškeré publikace své odbornosti a věnoval by čtení 40 hodin týdně, četl by 4 články za hodinu, tak by k 31. prosinci téhož roku přečetl víceméně jednu desetinu prací vydaných tohoto roku, aniž by měl již čas využít získané vědomosti. Ve skutečnosti je tomu ještě hůře.

Zkušenosti svědčí o tom, že nové a složité informace ztrácejí hodnotu, pokud dojdou k uživateli se zpožděním. Proto musí být získané informace rychle "opravovávané". Aby bylo možné se vyvarovat zpoždění, je nezbytné více než dosud využívat ke sběru i předávání informací elektronické počítače a mikropočítače, které se mohou velmi dobře hodit SVVI štábů okruhů i svazků.

Značnou pomoc při vědecké práci a samostatném vzdělávání vojáků z povolání musí poskytovat účelné a dovedně vytvořené odborné knihovny. Systém kompletace materiálů musí být dvoucestný, z ústředních přidělů a nákupů prováděných samostatně knihovnami v souladu s požadavky uživatele. Úpravu vyžadují také služební vztahy mezi SVVI štábů okruhů a ústředními středisky vědecké informace ústředních zařízení MNO Polské republiky a vědeckými knihovnami vojenských akademií. Z toho je zřejmé, že u vědeckých knihoven vojenských akademií jsou hromaděny materiály, které jsou zpracovávány z hlediska vědeckokonceptních řešení, vojenské okruhy jsou zase praktickým článkem (podřízeným svazky a útvary) uskutečňování veškerých předpokladů vycházejících z pojetí. Vytvoření jednotného harmonicky fungujícího systému meziknihovní vojenské informace je jednou z podmínek zdokonalení vědeckoinformační činnosti v armádě.

Autor soudí, že by bylo užitečné k poskytnutí pomoci v této oblasti vydávání přílohy k časopisu "Myśl Wojskowa" formou zvláštní brožury (podle vzoru Informačně dokumentačního přehledu - obdoba informací poskytovaných VÚVI ČSA), v nichž by byly uvedeny hodnotnější materiály (pojednání) vojenských vysokých škol a jejich přidělování SVVI štábů okruhů, což by značně usnadnilo informační činnosti těchto středisek.

Zdokonalení informační činnosti, ať již u štábu okruhu, nebo svazků vyžaduje vyhledání účinných forem a metod i dalších účinnějších kanálů sběru a poskytování vědecké vojenské informace.

-JM-

POLITICKÉ NÁSTROJE OVLIVŇOVÁNÍ VEŘEJNÉHO MÍNĚNÍ

Náš redakčně upravený a souhrnně zpracovaný článek tří autorů byl převzat z knihy Příručka strategie, již vydalo Deutsche Strategie Forum v roce 1991. Domníváme se, že k pochopení celého záběru strategie prvek politických nástrojů je její neodmyslitelnou a neoddělitelnou součástí, platnou jak v minulosti, tak v přítomnosti i budoucnosti.

Hubertus Scheibe se zabýval ve výše uvedené příručce vědeckou a kulturní politikou, sportem.

Kultura, věda, výměna mládeže, sport a partnerství měst mají jedno společné: nepodléhají nařizovací pravomoci vlády státu odpovědného za zahraniční politiku. Avšak v totalitních diktaturách se ani tyto oblasti nevyvíjejí rovnostářství. Z toho vyplývá otázka, zda je možné tyto oblasti vůbec považovat za nástroj strategie. Politika má ovšem četné nástroje k tomu, aby mohla tyto oblasti podporovat nebo bránit jejich rozvoji. Nemůže však určovat a často ani ovlivňovat jejich obsah. Přesto hrají tyto oblasti v mezistátních vztazích tak důležitou úlohu, že nemohou být vyloučeny, ačkoli nemohou být ani ovládnuty.

K nástrojům, které mohou v širším smyslu ovlivňovat veřejné mínění, patří také oblasti kulturní a vědecké politiky, veškerá výměna mládeže, partnerství s městy v zahraničí a sportovní styky všeho druhu.

Kulturní a vědecká politika jsou vysvětlovány společně, přičemž kulturní politika je nadřazeným pojmem.

Kulturní politika je činnost, především státu, jakož i určitých organizací a zařízení v oblasti vzdělávání, vědy a umění. Kulturní politika je spíše péčí o kulturu a její podporu, avšak není řízením kultury.

Dnes není prakticky žádný státní aparát, který by nepoužíval kulturní politiku nejrůznějšími formami.

Vnitřní politiku nelze oddělit od kultury. Od vnitřní politiky se však požaduje, aby vnitřní řád státu přizpůsobovala požadavkům doby, společnosti a okolního světa, včetně okolních států. Co nemůže demokracie, pokud jde o státní uvědomění, vynutit svými vlastními předpoklady, musí se snažit dosáhnout pěstováním kulturněpolitické odpovědnosti za výchovu, umění a vědu. Otázky výchovy a vzdělání mají pro politickou výchovu nastupující generace rozhodující význam.

Natrvalo se nemůže udržet žádná zahraniční politika, která není podporována kulturou. Samotné vědecké výsledky a vojenská síla nezajišťují žádné vedoucí postavení na delší dobu.

Spatřujeme-li v pojmu kulturní politika rozmanité snahy o kulturu, přicházejí v demokratickém státě v úvahu četní nositelé kulturní politiky, nebo lépe řečeno jednotlivých kulturně-politických opatření. Úlohou státu je nositelům kultury stanovit příslušné cíle pro jejich práci v návaznosti na směrnice pro politiku, také (protože každá kultura stojí peníze a nosná kulturní zařízení jsou do značné míry subvencována z veřejných prostředků) jim poskytovat rozpočtové prostředky.

Státy vydávají pro zahraniční kulturní politiku své směrnice. Kultura není považována za privilegium elitářských skupin, nýbrž při rozšíření pojmu kultury by do ní měly být začleněny také civilizační problémy přítomnosti, prostředky a formy kulturní politiky by měly být přizpůsobovány stále se měnícímu světu. Více než kdykoli jindy jsou státy při svém bytí na sebe vzájemně odkázány. V mezinárodním styku je politická vážnost státu závislá vedle jeho hospodářských výkonů především na jeho výkonech duchovních. Zahraniční kulturní politika tvoří vazební článek k jiným národům, přitom slouží mezinárodnímu dorozumění a zajišťování míru. **Proto je zahraniční kulturní politika nosným pilířem zahraniční politiky demokratického státu.**

Ukutečňování zahraniční kulturní politiky se přenechává mnoha zprostředkovacím organizacím, avšak **plánování a sladování si ponechávají státní orgány.** Tím však je zajištěn také vliv na veřejné mínění. Vědomým a předvídatelným kladením důrazu je možné kulturní politiku řídit. Zvláštní síla kulturní politiky spočívá v tom, že nemusí být synchronní s politickými vztahy, nýbrž může sloužit jako pokusné pole pro žádoucí vztahy nebo jako můstek v dobách ochlazení vztahů. Význam kulturní politiky je posilován konečně tím, že může být činitelem a předmětem sdělovací politiky, která stále více vystupuje do popředí.

Vědecká politika je definována jako souhrn systematických snah o to, aby byl vědecký proces uspořádán co nejúčinněji ve smyslu obecného blaha. Výzkum a technologie mají obrovský význam pro další rozvoj kultury. Věda a výzkum jsou základem a ústředním projevem kultury. Výzkum je zároveň zdrojem kulturního zaměření. Věda by neměla být zatěžována politikou. Politika musí být zdrženlivá, aby nebyla znehodnocována vědeckost výroků. Tím také vědeckost nabývá svého kulturního a nakonec politického významu. Stát musí respektovat odpovědnost vědy za sebe samu. Může jistě dávat podněty k posílení výzkumu tam, kde se uplatňovatelné vědění rychle rozšiřuje. Opakovaně se zdůrazňuje uznávání svobody vědy a bádání, zvláště také státem podporovaného základního výzkumu. Právem státu je stanovit prvotnost podpoře výzkumu.

Novým úkolem každé vědy je předávat vědění široké veřejnosti a vedoucím i politickým rozhodovacím činitelům.

Ve vědě je nemyslitelné dovolávat se úsudku veřejnosti, soudu nebo snad hlavy státu. Věda pracující a působící sama o sobě je nezbytná k tomu, aby byla zachována kultura a civilizace.

Nesporná je poradní funkce vědy pro politiku a tím pro stát. Tím by mohla být zároveň její funkce jako nástroje pro ovlivňování veřejného mínění považována za danou. Přímý účinek uvnitř státu má každá vědecká politika (jestliže je do ní zahrnut pojem vzdělání) na školách, včetně vysokých.

Protože neexistuje žádná národní věda (i když je příslušná vědecká politika řízena a plánována státem), je její vliv na zahraničí a v zahraničí nepochybný. Platí to prakticky pro každé opatření státu, jež podporuje vědu a výzkum v rámci plánované vědecké politiky. Všechna vědecká zařízení zdůrazňují přání a nezbytnost co nejúžší spolupráce se zahraničím.

Důležitost mezinárodní spolupráce v rámci vědecké politiky nemůže být dostatečně zřetelně zdůrazněna, a to právě se zřetelem k působení v zahraničí. Kongresy, sympozia, společné projekty zemí otevírají dnes možnosti ovlivňování, které se dříve zdály být nemyslitelné.

Úkoly a cíle **výměny mládeže** jasně dokazují, že tato výměna je v obou zemích nástrojem ovlivňování veřejného mínění a nástrojem utváření uvědomění. Rozdělování mezi jejím účinkem uvnitř vlastního státu a v zahraničí odpadá již samotným cílem a dvoustranností. Účast mladých lidí umožňuje dosahovat velkého účinku na jejich rodiny a na všechno obyvatelstvo. Výměna mládeže napomáhá odstraňovat předsudky a nesprávné představy, a to dokonce i tehdy, když mezi oběma vládami docházelo ke krizím důvěry.

Všechny programy zahrnující mnoho forem práce a akcí, např. semináře, pracovní tábory, sportovní utkání, sociální služby, studijní cesty aj., mají sloužit k navazování styků, výměně zkušeností a spolupráci, tím napomáhat k porovnávání problémů a osvojování si způsobů jejich řešení v jiných zemích.

Výměnu mládeže uskutečňují svobodná zařízení pro práci s mládeží, a to na dvoustranné a mnohostranné úrovni. Výměna slouží mezinárodnímu porozumění, spolupráci, spojuje cíle mladé se zahraničněpolitickými cíli.

U výměny studentů jde sice o početně poměrně malou skupinu, která má však značný význam, protože zahrnuje převážně možné vedoucí činitele v oboru vědy, hospodářství a politiky. Z politického hlediska je výměna studentů, nezávisle na jejich zvláštních cílech, zajímavým nástrojem. Čím mladší jsou účastníci, tím spíše přijímají podněty a navazují styky v hostitelské zemi, čím jsou starší, tím více se soustřeďují na svou vědeckou práci.

Výměna mládeže se může stát strategickým nástrojem, protože má dlouhodobý účinek.

O partnerství je možné mluvit tehdy, když je podepsáním oficiální dohody dokumentován úmysl všemi úrovněmi obcí pěstovat a budovat vzájemné styky. V některých případech se z dvoustranného vyvinula vícestranná partnerství.

Za důležité předpoklady úspěchu partnerství měst jsou považovány: srovnatelná velikost (počet obyvatel), funkce města, složení obyvatelstva, hospodářská (průmyslové město, sídlo univerzity apod.), kulturní hlediska (náboženské složení, stranickopolitická situace).

Častá změna politických představitelů měst nemůže zůstat bez vlivu na platné partnerství měst, i když zúčastnění mají nejlepší vůli dodržovat dohody. Partnerství měst může zůstat účinné, když se na něm kromě politických představitelů měst podílejí početné skupiny obyvatelstva (sportovní, divadelní, hudební a jiné skupiny).

Sport se stal důležitým nástrojem politiky. Téměř každá sportovní soutěž mezi státy je hodnocena jako otázka národní prestiže, prohra není hodnocena sportovně, nýbrž je považována za národní neštěstí.

Sportovní styky působí svým vlivem uvnitř vlastní země a do zahraničí.

Existující možnosti tohoto nástroje se však mohou také změnit v opak, jestliže nabudou převahy vůle zvítězit a neschopnost přijmout porážku, v tomto smyslu je potom na sportovní styky kladen důraz ve sdělovacích prostředcích. Potom nezůstane mnoho z naděje a představy, že sportovní styky mohou přispívat k šíření snášenlivosti i k odstraňování nesprávných představ.

Sportovní styky samy o sobě jsou zvláště vhodné k tomu, aby sbližovaly lidi různých národností a ras. Na druhé straně nelze podceňovat vliv národnostně šovinistické veřejnosti na vnitřní i zahraniční zpravodajství.

Styky ve všech odvětvích sportu se vyvinuly v důležitý a použitelný nástroj pro ovlivňování veřejného mínění ve vlastní zemi i v zahraničí.

Mezinárodní styky skupin poskytují mnoho možností k ovlivňování veřejného mínění v partnerských zemích:

- V demokratických státech nejsou příslušnými vládami plánovány, avšak právě jejich samostatnost poskytuje možnosti pro získávání sympatií, které nelze podceňovat.

- V diktaturách nejsou tyto skupiny samostatné, nýbrž jsou všeobecně nositeli propagandy režimu. Jejich účinnost závisí na schopnosti partnerů v demokratických státech rozpoznat a pochopit skutečné postavení a skutečné funkce těchto skupin.

To, co se na prvý pohled zdá být slabostí demokratické vlády, že řízení těchto oblastí nepatří k nástrojům její politiky, se při bližším posouzení jeví jako síla systému. Autonomie vědy, kultury, sportu a samostatnost organizátorů výměny mládeže i partnerství měst je ústředním prvkem přitažlivosti otevřeného systému.

Franz Ronneberger se zabývá v Příručce strategie komunikaci.

Ve vysoce rozvinutých a organizovaných společnostech vzrůstá potřeba rozsáhlejšího a dokonalejšího spojení (komunikace).

Očekává se, že přispěje ke sjednocení osamostatňujících se dílčích oblastí těchto společností tím, že uvede do chodu výměnu informací. Aby nebyly tyto procesy ponechány náhodně, vyvinuly se u zákonodárce, u vlády a správy, jakož i u politických stran a zájmových svazů, také u hromadných sdělovacích prostředků řídicí mechanismy, jejichž vzájemně působení i ovlivňování je označováno jako komunikační politika.

Pojem komunikace je velmi mnohoznačný, koliduje s informací a sociální interakcí. Pojednává o něm mnoho vědeckých oborů. Bylo zjištěno 160 definic komunikace. Všechny obsahují pět základních prvků: spojení, příjemce, způsob přenosu, zprávu, účinek.

Mezi početnými komunikačními vztahy je odstupňování možností dorozumění:

- čím méně osob se na spojení podílí, čím mají tyto osoby k sobě blíže a čím menší počet znaků potřebují, tím větší je pravděpodobnost dorozumění,

- veřejná komunikace mezi neuznávanými osobami velkého počtu se složitými zprávami vedená různými jazyky apod. musí překonávat vysoké meze dorozumění.

Komunikace je přinejmenším dvoustranný proces, při němž na sebe vzájemně působí více osob nebo systémů.

Sociální komunikace potřebuje informační dorozumění: informace je chápána jako inovační obohacení stavu vědění a poznání, jako výsledek faktického výběru ze sdělení o událostech ve světě.

Funkcí informace je působit novým způsobem, a to přinejmenším pro jednoho účastníka komunikačního procesu. Intersubjektivitou komunikace se dosahuje potenciálního rozšíření stavu poznání a vědění jednoho nebo několika zúčastněných. Přitom "dodavatel" informace se nevzdává disponibilitě s danou informací. Informovat neznamená, že ten, kdo informuje, utrpí přímou a kvantifikovatelnou újmu na poznání a vědění.

Byly vyvinuty mnohé modely komunikačních procesů. Všechny je možné vyjádřit takto: kdo říká, co, jakým kanálem, komu, s jakým účinkem:

- "kdo" znamená komunikátora, tj. osoby, organizace, systémy a zařízení,

- u "co" jde o obsahový rozbor obsahu (kvantity) a významu (kvality),

- "kanál" je přenosová technika,

- "komu" znamená příjemce a veřejnost,

- "účinek" je předmětem zkoumání účinku.

Komunikační proces je uskutečňován čtyřmi postupnými údobími:

- Zpráva (informace, sdělení) je vyjádřena ve znacích (kódována).
- Znakys jsou přeměněny na signály.
- Signály jsou kanálem vyslány příjemci.
- Znakys jsou dekódovány a pochopeny.

V každém údobí komunikačního procesu mohou působit rušivé faktory.

Potom následuje proces účinku, který má své členění:

- je možné ho zjistit u jednotlivého příjemce, malých skupin a ve složitých sociálních systémech,
- rozlišuje se přímý, nepřímý, krátkodobý, střednědobý nebo dlouhodobý účinek,
- účinek závisí nejen na obsahu komunikace, ale také na četných dalších situacích, osobních nebo společensky podmíněných činitelích,
- důležitou úlohou pro to, aby se účinek dostavil, hrají vztahy mezi příjemcem a komunikátorem (věrohodnost).

U komunikačních modelů se málo projevuje systémový charakter komunikačních procesů. Je možné ho charakterizovat zpětnou vazbou a reflexivitou, avšak zahrnuje také vztahy komunikačních systémů k jejich okolí.

Komunikace se uskutečňuje:

- ▲ Mezi dvěma nebo několika partnery.
- ▲ Prostřednictvím komunikačních prostředků (novinami, filmem, rozhlasem, televizí, elektronickými textovými přenosy, technickými přenosovými systémy včetně družic).

Pro tyto prostředky je důležité využít jejich možností, odvrátit nebezpečí s nimi spojená. U hromadné komunikace jako veřejné je zřejmý systémový charakter. Vysílající komunikátoři a příjemci se nacházejí v komplexním vztahném systému, strukturovaném činiteli a vlivy prostředí. Zde je co činit se souvislostmi sociálního rozčlenění, které se vyvinuly z bytí publicistických prostředků jako důležité součásti moderních společností.

Chování jednotlivce v systému masové komunikace probíhá tak, že jednotlivec:

- volí mezi informačními nabídkami, přičemž se zaměřuje podle charakteristik spolehlivosti a věrohodnosti nabízejících (osob nebo organizovaných systémů),
- rozvíjí metody pro začlenění nových informací do platných rámců, jakož i pro další předávání informací v meziosobním spojení v různých společenských souvislostech.

Systémový obsah se projevuje především v tom, že informace, které jsou předmětem všeobecného hovoru, jsou zase předmětem informací předávaných sdělovacími prostředky, neboť komunikační systém je odkázán na informace ze společnosti a zvláště na takové informace, které se liší od obvyklého a každodenního. Tak teoreticky vzniká jistý druh koloběhu ve smyslu otevřeného systému. Nové technické sdělovací prostředky umožňují přímou komunikaci mezi příjemci a zprostředkovateli, a proto se neustále stírají hranice mezi meziosobní a hromadnou komunikací ve smyslu utváření celospolečenského komunikačního systému.

Mezinárodnímu spojení prospívá pokrok sdělovací techniky, především spojovacích družic.

Mezinárodní komunikace se překrývá s dohovorem mezi kulturami, která slouží k domluvě mezi jednotlivci (skupinami) různých kulturních okruhů a má co činit především s problémy jazykových překážek, chápáním komunikačních symbolů, postojů, stereotypů, motivů, způsobů myšlení i chování.

Mezinárodní komunikace se uskutečňuje přímým stykem mezi lidmi a převážně prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků. Může podporovat porozumění mezi

národy, sloužit politicko-propagandistické subverzi, zabraňovat národní domluvě (jednostranným tokem zpráv).

Takovéto aktivity zároveň vytvářejí právní problémy mezinárodních komunikačních vztahů (autorské právo, příjem rozhlasového a televizního vysílání z družicových kanálů aj.).

Vztahy mezi systémem sdělovacích prostředků a jinými sociálními (především politickými) systémy vedly ke vzniku komunikační a sdělovací politiky. Tato politika se projevuje v zákonech a sdělovacích prostředcích, soudních rozsudcích, v tisku politických stran a jiných organizací.

Stoupenci komunikační a sdělovací politiky vycházejí z předpokladu, že hromadnou komunikací je rozhodujícím způsobem ovlivňováno sociální a politické chování lidí, tento vliv působí zvláště ve volebním boji.

Mezinárodní komunikaci je nutné posuzovat v souvislosti mezinárodní politiky. Komunikace je používána stále více různými stupni, v různých formách pro účely hledání, dosahování politických cílů. Přednostně je nutné uvažovat o používání publicistických projevů ve službách zahraniční politiky. Rozhodování má být ovlivňováno tlakem veřejného mínění utvářeného sdělovacími prostředky (jichž je celá šíře) ve spřátelených, neutrálních a nepřátelských zemích, ve všech takových případech je komunikační politika ve státních službách. Sdělovací prostředky využívají také nestátní politické skupiny (národnostní menšiny), hospodářské organizace a velké, zvláště mezinárodní podniky. Použití sdělovacích prostředků se uskutečňuje zčásti podvrtně (subverzivně), zpravidla však otevřeně.

Zahraničněpolitická rozhodnutí přijímají hlavně vedení států, která také mohou závazná rozhodnutí uskutečňovat. Pro porozumění ovlivňovacím možnostem publicistiky je nutné poukázat na tři determinanty tohoto rozhodování:

- Ve vnitrostátní oblasti k nim patří složité poměry v publicistických společenských systémech, kde se ke slovu hlásí početné dílčí zájmy přenášené sdělovacími prostředky, hodnocení vlivu determinantů na celostátní zahraničněpolitické rozhodování je neobvykle obtížné.

- Představy o cílech, pojetí a plány vlád. Přímé komunikační vztahy mezi účastníky mezinárodní politiky (vedoucími států a vlád, ministry zahraničí, jejich spolupracovníky i dalšími účastníky zahraničněpolitického rozhodovacího procesu) mají vysokou řádovou hodnotu. Přitom se uplatňují metody, jejichž značná část patří k nástrojům diplomacie. Vyskytují se však stále nové situace a možnosti komunikace, které se osvědčují při přímém jednání vedoucích vlád (vrcholné konference, státní návštěvy a mezinárodní konference).

- Oblast zahraničněpolitického prostředí, tj. cizí státy, mnohonárodnostní hospodářské síly, mezinárodní organizace a celková světová politická situace. Primární jsou státní akční jednotky, které působí jako přímí konkurenti vůle divergentních zahraničněpolitických mocenských zájmů. Vedle jiných sil hrají stále důležitější roli vysoce rozvinuté celosvětové komunikační systémy a metody.

Získávání zpráv z okolního prostředí rozhodovacích činitelů se vztahuje na:

- vnitrostátní poměry a může přinášet důležité poznatky (podpora nebo odmítání zahraniční politiky politickými stranami, zájmovými svazy, kulturními organizacemi aj.),

- především však na zahraničí, je to oblast působení tajných služeb pracujících při vyhodnocování informací vědeckými metodami, tajné služby obratným zpracováním svého materiálu napomáhají rozhodujícím způsobem zlepšit hodnocení zahraničněpolitické situace, problémem všech politických systémů je koncepční možnost vedoucího tajné služby ovlivňovat zahraničněpolitické rozhodování.

Tajné služby však mohou také sloužit jako nástroje zahraniční politiky: mohou být použity k šíření pravdivých i falešných informací, k rušení informačních vstupů u politického protivníka. Proto je nutné počítat i s "protistrategiemi". Množí se případy, v nichž se tajné služby

vymkly kontrole vlastní vlády a svěmocně působily vnitřně, resp. zahraničněpoliticky, proto je nezbytná jejich stálá a soustředěná kontrola.

Cíli mezinárodní komunikace mohou být veřejné diskuse o:

- národních zájmech uvnitř a vně států,
- nadnárodních zájmech uvnitř států a v zahraničí,
- zájmech světové soustavy států, a informace překračující hranice, již se stát snaží vytvářet představy o sobě, pro odstranění nedostatku informace v jiných státech.

Dále pak:

- publicisticko-politické ovlivňování jednostrannou informací a komunikací překračující hranice (dezinformace, předválečná a válečná propaganda),
- vývoz a dovoz filmů, rozhlasových a televizních programů,
- rozvoj dvou a vícestranných forem komunikace k oboustrannému prospěchu zúčastněných států (výměna programů, společné vytváření programů),
- jednostranný hospodářský zisk využíváním technologické převahy v mezinárodních vztazích (především družicový přenos),
- spravedlivé vyrovnávání zájmů mezi komunikačními potřebami států (jejich skupin) v multilaterálních jednáních k vytvoření oblastního (regionálního) a světového komunikačního řádu.

Tiskoviny se po více než jedno století těší z mezinárodního šíření. Filmem, rozhlasem a televizí, jakož i družicovou technikou vznikly nové možnosti mezinárodního spojení, jejichž význam stále roste, je budován celosvětový systém sdělovacích prostředků, který je mezinárodněprávními smlouvami a dohodami, jakož i mezinárodní ochranou autorů stále více upevňován, nejsilnější překážkou jsou přitom ústavní úpravy svobody sdělovacích prostředků rozdílné v jednotlivých státech.

Komunikačně politická revoluce probíhá po dvě desetiletí v oblasti družicové komunikace, která znamená hranice překračující komunikaci také pro národní programy. Je nutné počítat s obsáhlou mezinárodní informací světového obyvatelstva. Lze se jen domnívat, jaké důsledky to bude mít pro mezinárodní politiku.

Je možné, že bude pro vedení jednotlivých států stále obtížnější činit dalekosáhlá rozhodnutí bez ohledu na svou národní veřejnost i na světovou veřejnost. Na druhé straně si budou národní a mezinárodní rozhodovací činitelé ve svém ovlivňování světové veřejnosti vzájemně konkurovat.

Třetí autor příspěvku Strategické příručky Gerhard Wettig se zabývá propagandou a dezinformací.

Původ slova **propaganda** dokazuje, že za ní stojí záměr používat sdělení k účelům ovlivňování nebo dokonce získávání cílových osob nebo skupin. Takové účelové zaměření sdělení svědčí o tom, že použité informace byly vybrány ke sledovanému účelu, aby bylo vyloučeno, že cílové osoby (skupiny) získají účelu odporujícími informacemi jiné než zamýšlené zaměření a motivaci. V krajním případě se propaganda může uskutečňovat pomocí dezinformace (zfalšované informace).

Propagandu je možné chápat jako způsob chování, který vždy hrál úlohu v mezilidském dohovoru. Každý člověk občas sleduje cíle, jejichž dosažení závisí na tom, zda pro ně budou získání jiní lidé, a důsledkem toho je, že se proto snaží tyto lidi patřičně ovlivňovat.

Běžně se za propagandu považuje systematicky plánovaná a uskutečňovaná snaha politických organizací, zařízení anebo svazů ovlivňovat určité cílové skupiny ve smyslu politických účelů.

Propaganda v tomto zvláštním smyslu nabývala důležitosti současně se vznikem moderní společnosti. Čím širší vrstvy obyvatelstva byly vtahovány do politického procesu a zároveň mohly být ústředně ovlivňovány pomocí moderních sdělovacích prostředků, tím více vzrůstal význam propagandy na ně zaměřené.

V tomto vývoji šlo nejdříve o vnitřní politiku jednotlivých států, zatímco zahraniční politika (aspoň ve svém operačním řízení) zůstávala ještě po dlouhou dobu výlučnou záležitostí vlád.

Současně s rostoucím vlivem rozhlasu (televize) na veřejnost se vliv nejširších vrstev obyvatelstva Západu stal skutečností. S tím související používání zahraniční propagandy jako nástroje zahraniční politiky hraje zvláště důležitou úlohu.

Propaganda je podle společensko-politických souvislostí, v nichž je uskutečňována, hodnocena rozdílně. Každá propaganda je určována a utvářena danou vládou. Rozdíl mezi propagandou v demokratickém a autokratickém systému je určován platnými pojetími o člověku, společnosti a státu, jakož i nároky, cíli a metodami vládců. Všichni vládcí vedou propagandu, neboť potřebují souhlas ovládaných s opatřeními vlády.

V systému, v němž je tolerance vůči odlišnému názoru ústředním politicko-morálním požadavkem, v němž je podporována pluralitní rozmanitost smýšlení a v němž společnost jako celek, stejně jako její části, mají nárok na samostatný rozvoj, představuje propaganda něco zásadně záporného. Z tohoto hlediska sleduje propaganda účel zbavit úsudek člověka jeho samostatného charakteru tím, že jeho úsudek vystavuje formujícímu ovlivňování. Proto se ti, kdož mají co dělat s propagandou, slovu "propaganda" vyhýbají a nahrazují je neutrálními názvy jako "vztahy s veřejností", "práce ve veřejnosti" nebo "informace".

Stoupenci světových názorů a společenských řádů, které chtějí lidem vštípit přesvědčení a způsoby chování označované za samospasitelné, hodnotí propagandu samozřejmě kladně, neboť se jim jeví jako jediný prostředek k dosažení žádoucího souhlasu.

Jsou užívány dvě formy propagandy v širším slova smyslu:

- **propaganda** v užším slova smyslu je **formou ovlivňování, která je zaměřena na poměrně malé vybrané skupiny a přitom jako prostředku používá komplexní argumentace,**

- **agitace** se uskutečňuje pomocí značně zjednodušených hesel, používáním citově zaměřených provolání se snaží pro vlastní cíle získávat "široké masy".

Funkcí propagandy (agitace) v totalitních systémech je zmocnit se pro vlastní stranu veřejností neobsazených skutečností a významových oblastí, znemožnit protivníkovi, aby se jich zmocnil on.

U protipropagandy jde o to, odejmout protivníkovi jím obsazené skutečnosti a významové oblasti. Proto je nutné nejdříve neutralizovat propagandu protivníka, a potom ji šířením vlastních představ úplně překonat. V tomto smyslu je **protipropaganda** považována za **duchovní zbraň**.

Rozdílné systémové předpoklady vedou k rozdílům v tom, jak je možné propagandu vést, a to do značné míry nezávisle na vůli těch, kdož propagandu jako zbraň zasazují.

V demokraticko-pluralistické společnosti má propagandista jen (malou) část sdělovacích prostředků k tomu, aby mohl své sdělení předávat cílové skupině. To znamená, že musí předem počítat s tím, že konkurující sdělovací prostředky každý protiklad proti jeho představám rovněž předají cílovým skupinám, a tak budou čelit jeho propagandistickému úsilí. V soutěži jde nejen o nabízené cílové perspektivy, ale také o argumenty a odůvodňující informace.

Sdělení propagandisty je možné u cílových skupin neúčinněji vyvrátit tím, že se informační základ sdělení označí za dvojznačný, zaměřený (tendenční) anebo dokonce za prokazatelně

rozporný se skutečností. Vzhledem k okolnosti, že v demokratické pluralitní společnosti žije mnoho lidí nejen myslících jinak, ale také dobře informovaných, je nutné očekávat, že se proti jakékoli výzvě pozvedne odůvodněný odpor. Tato okolnost nutí propagandistu k tomu, aby byl ve svých tvrzeních opatrný. Zveřejnění všech tendenčních nebo dokonce nepravdivých informací představuje zpravidla velké riziko. Proto je bezohledná propaganda v demokratické pluralitní společnosti sotva možná.

Ve společnosti podřízené totalitní politické kontrole jsou všechny sdělovací prostředky řízeny ústředně. Nemohou být tudíž zveřejňována žádná sdělení, která působí proti dosažení účelu propagandy. V důsledku toho se zdá, že celá společnost se ztotožňuje s propagandistickým sdělením a s informacemi, jež jsou jeho podkladem. Byly-li by použité informace vybrány záměrně nebo dokonce vymyšleny, jen aby posloužily stanovenému účelu, bude sotva někdo schopen na to účinně poukázat. Hrozila by mu vážná nepříjemná opatření, a protože by neměl přístup ke sdělovacím prostředkům, nenalezl by sluchu. Ostatně vzhledem k přísnému úřednímu tajnostkářství je ve většině případů jen málo osob, které mají poznatky potřebné k poukázání na rozpor. Proto může režim zaměřený na totalitní jednotnost s největší drzostí manipulovat a dokonce falšovat informace sloužící propagandě. Pokud jde o vlastní postoje a činy, může tak jednat i tehdy, když se obrací na zahraniční cílové skupiny v demokratických pluralitních státech. Propaganda dezinformačními prostředky má proto úspěch slibující základnu jen v totalitně ovládaných zemích.

Důležitou zásadou totalitní propagandy je boj proti používání jazyka politického protivníka. Podle této zásady má úspěch jen ten, komu se podaří obsadit rozhodující pojmové oblasti politického sporu svou terminologií. Totalitní propaganda se snaží všechny pojmy obsazené kladně u svých cílových skupin monopolizovat pro sebe a záporné opačné pojmy připisovat protivníkovi.

Při propagandistických sděleních se často vyskytuje problém dosažení souhlasu mezi tvrzením a skutečností, který se v totalitní propagandě řeší novým definováním nebo změnou významu obsazených pojmů. Především v oblasti míru a bezpečnostní politiky přikládá totalitní propaganda převzatým slovům často smysl, který znamená něco úplně jiného, než je demokratická veřejnost zvyklá, a proto je také chápe zcela samozřejmě. Tento postup často vyúsťuje v přímé klamání cílových skupin.

Takové zneužívání jazyka poskytuje totalitní propagandě prvky dezinformace.

Dezinformace nelze chápat jako prostředek vedení války (nástroj strategického a operačního klamání nebo uvedení vojenského protivníka v omyl), nýbrž jako **propagandistický záměrný klamání a matení cílových skupin ve věci politických skutečností a souvislostí.**

Dezinformace se kromě toho může uskutečňovat přímou formou, a to falšováním zpráv a dokumentů. Tento druh propagandy se uskutečňuje tzv. **skrytými operacemi**, které mají různým způsobem (falšováním, získáváním agentů, případně výběrovým terorem) ovlivňovat veřejnost v zahraničí. Jde o to, klamat protivníka nebo oběť falešnými informacemi, vyvolávat u nich nesprávné závěry, které iniciátor očekává.

Propaganda se dělí také podle hlediska znalosti původce:

- **Černá propaganda** - cílová skupina neví, od koho pochází sdělení, s nímž je konfrontována. Sdělení je připisováno jinému, nikoli skutečnému původci.

- **Šedá propaganda** - jde rovněž o to, zastíť původce. Orgán, který propagandistické sdělení přinese, sice vystupuje veřejně, avšak za ním stojící původce zůstává skryt. Tím je vytvářen dojem, že do popředí vystupující orgán jedná z vlastní iniciativy, a je proto samostatně působícím původcem.

- **U bílé propagandy** odpadá klamání. Původce sdělení vystupuje veřejně jako takový.

Účelem šedé a černé propagandy je dosáhnout toho, aby sdělení, jehož důvěryhodnost by byla při uvedení skutečného původce pochybná, bylo spojováno s jiným původcem a aby tím bylo dosaženo jeho věrohodnosti a podpory.

Cíle propagandy mají rovněž úzkou souvislost se společenským systémem:

● V demokratických pluralitních společnostech je propaganda zaměřena v podstatě na utváření politického obrazu, popř. na získávání sympatie. Spolu konkurující strany, organizace, zařízení a skupiny se chtějí představovat jako strana, která má nejlepší úmysly, nejschopnější lidi, resp. nejlepší akční plány a již by proto měla veřejnost dát přednost před ostatními v soutěži o její přízeň.

● Propagandou totalitně ovládaných států mají být cílové skupiny mobilizovány a zároveň politicky organizovány pro dosažení propagovaných cílů. Ústřední propagandě v její všudypřítomnosti ve vnitrostátním prostoru jde o cílevědomé a soustavné ovlivňování "mas". Přitom je zaměřena nejen na sdělování okamžitých názorů, nýbrž spíše na utváření trvalých postojů. Veškeré myšlení a jednání lidí má být určováno předepsanými řídicími představami, z nich odvozenou politikou. U propagandy zaměřené do zahraničí jde především o to, aby si zahraniční cílové skupiny bezpodmínečně vzaly za své propagované postuláty, aby byly ochotny kdykoli podporovat zahraničně a bezpečnostně politické záměry státu původce proti snahám vlastní vlády. V souladu s tím je pouhé dosažení politických sympatií v daném okamžiku nepostačujícím úspěchem. Propagované cíle mají být podporovány akcemi těch, k nimž se propaganda obrací. Také je nutné, aby cílové skupiny konkrétně usilovaly o uskutečňování stanovených cílů. Podpora věci státu původce, která je s takovými akcemi spojena, musí mít trvalý charakter. V souladu s tím je propaganda jednotlivých stanovených cílů doplňována zásadově zaměřenou indoktrinací, která má cílové osoby a skupiny podněcovat ke všeobecné účasti, zároveň dosahovat jejich ochoty podřídit se organizační kontrole.

Propaganda je nezbytnou součástí politiky. Operační pojetí propagandy totalitních států požaduje, aby propaganda zaměřená na demokratické státy byla vedena nejen na mezistátní, ale také na společenské úrovni. V tomto pojetí spočívá dvojitá asymetrie, a to:

▲ cílového zaměření:

- demokratická strana může působit jen na úrovni vlád a nemá možnosti působení cílevědomými politickými akcemi na společnost totalitního státu,

- totalitní propaganda zaměřená na demokratickou společnost má akční funkci, což se projevuje v tom, že přesně sleduje stanovení pojetí politiky, v zahraničí buduje politicky kontrolované "frontové organizace" a je zaměřena na politickou výchovu osob (skupin), tj. na vytváření pevných vazeb,

▲ prostředků propagandy:

- propagandisté demokratických států mohou používat rozhlas (televizi) pro působení na obyvatelstvo druhé strany, svobodný pluralistický charakter společnosti nepřipouští vládou řízenou zahraniční propagandu, ve spolupráci s obhájcí lidských práv a dalšími "disidenty" z totalitních států jsou však rozhlasem a televizí vysílány necenzurované informace o situaci v totalitních státech.

- zahraniční vysílání totalitních států do demokratických má nejen mnohem větší rozměr, ale také jinou kvalitu, jde o ústředně řízené programy, které přesně odpovídají úřednímu záměru a jsou založeny na informacích z cílových zemí, přesto je účinek tohoto vysílání na demokratickou veřejnost nepatrný, rozhlasové programy totalitních zemí v praxi slouží spíše k informování stoupenců totalitních států v demokratických zemích o nové totalitní politické linii vůči demokratickému světu, důležitý je potenciál "frontových organizací", jehož může vedení totalitních států využívat k uplatňování svých stanovisek v příslušné demokratické

společnosti, s využitím demokratických svobod se prostřednictvím těchto organizací zahajují rozsáhlé propagandistické kampaně.

V totalitních státech jsou aparáty, které mají úřední politiku přetvořit na propagandu, plně zapojeny od samého začátku do politického rozhodovacího procesu. V úzkém propojení diplomacie a propagandy je důležitý okamžik kvalitativní převahy, kterou se (především zahraniční a bezpečnostní) politika totalitních států liší od demokratických.

Vláda totalitního státu považuje propagandu za základní prvek zahraniční politiky, diplomatická stanoviska vyjadřuje vždy tak, aby z nich bylo možné odvozovat propagandistické argumenty pro vnitropolitické střety v demokratických zemích.

-MW-

POUČIT SE Z CIZÍCH VÁLEK

V tomto čísle časopisu Vojenské rozhledy chceme seznámit čtenáře s posledními dvěma názory zahraničních vojenských odborníků na vedení války v oblasti Perského zálivu, a to **Markuse Kindlera** Letecká válka vedená vyspělou technikou a **Ulricha Bollmanna** Informace jako zboží a zbraň, uveřejněnými ve zvláštní příloze časopisu Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift č. 5/1991. Oba příspěvky jsme redakčně upravili a zkrátili pro jejich obsáhlost.

Je jisté naškodu, že na stránkách našeho časopisu doposud nevyjádřil svůj názor k vedení války v oblasti Perského zálivu a využití získaných poznatků pro ČSA žádný ze současných odborníků naší armády, mimo genpor. v.v. Ing. Václava Vitanovského, CSc. (jehož příspěvek je uveřejněn právě v tomto čísle). Doufáme, že se najdou odvážlivci, kteří nám napíšou k této problematice své názory. Rádi je uveřejníme v rubrice Vojenské umění, či Názory čtenářů.

Letecká válka vedená vyspělou technikou

Několik hodin po uplynutí lhůty stanovené bezpečnostní radou OSN zahájily mnohonárodní ozbrojené síly protiirácké koalici operaci Pouštní bouře leteckým útokem na Irák. Cílenými údery spojeneckého letectva byla nejdříve napadena irácká letiště, raketová postavení, jakož i spojovací zařízení a místa velení, aby byla umlčena schopnost Iráku k vedení letecké války. V dalším byly uskutečňovány nálety proti těm strategickým a operačním cílům, jejichž zničení bylo naléhavé jako předpoklad k vyhnání Iráčanů z Kuvajtu a ke zmenšení iráckého vojenského a průmyslového potenciálu.

Taktika bojového použití

Koaliční ozbrojené síly vedené Spojenými státy americkými zasadily v průběhu "společně vedené letecké války" (která umožňovala optimalizaci účinků zbraňových systémů v cíli)

kombinované jednotky složené z bojových a podpůrných prvků, jakož i orgánů velení. Tyto jednotky podléhaly jednotnému plánování a ústřednímu velení. Přitom musely být sloučeny pod společné velení nejen různé zbraňové systémy, nýbrž také všechny na operaci se podílející letecké útvary. Hromadné zasazení letectva plánované na jednom místě a na jednom místě uskutečněné (v prvních hodinách operace Pouštní bouře bylo uskutečněno přes 1000 bojových letů) **vyžadovalo plánování po minutách**. To vzhledem ke své složitosti a množství dat a informací (seznam cílů, přidělení, průběh, součinnost) mohlo být zpracováno a vyřešeno pouze elektronicky.

Dne 17. ledna roku 1991 proniklo osm bojových vrtulníků AH-64, podporovaných jedním vrtulníkem UH-60, do iráckého vzdušného prostoru a v 2.38 hodin místního času zničilo v hloubce západní části Iráku dva radiolokátory daleké výstrahy. Vyřazením těchto prostředků byl pro spojenecké bojové letouny otevřen průletový koridor v systému irácké protivzdušné obrany. Během několika minut jím proletělo přes 100 spojeneckých bojových letounů a mohlo tak, nepozorováno Iráčany, uskutečnit zteče na předem určené cíle. Pro útoky proti iráckému systému protivzdušné obrany - systému leteckých útočných prostředků, spojovacím systémům a systémům velení byly zasazovány letouny F-15E, F-111, F/A-18, A-6E, jakož i Tornado a F-117A (letouny se sníženou účinnou radiolokační odraznou plochou). Zbraňový systém letounu F-117A byl vzhledem k použitým technologiím (malé radiolokační, hlukové a infračervené demaskující příznaky) obtížně zjištělný. Proto byl s velkým úspěchem, hlavně v noci, zasazován k ničení důležitých protiletadlovými prostředky silně bráněných cílů infrastruktury. V počátečních hodinách konfliktu uskutečnily tyto letouny 40 procent všech přeurčených bojových úkolů. Při leteckých útocích sehrály důležitou úlohu také nejrůznější prostředky pro vedení radioelektronického boje. Ty měly za úkol především zabránit protivníkovi ve využívání elektromagnetického spektra, a tak umlčet jeho integrovaný systém protivzdušné obrany. Letouny EF-111, EA-6 a EC-13 vybavené prostředky pro rušení radiolokátorů zjišťovaly a v elektromagnetickém spektru omezovaly nepřátelské zdroje záření, dočasně je i vyřazovaly. Tím byl umlčen protivníkům systém protivzdušné obrany. To značně zvýšilo schopnosti pronikání a možnosti přežití vlastních útočících letounů mnohonárodnostních sil. Letouny F-4G Wild Weasel, F-16 a letouny F/A-18 USA, vyzbrojené protiradiolokačními raketami AGM-88 HARM vyřazovaly radiolokátory, jakož i protiletadlové palebné jednotky vybavené radiolokátory na kratší nebo delší dobu (protiradiolokační raketa HARM se samonavedením na vysílač může do své paměti zavést stanoviště cíle, což znamená, že se navede na cíl i po vypnutí vysílače).

Letouny pro dalekou výstrahu a velení E-3 AWACS nejenže trvale střežily veškerý vzdušný prostor v oblasti vedení leteckých operací, nýbrž přebíraly také bojové velení nad útočícími letouny v prostoru cíle: Spojeneční piloti proto byli neustále velmi přesně informováni o stavu svých cílů i o vzdušné situaci v prostoru svého působení. Stíhací letouny F-15, F/A-18, F-14 a Tornado ADV doprovázely úderné skupiny letounů a zajišťovaly je tak přehrazováním proti vzletnuvším letounům protivníka. Cisternové letouny (KC-10, KC-135, Victor) neustále působily nad prostorem leteckých operací.

Zatímco v prvním období konfliktu byla největší pozornost věnována ničení iráckého letectva, tak v pozdějším období byl hlavní úkol zaměřen na umlčování a ničení iráckých vojenských svazků v jihoiráckém a kuvajtském operačním prostoru, dále na ničení tylové infrastruktury. Letouny B-52 soustavně konvenčními pumami ničily irácká pozemní vojska. při plošném bombardování, přitom každý letoun svrhl přibližně 25 tun pum. V průběhu pozemní války měly významnou a důležitou úlohu především bojové vrtulníky (AH-64 Apache, AH-1 Huey Cobra, Lynx, Gazelle), jakož i bitevní letouny (A-10, AV-8B). Při útocích na přední postavení iráckých pozemních vojsk zasazovali Američané mezi jiným skupiny kombinované z bitevních letounů A-10 a bojových vrtulníků AH-64. Letouny a vrtulníky střídaly na všechno, co se pohybovalo.

Zbraňové systémy

Na straně spojenců bylo zasazeno veškeré použitelné spektrum zbraňových systémů, od normálních pum padajících volným pádem až po nejmodernější a nejnovější řízené zbraně.

Poprvé byly v podmínkách války použity křídlaté rakety. Konvenčními bojovými hlavicemi vybavené křídlaté rakety BGM-109C/D Tomahawk byly vypouštěny z válečných lodí v Perském zálivu, Rudém moři proti vybraným, silně odolným bodovým cílům. Přitom většinou šlo o cíle, které musely být zasaženy přesně, nebo jež byly silně bráněny proti leteckým útokům, jako např. jaderné a chemické továrny, spojovací zařízení a místa velení. Američané během této války odpálili přes 300 raket Tomahawk. Poprvé za válečných podmínek byly nepřátelské pozemní protizemní řízené rakety úspěšně sestřelovány protiletadlovým raketovým systémem (Patriot). Tento systém byl původně vyvinut jako protiletadlový raketový systém. Díky soustavnému dalšímu vývoji je raketa Patriot v současnosti schopna ničit balistické a řízené rakety.

Pomocí raket vzduch-země řízenými radiolokátorem, lezrem nebo infračerveným zářením se dařilo ničit a umlčovat příslušné cíle s vysokou přesností. Ztráty byly ve srovnání s dřívějšími ozbrojenými střetnutími nejen mezi útočícími letouny, nýbrž také mezi civilním obyvatelstvem podivuhodně nízké.

Jako nejúčinnější zbraň k ničení odolných zařízení (úkryty letounů a podzemní objekty) se projevily např. lezrem řízené pumy GBU-27, GBU-24 a BLU-109. Munice proti odolným cílům BLU-109 dokázala prorazit až 4 m silný beton. Klouzavé nebo řízené pumy se od konvenčních pum liší tím, že jsou vybaveny samonávaděcí hlavicí a kormidly. Klouzavé pumy řízené televizními kamerami nebo tepelnými přístroji byly rovněž úspěšné proti bodovým cílům, jako např. mostům. Ve srovnání s řízenými, resp. klouzavými pumami se řízené letecké protizemní rakety vyznačují větším dosahem, jakož i vyšší rychlostí. Kromě toho mají výhodu, že mohou být vypouštěny mimo dosah systémů bránících objekt. Nejčastěji byly používány rakety AGM-65 Mawerick, denně bylo vypouštěno přibližně 100 kusů. Vedle televizního, lezrového a tepelného řízení byly k mání i protipancéřové bojové hlavice s kumulativní náplní, dále bojové hlavice pro ničení pevnůstek. Protože zbraně řízené televizí mohly být používány jen za denního světla, využívalo se především raket Mawerick řízených pomocí infračerveného záření.

Rovněž se rozsáhle používalo kazetových pum BL 755, Beluga, Rockeye. Ty obsahují větší počet malých pum nebo min, které jsou vymršťovány odstředivou silou rotující pumy nebo pneumaticky. Vzniklým rozptylem je zasažen cíl o rozměrech přibližně fotbalového hřiště. Anglické letectvo na počátku války zasadilo svůj letoun Tornado GR.1 proti iráckým letištím se zbraní JP233 k ničení vzletových a přistávacích drah. Bojový kontejner JP233 obsahuje malé pumy pro ničení vzletových a přistávacích drah, jakož i malé rušivé miny, které mají bránit v opravářských pracích. Ztráty Angličanů, které byly ve srovnání s ostatními spojenci vysoké, byly způsobeny tím, že kontejnery JP233 musely být odhazovány za letu v malé výšce, a tím byly útočící letouny vystaveny palbě nepřátelských protiletadlových kanónů (23 mm) a protiletadlových raket s infračerveným řízením. Anglické letectvo v pozdějším období zčásti přešlo k jiným zbraňovým systémům (100librová puma), které mohly být shazovány již z větších výšek, mimo dosah iráckých kanónů. Zde se nepříznivě projevoval nedostatek vysoce přesných zbraňových systémů pro ničení vzletových a přistávacích drah, které by mohly být vrhány při větších výškách letu. Spojené státy americké sice takové systémy vyvinuly, avšak zakoupeny být nemohly z důvodu snížení rozpočtu. Letouny, které usku- tečňovaly nálety s konvenčními pumami, byly vybaveny bombardovacím počítačem, jenž plynule vypočítával bod dopadu pum a zobrazoval ho na stínítku. U tohoto počítače byla úchylna od cíle u neřízených systémů v rozmezí 10 až 12 m (ve vietnamské válce 50 až 60 m). Díky rozsáhlému používání systémů pro noční vidění, jakož i systémů pro leteckou navigaci

a zjišťování cílů jako LANTIRN (malovýškový noční infračervený systém pro navigaci a zjišťování cílů) nebo PAVE TACK mohly být i v noci nebo za nepříznivého počasí plněny obtížné bojové úkoly. Špatné počasí, které převládalo především v prvním týdnu, nemělo proto žádný podstatný vliv na bojové použití letounů F-117, F-15E a F-111. Naproti tomu letouny vyzbrojené konvenčními systémy (A-7, A-10, F-16A) musely bojové lety omezit. Noční bojové lety byly nutné hlavně proti objektům dobře bráněným protiletadlovou palbou, protože možnosti iráckých protiletadlových kamiónů s optickými zaměřovači proti útočícím letounům byly za tmy omezeny. Piloti bojových vrtulníků AH-64 měli přílbové zaměřovače, použitelné ve dne i v noci, které bylo možné používat také k udávání cílů. Letouny F-15E, vyzbrojené malovýškovými nočními infračervenými systémy pro navigaci a zjišťování cílů LANTIRN (AH/AAQ -13) a gondolami pro udávání cílů (AN/AAQ -14) ničily odpalovací zařízení mobilních pozemních i protizemních raket typu SCUD zjištěná družicemi, průzkumnými letouny jako E-8A Joint Stars nebo jinými průzkumnými prostředky. Rakety SCUD byly vypouštěny hlavně v noci a odpalovací zařízení po vypuštění raket odjíždělo do svých krytých postavení. Nejmodernější mikroelektronika dnes umožňuje, že zbraňové systémy mohou být zasazovány nezávisle na počasí a denní době. K vytvoření obrazu o situaci podstatně přispívají i družice, které poskytovaly v reálném čase informace nejvyššímu velení i nižším velitelům taktického stupně. Družice však neplnily jen strategické průzkumné úkoly, nýbrž poskytovaly letounům přesná navigační data a souřadnice cílů. Kombinace světového navigačního družicového systému (GPS) s ležrovým gyroskopickým inerciálním navigačním systémem umožňovala pilotovi např. tak přesné navedení, že nitkový kříž na čelním displeji při zahájení útoku mířil přesně na cíl.

Zbraňové systémy, které se dosud nacházely ve zkouškách, byly v krátké době přesunuty do Perského zálivu, aby mohly být vyzkoušeny za válečných podmínek. Dva prototypy E-8A Joint Stars (pozorovací radiolokační systém pro udávání cílů), které procházely zkušebními programem v Evropě, byly přemístěny do Saúdské Arábie, aby bylo možné pozemní boje koordinovat stejně optimálně jako ve vzduchu. Letoun E-8A je systém pro průzkum a řízení bojových prostředků schopný působit za každého počasí, který pozoruje pohyby nepřátelských pozemních vojsk a řídí vlastní pozemní vojska. Námořnictvo Spojených států amerických poprvé použilo nejnovější rakety SLAM pro údery vedené na cíle na souši. Bojový letoun A-6E z americké letadlové lodi Kennedy vypustil dvě rakety SLAM na elektrárnu. Prvá raketa prorazila v budově díru, druhá ji proletěla dovnitř objektu a zničila ho. Do rakety SLAM jsou ještě na zemi zavedeny informace o cíli. Přesná navigační data získává raketa prostřednictvím světového navigačního družicového systému. Po vypuštění rakety je navázáno spojení pro přenos dat s letounem, který se v této chvíli již vrací na svou základnu. Na stínítku vidí pilot obraz cíle přenášející videokamerou rakety SLAM. Nyní může z bezpečné vzdálenosti raketu SLAM přesně (jeden metr) řídit na cíl anebo z několika cílů zvolit nejvhodnější objekt. Moderní technologie je u systémů pro průzkum a velení základem úspěchu. Působivá je přitom schopnost prakticky bez časového zpoždění přenášet zprávy z bojiště do míst velení po celém světě, zčásti dokonce přímo ovlivňovat probíhající vojenské operace, a to na jedné straně. Na druhé straně se spojeneckým silám podařilo vytvořit informační celek nových rozměrů. Byla integrována data ze systémů velení různých druhů ozbrojených sil a různých států: AWACS, Joint Star letectva USA, Hawkeye námořnictva USA, Nimrod britského letectva, AWACS Saúdské Arábie, francouzský Transall Gabriel atd. Také veškeré bojové plánování a bojové rozkazy (denní bojový rozkaz měl 180 stran) bylo možné v tomto rozsahu zpracovat pouze moderní výpočetní technikou.

Radioelektronickým bojem byli iráčané překvapeni, jejich informační a velitelské sítě byly umlčeny. Přes vysokou informační možnost iráckých radiolokačních systémů se nepodařilo zabezpečit nezbytný přehled o vzdušném prostoru a včasnou výstrahu i velení. Použití irácké protivzdušné obrany se proto omezovalo jen na bodové a chybné používání pozemních protiletadlových prostředků. Používání protiletadlových kanónů bylo z větší části nekoordin-

nované, mnohé protiletadlové řízené rakety byly zřejmě vypouštěny bez navádění. Spojenecké letectvo mělo ve vzdušném boji malé ztráty, naproti tomu byly irácké letouny, které se přiblížily ke spojeneckým svazům, buď sestřeleny nebo zahnány. Proto ztráty činily přibližně 50 spojeneckých bojových letounů v důsledku nehod a nepřátelské protiletadlové palby, především 23mm kanónů a řízených raket s infračerveným samonavedením. Výše ztrát je ve srovnání s dřívějšími válečnými střetnutími (Vietnam, Yom Kippur, Falklandské ostrovy) velmi nízká. Spojené národnosti/ozbrojené síly svým vedením letecké války získaly absolutní nadvládu ve vzduchu nad celým prostorem bojových operací. Přitom se však spojencům nepodařilo zničit veškerý potenciál iráckého letectva. Důvody byly tyto:

- velký počet možných cílů, irácké letectvo mělo na počátku války přibližně 65 dobře vybudovaných letišť, dalších 20 mohlo být nouzově využito bojovými letouny, plošná rozloha těchto letišť ve většině případů přesahuje vše, co je známo v Evropě,
- výtečná maskovací a klamná opatření na irácké straně, znázorňování pumových trychtýřů na vzletových a přistávacích drahách, schopnost uskutečňovat rychle opravy, jakož i nesčetná klamná postavení nutily spojence k tomu, aby svoje útoky soustavně opakovali,
- výjimečně dobrý ochranný účinek podzemních objektů a úkrytů letounů, které byly rozděleny na velkých plochách letišť,
- vyhnout se letecké válce útokem více než sta většinou moderních bojových letounů do Iránu, jakož i rozptýlení mimo letiště.

Ve druhém období války vedly spojenecké letecké síly hromadný útok na irácká vojska v celém prostoru Kuvajtu a tím teprve umožnily pozemní ofenzívu v plánovaném smyslu. V důsledku spojenecké letecké převahy nemohly již irácké pozemní ani námořní síly uskutečňovat žádné významné přesuny svých vojsk. Kontrola výsledků útoků na pozemní cíle se však projevila jako velmi obtížná. Mnohé objekty, hlášené jako zničené, byly po několika dnech zase v provozu. Zařízení, jako např. úkryty letounů nebo muniční sklady, které byly ničeny s velkým úsilím, byly zřejmě již před válkou vyprázdněny. Technologicky vysoce vyspělé zbraně přesvědčivě prokázaly svou převahu. Obavy projevované v předvečer války, že vysoce přesné zbraňové systémy nebudou za bojových podmínek spolehlivě fungovat, se nepotvrdily. Vyspělá technologie byla klíčem k tomu, aby byly co nejvíce omezeny ztráty především u spojeneckých pozemních vojsk. Mezi počtem ztrát a finančními prostředky, které byly vydány před válkou ke zlepšení výkonnosti a kvality techniky, je přímá souvislost. Rovněž se nesmí zapomínat, že výcvik a motivace vojáků byly důležitými činiteli pro úspěch operace Pouštní bouře. To platí v kladném smyslu pro ozbrojené síly koalice, ale také v záporném pro většinu iráckých ozbrojených sil.

Spojenci důsledně a nepřetržitě sledovali dvojí strategii, totiž vytvořit pokud možno příznivé předpoklady pro pozemní operace, jakož i dlouhodobě oslabit irácký vojenský potenciál, byla úspěšná.

Význam letectva

Válka u Perského zálivu zřetelně ukázala, jaký význam má letectvo v celkovém souhrnu vedení války. Převaha, resp. nadvláda ve vzduchu na počátku války rozhodujícím způsobem určovala další průběh válečných akcí. Jednoznačně se ukázalo, že kdo chce ovládnout bojiště, musí nejdříve ovládnout vzdušný prostor. Všední pravda, že leteckou válkou nelze vyhrát žádnou válku, protože letectvo nemůže obsadit žádný prostor a letadlu na obloze se nikdo nemůže vzdát, potvrzuje svou platnost. Avšak bezpochyby rozhodující úspěch spojeneckého vedení letecké války vedl ke zhroucení Husajnových ozbrojených sil. V necelých čtyřech dnech dobyli spojenci naprostého vítězství, a to s neuvěřitelně nízkými vlastními ztrátami. Nejdříve byla irácká armáda v nikdy nebyvalém rozsahu po pět týdnů vystavena

letecké ofenzívě (spojenecká strana uskutečnila přes 110 000 bojových letů), která si vzala na mušku nejdříve systémy pro velení, řízení, spojení, průzkum, přísun, infrastruktury, potom frontová vojska, a to po celých čtyřadvacet hodin. Saddám T. Husajna svým defenzivním pojetím letecké války chtěl nechat leteckou válku přejít, aby se potom mohl tím více soustředit na pozemní boj. Tím úplně pustil z rukou velení, průzkum, protiletadlovou obranu, jakož i volnost jednání na zemi. Naprostá nadvláda spojenců ve vzduchu znemožnila irácký vzdušný průzkum v prostoru bojových operací. To umožnilo, že rozsáhlý úder spojeneckých pozemních vojsk hluboko na irácké území k obklíčení iráckých ozbrojených sil probíhal bez pozorování Iráčanů a vedl k neočekávaně rychlému úspěchu.

INFORMACE JAKO ZBOŽÍ A ZBRÁNĚ

Ještě nikdy nezaměřily elektronické sdělovací prostředky tak mnoho antén na jediné místo, jako tomu bylo v hodinách mezi uplynutím ultimáta Organizace spojených národů a zahájením vojenské operace Pouštní bouře v polovině ledna minulého roku. Jestliže byla až dosud vietnamská válka považována za souhrn konfliktu sdělovacích prostředků, je dnes jasné, že vojenské střetnutí v oblasti Perského zálivu již jen v důsledku zapojení obrazovaného sdělovacího prostředku, tj. televize, do okamžitého informování zahájil období nového komunikačního rozměru. Autor článku Ulrich Bolmann na příkladu války v oblasti Perského zálivu uvádí některé charakteristiky úlohy a významu televize jako sdělovacího prostředku, které by mohly ovlivnit také švýcarské myšlení.

Běžná, v uplynulých týdnech mnohokrát opakovaná teorie praví, že prý Spojené státy americké prohrály válku ve Vietnamu kvůli sdělovacím prostředkům, zejména televizi. Televizní vysílání bez cenzury přeneslo ukrutnosti válek do amerických obývacích pokojů, načež účast Spojených států amerických v této válce stále více ztrácela svou politickou i morální oporu. Od té doby patří, jak tomu bylo na Grenadě, na Falklandských ostrovech, v Panamě, nyní v Perském zálivu, spoutání sdělovacích prostředků pomocí cenzury k malé násobilce politicko-vojenského vedení v mimořádných situacích. Rychle se dostavivší výsledek leží jako na dlani: zde manipulovaní politikové a generálové, tam novináři, kteří nejsou zavázáni ničemu jinému, než čistě pravdě a podávání objektivních zpráv.

Tento výsledek však mezitím ve světle války v Perském zálivu věc nevyřeší. Může být sice podnětem k přemoralizovaným diskusím o zlepšování světa, avšak málo přispěje k porozumění skutečností.

Dnes je technicky možné každou událost obrazem a zvukem bez časového zpoždění z každého místa na Zemi přenést do místa jiného. Jakmile má událost jistou celosvětovou důležitost, jsou zpravidla dány komerční podklady, takže se této technické možnosti využije. Celosvětovost není sama o sobě ničím novým: radiopřijímač nám již po desetiletí umožňuje okamžitě sledovat vše důležité z celého světa. Televize zároveň i obraz.

Informace se tím na jedné straně stala zbožím, jež působí podle zákonů nabídky a poptávky, na druhé straně současně slouží jako zobrazovací prostředek. Když prezident Bush shromáždí zástupce zemí, které se vojensky angažují v oblasti Perského zálivu, v růžové zahradě Bílého domu, aby byl pořízen skupinový snímek, pak nejde jen o oznámení bytí spojenectví. Stejně důležitá je také forma. Něco podobného platí také pro oznámení pozemní ofenzívy. Skutečnost samotná je, protože je prakticky již známa, v takových případech přímo vedlejší: důležité je, kdo a jak zprávu oznámí. Neboť adresátem není jen světová veřejnost, nýbrž i velitelské ústředí v Bagdádu, sídla spojeneckých vlád anebo příslušníci vlastních ozbrojených sil. Postavení novinářů ustupuje do pozadí.

Televizní vysílač CNN jako první stanice rozpoznal atraktivitu této informace z prvního zdroje a důsledně toho využil: jsme na místě, necháme v první řadě mluvit událostí a ovšem, že novináře pověříme, aby vsunuli přídatné informace, které přímo vyplývají z obrazu

a zvuku. Záměr přišel zkrátka: televizní kanál, který podle klasického způsobu prostě zhuštěně přečetl prohlášení George Bushe a nanejdříve zařadil nepohyblivý obraz nebo krátkou větu, a potom chtěl podat dlouhý vlastní komentář, vzdálil publikum od primárního zdroje informací, překryl událost vlastní výrobou a ztrácel podíl různých vložek (reklam).

Které poznatky je možné odvodit z tohoto směru vývoje k informacím z prvotního zdroje?

● Informace z prvotního zdroje nutí především ve výjimečných situacích, aby se aktéři neustále ospravedlňovali. Rozsah je v neširší míře určován zájmem publika. Nedostatky v činnosti velení, v chápání velitelské odpovědnosti na správném místě anebo ve výmluvnosti jsou nemilosrdně odhalovány, stejně jako rozdíly v kultuře a způsobu jednání.

Poučný příklad, jak může taková zpravodajská televize odhalovat kulturní rozdíly, poskytl projev jordánského krále k lidu po zahájení letecké války. Kdo sledoval přenos s původním zvukem a titulky, poučil se o arabské mentalitě lépe než deseti rozhovory ve studiu.

● Tržní a všeobecná televize je zásadně neutrální, pracuje bez ideologických kłapek na očích. Rozhodující je zájem publika, resp. hodnota zpráv.

Označovat televizní vysílací CNN jako vláde příznivě nakloněný je nesmysl. Není žádných pochyb o tom, že by byl tento vysílací vysílal se stejnou profesionalitou veškeré drastické scény o civilních obětech způsobených spojeneckým bombardováním, kdyby je měl a dostal k tomu od Iráčanů povolení. A to jen kvůli oprávněnému předpokladu, že by to konkurenční vysílací stejně udělal a vysílací CNN by ztratil úlohu vedoucího dodavatele informací. Běžné sdělovací prostředky mají naproti tomu spíše sklon k posuzování zpráv podle předem stanovených anebo vlastních oportunistických i morálních úvah. Táhá se: je to správné nechat vysílat po dobu půl hodiny vysílání Husajna? Je to správné ukazovat hrdé piloty navracející se z bojového letu? Komerční vysílací se na to neptají, říkají: jestliže scéna vyvolá nesprávný dojem, vina padne na původce a nikoli na sdělovací prostředek.

● Tržní a všeobecná televize zmenšuje možnosti cenzury založené na překrucování skutečností.

Husajn se o tom drasticky přesvědčil. Věřil, že může virtuózně hrát "na klavíru amerických televizních sítí", a proto vytvořil soustavu lží, která byla bez jakéhokoli komentáře rozpoznána jako taková. Přijetí spojenecké informační politiky zase spočívalo na dodatečně ospravedlněné důvěře, kterou si Američané získali již v předpolí během několikaměsíčních příprav války. Pochopitelně utajovaný taktický postup na bojišti souhlasil se zveřejněnými strategicko-operačními směrnicemi a přijatými etickými zásadami. Žádná prohlášení vrchního velitelství v Rijádu se dodatečně neprojevovaly jako nesprávné. Schwarzkopfovi nevypadl žádný drahokam z pomyslné koruny, když musel přiznat, že nemá žádné vysvětlení pro velký počet civilních obětí v pevnostní stavbě v Bagdádu, která byla bombardována americkými letouny.

● Informace z prvotního zdroje působí více než sdělovací prostředek, který sdělování informace institucionálně překrývá vlastním komentářem a obrazem světa, nebo chce ovlivňovat průběh událostí. V protikladu k nezpracovanému přenášení informací to brání pracovníkovi sdělovacího prostředku při optimálním zacházení s informacemi - a sice podle zájmové situace ve smyslu ohleduplnosti, nebo ve smyslu boje proti sdělovacímu prostředku.

K tomu odbočení ze Švýcarska: Proč není nikdy celostátní konference sdělovacích prostředků vysílána přímým přenosem nebo se zpozděním? Bojí se členové vlády, kteří nesedí pevně v sedle? Nebo se chce televize vyhnout naivním otázkám?

Projevily se nesrovnalosti při utváření politického téžistě? Profesionálně nepřipustné osobní vztahy, či špatná vládní politika? Skutečností je rituál vysílání zpráv, který tomu, kdo se dívá na televizní denní přehled, jen tak tak krátkou větou v původním zvuku umožní zjistit, jaké řeči příslušná spolková rada mluvila. Zbytek jsou zprávy nepřímé. Namísto toho později následuje kulatý stůl na téma odtrženost politiky od občana nebo takový, či onaký umělý portrét spolkové rady. Proč neukazovat magistráty v přímém přenosu při výkonu jejich vlastního řemesla?

● Rozhlas jako dřívější nositel okamžité informace se stává více náhradním sdělovacím prostředkem, když není možný televizní příjem.

● Tržně hospodářská zpravodajská televize je silnou zbraní, která může postavit svět vybudovaný na demokratických principech v oblasti sdělovacích prostředků proti dezinformaci. Je tak nepodplatitelná, že se pro samotné činitele, kteří zpravidla mají vlastními aparáty pro získávání zpráv, může stát hlavním zdrojem informací.

Abych se vrátil k teorii viny uvedené na začátku: je proto nesprávné odvozovat výsledek vietnamské války od toho, že nebyla cenzura a výsledek války v Perském zálivu od toho, že cenzura byla. V obou případech americké sdělovací prostředky věrně podávaly zprávy, v jednom případě o narůstajícím zneklidnění uvnitř amerických vládních kruhů, pokud jde o cíl, smysl a účel vojenských akcí, jež našlo svůj zřetelný výraz ve sdělovacích prostředcích. Ve druhém o soustavné politicko-vojenské akci vedené úspěšně od A až po Z, která stejně spolehlivě vytlačila stranou profesionální kritiky Ameriky.

Jinak: ve vietnamské válce by žádná sebevíce tuhá cenzura nezměnila výsledek v opak. Ve válce v Perském zálivu se cenzura na straně spojenců omezovala v podstatě na zajištění vojenských operací (osy přesunů, síly vojsk, soustavy cílů, výsledky průzkumu, účinky zbraní, apod.). Cenzura ve smyslu dezinformace a strategické manipulace byla vyhrazena pro Irák. Z toho vyplývající pohroma v této zemi by vlastně měla dostatečně ukazovat, kam vede používání tohoto prostředku.

Poznámky ke spojeneckému vedení pozemní války

Účinky těžkých spojeneckých bombardovacích útoků proti iráckým polním opevněním a mechanizovaným vojskům bude sotva možné někdy vyjádřit číselně. Jak se ukázalo, neměly materiální ztráty dosažené u protivníka podstatný význam. Mnohem důležitější a rozhodující pro rychlý úspěch spojenců bylo oslabení irácké bojové morálky, způsobené dlouho působícími intenzivními účinky palby a stále více se zhoršující zásobovací situací. Došlo k tomu, že na počátku pozemní války u většiny iráckých vojsk odpor již vůbec nebyl.

K ženijně technickým přípravám

Irácké vojenské síly během více než pětíměsíčního přípravného období zřídily podél hranice se Saúdskou Arábií a v Kuvajtu samotném silné překážky a zátarasy:

- pískové valy, které nemohly tanky překonávat,
- protitankové příkopy naplněné naftou,
- rozsáhlá minová pole atd.

Podle informací irácká armáda v Kuvajtu a jeho okolí položila vcelku přibližně jeden milión min.

Pro dosažení nadvlády ve vzduchu a po vyřazení protivníkových palebných prostředků bylo spojenci před oficiálním zahájením pozemního útoku započato ženijně technickými přípravami:

- vypálení naftových příkopů pomocí napalmových pum,
- velkoplošné odminování pomocí aerosolových pum,
- proražení průchodů v různých zátarasech pomocí obrněných buldozerů atd.

Jako velmi výkonný prostředek při velkoplošném odstraňování nepřátelských minových polí se osvědčily aerosolové pumy BLU-82 o hmotnosti 6,8 tuny. Protože byla udržovaná nadvláda ve vzduchu, mohly být tyto velmi těžké pumy přepravovány dopravními letouny C-130 Hercules, na minová pole shazovány z výšek přibližně 2000 m. Přitom vznikající velmi vysoký tlakový účinek (přibližně $70 \text{ kg} \cdot \text{cm}^{-2}$) v okruhu přes 600 m přivedl prakticky všechny miny k výbuchu.

Noční odminování se provádělo většinou mechanizovanými odminovacími prostředky. Američané používali odminovací pluh RAMTA a pyrotechnické prostředky. Britské pozemní vojsko používalo vedle odminovacích pluhů především výbušné táhlé odminovací nálože typu Giant Viper. Tento systém může během několika minut odminovat 180 m dlouhý, asi 1,5 m široký průchod. Podle britských údajů bylo při jeho použití v oblasti Perského zálivu dosaženo odminovacího výkonu přibližně 92 %.

Ženíjní odborníci dnes připouštějí, že zatarasovací hodnota iráckých polních opevnění a obranných zařízení byla všeobecně přeceněna. Je ovšem nutné znovu poukázat na optimální spojenecké předpoklady pro přípravu a uskutečnění bojového použití ženijních technických prostředků, zejména:

- předběžný a obsáhlý průzkum všech minových polí,
- prakticky úplné vyřazení nepřátelských doprovodných zbraní,
- přesná znalost používaných iráckých typů min umožnila cílově zaměřený výcvik minových specialistů a použití vhodných odminovacích prostředků.

Mechanizované útočné síly

Nositelům pozemní operace byly obrněné, nejmodernějšími vrtulníky podporované mechanizované svazky. Současné využívání třetího rozměru a přesná dělostřelecká palba měly rozhodující význam pro rychlý úspěch. Z toho však je možné získat jen podmíněně všeobecně platné zkušenosti, a to proto, že:

- protivník nebyl schopen vést organizované obranný boj,
- terénní podmínky umožňovaly vést tankové útoky na široké fronty s co největším množstvím zasazení zbraní,
- nepřátelské podpůrné prostředky (letecké bojové prostředky, dělostřelectvo, protiletadlové prostředky) nebyly bojeschopné, či jen velmi omezeně.

V boji proti iráckým jednotkám vyzbrojeným tanky T-72 měly moderní západní tanky (M1A1 a Challenger) pokud jde o přesnost zamíření a pravděpodobnost zásahu prvním výstřelem především na větší vzdálenosti (přes 1800 m) velkou převahu. Zvláště výkonná a mohutnější byla bojová vozidla vybavená infračervenými zaměřovači v nočním boji, kdy byly irácké tanky (sovětské a čínské výroby) vybavené ještě infračervenými světlomety bojeschopné pouze na vzdálenosti 800 m.

Protitankové řízení rakety jsou TCW, HOT nebo francouzská Milan byly velmi často s velkým úspěchem používány proti stanovištím nepřátelských zbraní (polní opevnění nebo stanoviště v budovách). Zdá se, že také v této válce byly protitankové zbraně používány více proti takovýmto cílům než proti obrněným vozidlům. Některé z novějších zbraní byly také poprvé zkoušeny za bojových podmínek, jako americká raketa Hellfire (max. dosah 7 km) a francouzská protitanková zbraň Erys.

Dělostřelecká podpora

Díky nejmodernější technice pro průzkum a řízení palby mohlo dělostřelectvo působit na bojišti jako plně pohyblivý podpůrný prvek. Mohlo prakticky "slepé" a převážně stacionárně používané irácké dělostřelectvo udržovat trvale pod palbou a od samého začátku je vyřadit. Samohybné houfnice M-109, jejichž bojová hodnota byla nyní zvýšena, používaly především, zásobníkové stěly, pokusně také munici řízenou na konci dráhy letu typu Copperhead. Pozemní vojsko Spojených států mělo v oblasti Perského zálivu také přibližně 120 raketometů MLRS (ráže 227 mm, 12 hlavních). Tyto raketomety používaly převážně rakety s bojovými hlavicemi M-77 naplněnými 644 bombičkami s kumulativní náplní. Pokusně se prý spolu s raketomety používalo několik taktických řízených raket ATACMS (ráže 600 mm). Vedle

bojové hlavice s přibližně 1000 bombičkami s kumulativní náplní jsou pro ně k mání také protitankové miny, jakož i inteligentní submunice (Sadarm nebo TGW). Rakety ATACMS byly vystřelovány na dálku přibližně 100 km a přitom prý dosahovaly přesnosti v cíli (pravděpodobná úchylna) přibližně 50 m.

Týlové zabezpečení

Při rychle vedené pozemní operaci mělo velký význam týlové zabezpečení, především zásobování vojsk municí a pohonnými hmotami. Pro den boje se údajně spotřebovalo přibližně 5000 tun munice (jen u pozemních vojsk) a 555 000 galonů (2 milióny litrů) pohonných hmot. Např. tanky M1A1 musely být pohonnou hmotou doplňovány každých 100 km. Zajímavé je, že týlové zabezpečení bylo uskutečňováno přibližně 2000 muži vzdušných výsadkových jednotek, které s předstihem pomocí vrtulníků zřizovaly zásobovací sklady v hloubce útočného pásma.

Zatím ještě není možné z války v oblasti Perského zálivu formulovat definitivní zkušenosti a poučení (autor psal tuto stať v r. 1991 - pozn. redakce). Dnes se již dostává vyhodnocených podrobných informací jak z oblasti taktické a operační, tak výzbrojné technické, vycházejících od vojsk, která byla zasazena do boje. Již nyní však je nutné varovat před nekritickým přenášením válečných zkušeností a poučení z této války. Příliš rozdílné byly ve srovnání s Evropou zvláštní poměry války (přírodní prostředí, zvláštní protivník spojeneckých ozbrojených sil). Ovšemže je možné po podrobném hodnocení získat závěry pro vlastní zdokonalování a plánování.

-MW-

BUDOUCNOST VOJENSKÝCH ROBOTŮ

Autor Stefan Geisenheyner se v článku zveřejněném v Armádě international č. 6/1989 zamýšlí nad otázkami vývoje a uplatnění vojenských robotů ve vyspělých armádách. Z hlediska početních stavů vojsk je podnětné uplatňování nejmodernějších vojenských výrobních postupů při vedení boje a bojové činnosti, ale i mimo ni. Proto také tento článek byl redakčně zpracován a upraven pro čtenáře Vojenských rozhledů.

Vojenské roboty, které jsou dnes vyvíjeny, v podstatě představují ideálního vojáka. Nikdy se neunaví, dokud vystačí jejich napájení energií, nemají vůbec žádný strach, jejich reakce

jsou mnohokrát rychlejší než reakce člověka, mohou zvedat nebo přepravovat břemena mnohokrát těžší, než jsou samy, konečně, což je neméně důležité, budou schopny hromadně vyrábět jiné roboty v rozsáhlé automatizovaných továrnách.

Roboty nejsou nikterak nové. Německé pozemní vojsko vyrobilo během druhé světové války přibližně 5000 robotů pro použití na bojišti, které vážily od 0,4 do 3,7 tun. Tyto pásové miniaturní tanky ovládané drátem nebo rádiem byly používány k ničení opevnění pomocí výbušné náplně, kterou vezly, k vyřazení palbou chráněných překážek a zátarasů, k přepravě munice v terénu pozorovaném a ostřelovaném nepřitelem i k vytváření průchodů v minových polích.

Roboty, které jsou pro bojiště vyvíjeny dnes, mají v podstatě stejné úkoly jako jejich předchůdci ze druhé světové války, zejména "jít do akce" všude tam, kde jsou bojové podmínky příliš nebezpečné pro člověka.

Uvedené výhody však nejsou prvořadou hnací silou současné snahy průmyslových států o rozvoji robotů pro bojiště. Poměr osob plnících zabezpečovací úkoly k počtům osob v bojových jednotkách se stále zvyšuje. Nyní se odhaduje, že každý bojující voják potřebuje deset mužů pro svou podporu a zabezpečení.

Došlo k tomu se zavedením mohutnějších zbraní a s rozšiřováním jejich automatizace. Tento proces vešel ve známost jako "násobení síly". Je zřejmé, že tento proces je osidlný. Zatímco taková opatření ovšem zvyšují bojové možnosti vojáka, zvětšují také potřebu kvalifikovaného personálu pro ošetřování a opravy příslušné techniky. Není vždy možné ani účelné z hlediska hospodárnosti uskutečňovat opravy prostým vyměněním vadných dílů. Proto se poměr počtu osob postupně stále více mění ve prospěch týlového a zabezpečovacího personálu.

Protože počet mužů, kteří jsou k mání pro službu u ozbrojených sil, je konečný a poněvadž především je vždy málo personálu pro údržbu dnešních složitých zbraní, zrodila se myšlenka používat robotů jako násobitelů síly.

Ve Spojených státech amerických pozemní vojsko nedávno sestavilo operační a organizační plán, který stanoví požadavek na robotické vozidlo určené k plnění nebezpečných úkolů. Kromě toho, že roboty jsou schopny snížit ohrožení vojáka za nebezpečných situací na nejmenší míru, poskytují také prostředek pro vyloučení možné početní převahy protivníka v osobách a vozidlech. Návrh dokazuje nový a poněkud nečekaný postoj pozemního vojska vůči bojovým robotům v tom, že doporučuje, aby tyto roboty byly schopny nést modulovou užitečnou zátěž, a tak poprvé ukazuje na možnosti ničivých ozbrojených robotizovaných vozidel.

Vojáci si přejí mít roboty v používání pokud možno co nejdříve. V některých oblastech toho již bylo dosaženo. "Chytré" letecké protizemní rakety a moderní bezpilotní letadla jsou vybaveny značnou "inteligencí". Totéž lze říci o námořních minách a torpédách vybavených tak, že vyhledávají, rozpoznávají a ničí cíle pomocí svých vlastních výpočetních systémů.

Pro vedení pozemního boje nejsou zbraňové systémy srovnatelných možností dosud v používání. Je tomu tak proto, že velké obtíže vytváří nutnost pohybovat se v terénu, v dvourozměrném prostoru, v němž je mnoho překážek.

To podnítilo zahájení studií možnosti vybavit pozemní robotické systémy schopností "vznášedla" pro rychlý a bezpečný pohyb nad neschůdným terénem. Avšak uskutečnění je zatím v nedohlednu, protože potřebná výpočetní kapacita nemůže být ještě dostatečně miniaturizována, aby odpovídala použitelnému bojovému robotu.

Toto omezení vedlo ke dvěma přístupům při konstrukci ztířejších bojových robotů.

Prvým přístupem je dlouhodobé úsilí. Jeho cílem je vyvinout dokonalou technologii potřebnou pro sestrojení vysoce inteligentních robotů, které budou schopny samostatně působit na bojišti. Takový zdokonalený robot by měl být schopen nahradit vojáka, pohybovat se rozumně v obtížném terénu, rozpoznávat nebezpečí, rozlišovat mezi "vlastním a cizím",

především účinně bojovat s nejmenšími lidskými zásahy. Nelze očekávat, že toto úsilí bude úspěšně ukončeno před koncem století.

Další řešení je zaměřeno na vývoj a brzké vojenské zkoušky složitých, avšak dálkově ovládaných strojů, které jsou v podstatě rozšířením bojové dovednosti "živého" vojáka. Rozšířením je dálkově omezeno délkou dráhy sloužícího k dálkovému ovládnutí, nebo dosahem kanálu pro přenos dat. Takto ovládaný stroj nemůže být označen jako "robot" v pravém smyslu slova, protože člověk zůstává rozhodovacím prvkem ve smyčce člověk-stroj.

Technicky přijatelná pojetí pro dálkově ovládané roboty byla vojenskými plánovací vyjádřena koncem sedmdesátých let. Stejně jako v mnoha případech komerčního vývoje s potenciálním vojenským využitím, průmysl i vysoké školy často váhají připustit, že jejich výzkum robotů má vojenské použití. Mnozí z nich váhají připustit, že jejich výrobky se mohou stát klíčovými součástmi zbraňových systémů. Není však žádným tajemstvím, že vývoj vojenských robotů je nemožný bez zkušeností nabytých výrobci průmyslových robotů.

V robotických technologiích patří japonské firmy anebo jejich zámořské pobočky k nejznámějším vývojovým firmám. Např. ve Spojených státech amerických se firmy Seiko Instruments USA Inc. a Hitachi America Ltd. podrobně zabývají tímto oborem, vedle svých celoamerických protějšků. K těmto protějškům patří Cincinnati Milacron's Robot Division, Microbot Inc., Unimation Inc., Odetics Inc., John Deere, Caterpillar and Intellex. Firmy se zkušenostmi z oblasti výzbroje, jako Martin Marietta, Hughes, Gould, Grumman, FMC, General Dynamics, Cadillac Gage, General Motors nebo Robot Defense Systems Inc. se rovněž zabývají robotikou.

Žádná z těchto firem nebude schopna sestavovat roboty bez pomoci mnoha výrobců informačního vybavení a přístrojového vybavení počítačů zabývajících se vývojem umělé inteligence, z nichž mnozí zůstávají poměrně anonymní. K těm, kteří se s tím neskrývají, patří Denelcor Inc., výrobce superpočítačů Cray Research Inc. a IBM.

Pozemní vojsko a námořní pěchota Spojených států amerických se nyní pokoušejí skoubit své požadavky na společné vozidlo. Firmy Martin Marietta a Grumman vyvíjejí systémy, které zkouší Raketová správa pozemního vojska. Tyto roboty, řízené optickým vláknem a rádiem, jsou vyvíjeny tak, aby mohly být přepravovány na víceúčelovém kolovém terénním vozidle a měly rychlost 10 km.h⁻¹. Jak předpokládá pozemní vojsko, systém (Caleb) by zahrnoval dopravní vozidlo, ovládací přístroj operátora a vlastního robota.

V Evropě je obraz velmi podobný. Ve Spolkové republice Německo ozbrojené síly, jak se uvádí, objednaly od nejmenovaného zdroje dvě pokusná dopravní vozidla pro bojiště. Jedno z nich je kolové, druhé pásové. Jsou vybavena manipulačníma rukama pro pohyb kontejnerizovaných muničních paleb. Firma Dornie, spolu s firmami AEG, ESG, MBB, Krupp-Atlas Elektronik, Siemens a Thyssen-Henschel dostaly rozsáhlou objednávku od německého ministerstva obrany na výzkum možností poskytovaných bojovými roboty. Předpokládané úkoly zahrnují přepravu, vyprošťování vozidel, odstraňování min, vytváření klamných cílů, průzkum, velení, řízení a vedení boje.

V Itálii je možné pozorovat vysokou aktivitu. Firmy Ausaido, Elsas, Selenia a Vitro Selenia vytvořily konsorcium, na němž se podílejí také firmy Fiat, Officine Galileo a Oto-Melara. Cílem je spolupráce s dalšími evropskými firmami na projektu zdokonaleného mobilního robota. Konsorcium má název Italrobot.

Zdokonalený mobilní robot bude konstruován tak, aby se pohyboval vysokými rychlostmi v každém terénu, měl schopnost vyhýbat se překážkám, sledoval stanovenou osu přesunu a sloužil jako dopravní vozidlo. Takové možnosti vytvoří ze zdokonaleného pohyblivého robota ideální nosič všeho od zbraní až po průzkumné vybavení.

Ve Velké Británii společně úsilí vlády a průmyslu vedlo k vytvoření obranné iniciativy v oblasti mobilních zdokonalených robotů. Na straně průmyslu zahrnuje firmy Alvis, British Aerospace, CAP Scientific, GKN Defense, Lucas, Marconi, Royal Ordnance, SD Scicon, STC Defence Systems a Westland Dynamics. Na straně vlády zahrnuje tato iniciativa královský

zbrojní výzkumný a vývojový ústav i dvě university. Dlouhodobý cíl je shodný s cílem konsorcia Italrobot, avšak kromě toho je studován autonomní robot. Robotický odminovací robot již byl dodán, aby splnil naléhavý požadavek na Falklandských ostrovech, kde nezakreslené miny zanechané po válce znemožňují zemědělské využití hodnotné půdy.

Známejší úsilí a vývoj bojových robotů je soustředěn především na zařízení, jež je dálkově ovládáno vojákem-operátorem. Dnešní roboty jsou vybaveny čidly, která operátorovi umožňují pozorovat na svém řídícím monitoru vše, co přijímají infračervená nebo televizní čidla stroje. Zabudovaný zaměřovač umožňuje zamíření zbraní nesených nosičem.

Tato technologie byla původně sestrojena pro polovojevské účely před téměř dvaceti lety ve Velké Británii, a to formou pásového vozíku. Vozík a podobná zařízení byly po určitou dobu v používání u policie a bezpečnostních sil pro prohlídky podezřelých obalů, ničení nebo zneškodnění již zjištěných pum. Takové roboty mohou být velmi pohyblivé. Některé konstrukce mohou dokonce jezdit po schodech nahoru. Mohou být také vyzbrojeny a být použity k vytlačení zločinců s použitím brokovnic nebo zneškodňujících plynů.

Stejná technologie se používá u mobilních robotů potřebných k ošetřování zařízení v radioaktivních prostorech jaderných elektráren. Po černobylské katastrofě dodalo SRN několik dálkově ovládaných pásových strojů pro zemní práce pro urychlení prací v zamořené oblasti.

Podobné vybavení se předpokládá pro použití k ženíjním úkolům, např. u robotu pro opravy vzletové a přistávací dráhy. Vyplňování kráterů, opravy vzletových a přistávacích drah leteckých základů, které byly napadeny, je stále nebezpečnější. Moderní zbraně pro útoky na letiště často zahrnují miny proti osobám a vozidlům se zpožděným působením, aby se zabránilo opravám a aby letiště bylo vyřazeno pokud možno co nejdříve. Takové práce je možné vykonávat pomocí dálkově ovládaných silně obrněných strojů pro zemní práce. Firma John Deere vyvinula pokusné robotické vybavení této kategorie pro letectvo Spojených států amerických, jež je úspěšně vyzkoušelo.

Univerzální autonomně rozvinutelný nákladový manipulátor je příslibem, že se stane dalším hodnotným zařízením pro bojové zabezpečení. Je náhradou bojového robotického muničního zásobovacího systému (vývoj byl zahájen v roce 1984), což bylo autonomní vozidlo pro manipulaci s municí pod palbou na bojišti. Brzy bylo zjištěno, že technologie počítače a umělé inteligence, která byla tehdy k uplatnění, nepostačuje k dokončení projektu.

V polovině roku 1988 však byla technologie již dostatečně rozvinuta, takže pozemní vojsko mohlo s firmou FMC uzavřít smlouvu na konstrukci, sestrojení a technické začlenění prototypu rekonstruovaného univerzálního autonomně rozvinutelného nákladového manipulátoru. Toto robotické vozidlo bude vidlicovým zvedacem se zvětšeným dosahem pro práci v nebezpečném prostředí. Úkoly budou vedle práce v muničních skladech zahrnovat manipulaci s nebezpečnými látkami a radioaktivně nebo chemicky zamořenými předměty. Univerzální autonomně rozvinutelný nákladový manipulátor patří do kategorie dálkově ovládaných robotů a bude používán především jako pokusný nosič, který může být vybaven zařízeními složitějšími, než je zvedací vidlice.

Firma FMC zároveň uzavřela smlouvu jako vedoucí firma projektu na zdokonalení robotického manipulátoru. Bude to elektricky poháněný robot se dvěma rukama, které napodobují lidskou ruku, zápěstí a prsty i jejich pohyby, včetně dotykových čidel, která umožní, aby systém manipuloval s vejci i těžkými předměty. S firmou FMC spolupracují firmy Odetics Inc. a Bonneville Scientific i universita ve Stanfordu.

Univerzální autonomně rozvinutelný nákladový manipulátor vybavený takovým robotickým systémem bude univerzálním strojem, schopným plnit úkoly od sejmutí proudového motoru z letadla až po opětovné naplnění vnějšího muničního zásobníku na tanku za bojových podmínek.

Do kategorie dálkově řízených vojenských robotů patří program robotických úderných vozidel firmy Grumman. Základem konstrukce je malé víceúčelové terénní vozidlo, které

může nést všechny typy přenosných pěchotných zbraní. Při zkouškách bylo robotické úderné vozidlo vybaveno kulomety M240C a pěchotními protitankovými raketami jako Matra Manurhin Apilas a FFV AT-4. Při obsluze nahodile vybraným pěšákem mělo vozidlo úplný úspěch.

Vozidlo hmotnosti 160 kg je poháněno elektrickými motory otáčejícími čtyři koly umístěnými v rozích kosočtvercového rámu. Rozsáhlé studie firmy Grumman dokázaly, že toto nezvyklé umístění kol poskytuje nejlepší kompromis mezi terénní průchodivostí a dostatečnou stabilitou pro střelbu zbraní.

Robotické úderné vozidlo je vysoké pouze 63,5 cm, k čemuž je nutné přičíst výšku čidel a zbraní. Při vybavení kulometem přesahuje celková výška jeden metr. Ovládání se uskutečňuje pomocí panelu, který je součástí skříňky obsahující obrazovku. Panel je vybaven také přístroji pro čtení ujeté vzdálenosti, zbývající zásoby energie, okamžité polohy vozidla atd. Spojení s úderným vozidlem se uskutečňuje pomocí dvoucestného datového spoje tvořeného jednožilovým kabelem z optického vlákna, který je kladen z vozidla. Maximální rychlost je asi 16 km.h⁻¹ v obtížném terénu.

Důležitým hlediskem úderného vozidla a podobných pojetí je snadné ošetřování. Podle firmy Grumman může být vozidlo v poli ošetřováno všeobecně přístupnými nástroji, stejnými jako u každého motorového vozidla.

Podobný projekt, označený jako robotický úderný tank pro ničení překážek (robotic obstacle-breaching assault tank - ROBAT) vyrábí ve vlastních závodech tanková a automobilní správa pozemního vojska Spojených států amerických. Úpravou tanků M-60 bylo sestrojeno a vyzkoušeno několik prototypů. Přednostním úkolem robotického úderného tanku pro ničení překážek je ničení min, ačkoli může být přizpůsoben pro jiné úkoly, jako je raketami vyzbrojený stíhač tanků nebo zásobovací vozidlo.

Po odstranění věže tanku a jejím nahrazení vrhačem raket, které za sebou kladou výbušné lano pro ničení min, po připojení válce o váze 10 tun pro ničení min může vozidlo vyčistit poměrně bezpečný průchod. Robotický úderný tank pro ničení překážek je dálkově ovládán dvoukanálovým systémem.

Vozidlo je vybaveno kabelem z optických vláken a čidly umístěnými na tomto robotu, jakož i dvoucestným mikrovlnným spojením pro přenos dat. Kabelu z optických vláken se používá, když robotický úderný tank pro ničení překážek působí mimo prostor pozorování operátora. Když je možné používat přímého zrakového spojení, používá se rádiového řízení. Tento systém dvojího řízení byl vyvinut firmami Gould Electronics a Robot Defense Systems Inc., přičemž druhá firma má rozsáhlé zkušenosti ve vojenské robotické technologii, nabyté během vývoje prvního prototypu ozbrojeného robotického strážního přístroje (Prowler), který byl vůbec kdy zkoušen.

Tanková a automobilní správa pozemního vojska Spojených států amerických zkoumá také možnost využití obrněného vozidla Wiesel firmy Porsche/Krupp MaK jako základu pro vývoj robotizovaného vozidla. Do programu budou zahrnuta čtyři vozidla pro vyzkoušení systémů dálkového ovládání, spojovacího vybavení, počítačem zabezpečeného dálkového řízení, pozorovacích čidel (stereoskopická "dopředu se dívající" a celokruhová kamera se zesilovačem obrazu), průzkumných čidel (obrazová barevná kamera, "dopředu se dívající" infračervené přístroje, akustické systémy) a navigačního systému (plánování osy přesunu a autonomní sledování cesty).

Prowler (programmable robot observer with logical enemy response - programovatelný robotický pozorovací přístroj s logickou reakcí na nepřítele) je šestikolové terénní vozidlo velikosti dodávkového vozidla. Vozidlo samotné vyrábí firma Standard Manufacturing Corp. Vozidlo Prowler může být pancéřováno a vybaveno mnoha různými zbraněmi ve věžích, od brokovnic po protitankové rakety.

Soubor vozidel Prowler, který se dnes rozšířil na tři vozidla (další jsou ve vývoji), je určen k použití jako automatizovaný "strážný" ke střežení ohradních plotů letišť, muničních skladů nebo průmyslových objektů. Takové roboty je možné používat ke střežení důležitých hraničních prostorů a také produktovodů.

Vozidlo může s použitím svého palubního počítače dodržet předem programovanou cestu a přitom udržovat nastavenou vzdálenost od plotu (zaměřenou ležrovým dálkoměrem), zastavit k prozkoumání prostoru, kde prolomení plotu dokazuje vniknutí dovnitř. Poškození plotu je zjištěno palubními čidly, jimiž mohou být pasívní infračervené přístroje nebo televizní kamery.

Počítače vozidla mohou být také použity v kombinaci s zařízeními signalizujícími proniknutí umístěnými jako trvalá zařízení na obvodu střeženého prostoru.

Ačkoli nejnovější vzory vozidla Prowler jsou schopny působit nezávisle a při vybavení patřičným informačním vybavením a vhodnými čidly mohou vést mířenou automatickou palbu na každého narušitele, jsou nyní drženy na "pevné uzdě" přenosu dat. Pojetí je zcela nové, nevyzkoušené, žádný odpovědný činitel si nepřeje podstoupit riziko, že stroj divoce pojedá a bude střelba na vše, co může jeho robotický mozek hodnotit jako nepřátelské.

Operátor může na dálku vidět na svém monitoru vše, co zjistí televizní kamery nebo infračervené "oči" robota a zahájit vhodnou akci vozidla Prowler. Rozmezí akcí sahá od použití světlometu a hlasového varování reproduktorem až po střelbu dvouhlavňových kulometů M-60.

Dokonalejší vzory souboru Prowler již mohou nalézat svou cestu s použitím digitalizované mapy uložené do paměti počítače. Vstup různých čidel je plynule porovnáván s touto mapou, každá úchylnka je okamžitě zjištěna a opravena.

Zachycení cíle a zamíření zbraní pracují podle téhož principu. Počítač má ve své paměti obrazy potenciálních protivníků, proti nimž je možné po jejich zjištění automaticky působit. Když čelí útoku většího rozsahu, robot může povolat na pomoc jiná vozidla pro zastavení narušení, dokud nedojde k zákroku lidmi. Robotický systém jako je Prowler představuje ideální náhradu za nákladné, namáhavé a na pracovní síly náročné střežení strážnými, avšak má také možnost vyvinout se případně v bojový stroj pro bojiště.

Dálkově ovládaný robot MedTec pozemního vojska Spojených států amerických je projektem k rychlému odsunu raněných a nemocných z bojiště, což byl vždy nesnadný a nebezpečný úkol. Předpokládá se, že to bude vozidlo velikosti vozidla Prowler, vybavené vhodnými dálkově ovládanými manipulátory pro zvednutí raněného a jeho uložení do prostoru vozidla.

Je zřejmé, že státy s velkým nedostatkem vojáků musí vyvíjet zvláštní úsilí k automatizaci své bojové výzbroje. Takovou zemí je Izrael. Firma Israel Aircraft Industries oznámila, že vyvíjí dálkově ovládaný bojový tank označený Pele (zázrak). Všechny jízdní a bojové funkce tanky jsou plněny při dálkovém ovládní, jež je založeno na čidlech a ovládacích prvcích podobných těm, jichž se používá k dálkovému ovládní bezpilotních letadel. Tank Pele je nyní ve svém počátečním vývojovém stádiu.

Jakmile se mnohem dokonalejší druhá generace bojových robotů stane v příštím století skutečností, bude představovat zcela odlišný druh. Roboty druhé generace budou schopny vidět, slyšet, hmatat a dokonce budou mít i čich. Budou mít dostatek umělé inteligence ke stíhání, rozpoznávání, ničení nepřátelských cílů i k tomu, aby byly vysoce účinnými a neúnavnými týlovými pracovníky. Prvé pokusné kroky k tomuto cíli již byly vykonány, je zřejmý značný pokrok ve spojení umělé inteligence a robotiky.

Zatímco vývoj dálkově ovládaných robotů řeší základní problémy členění a materiálů, dotykových čidel a technologie manipulátorů, je dosud mnoho překážek v oboru umělé

intelligence na cestě k tomu, aby se autonomní roboty staly skutečností. Např. jestliže má robot rozpoznávat hloubku, hrany, křivky, a potom využívat snímané tvary ke srovnávání s digitalizovanými modely uloženými v paměti jeho počítače, aby se např. mohl vyhýbat překážkám a udržovat svoji dráhu, musí mít vizuální systém schopný vidět trojrozměrně. Ačkoli inženýři vyvinuli mnoho typů pozorovacích systémů, roboty jsou stále omezeny na vidění v zásadě dvojrozměrné, při němž chybí vnímání hloubky. To značně omezuje jejich současnou užitečnost a pro nápravu tohoto nedostatku se provádí intenzivní výzkum. Prostorového vidění je možné dosáhnout použitím dvou čidel a dvou počítačů, přičemž jejich výstupy po zpracování spolu splývají, nebo je možné používat ultrazvukových, ležrových nebo mikrovlnných dálkoměrů pro umožnění měření hloubky. Zdá se, že problém se blíží k uspokojivému vyřešení a že může být pravda, že "oči" robotů budou mít vidění nejen srovnatelné s viděním lidským, ale že budou dokonalejší, protože budou schopny využívat infračerveného a ultrafialového pásma. To jim umožní vidět za tmy, mlhou nebo dýmem.

V roce 1989 byl zahájen evropský projekt Vidimus. Cílem je dosáhnout trojrozměrného vidění pro roboty určené pro průmyslové montážní systémy. Aby byl systém tohoto typu životaschopný, musí obsahovat pozorovací technologii takového typu, který bude použitelný také u mobilních robotů. Vedení projektu tohoto programu má firma British Aerospace, která spolupracuje s firmami AEG v Německu, CEAIRDI ve Francii, Ibermatica ve Španělsku, pobočkami firmy Phillips v Německu i Holandsku a s firmou Thomson-CSF.

Trojrozměrné vidění vyžaduje velmi rychlé počítače a rozsáhlou kapacitu paměti s velmi krátkým časem vybavení. Nelze pochybovat o tom, že generace dnes používaných počítačů není vhodná pro vyřešení tohoto úkolu. Je zapotřebí více superpočítačů pracujících paralelně nebo jiných dokonalých architektur. Upravená verze velmi rychlého počítače German Supremum (spojené úsilí firem Krupp-Atlas, Siemens, Dornier, Německého matematického sdružení a několika universit) může být kandidátem pro dosažení výpočtů v reálném čase, což je potřebné u mobilního autonomního robota. Počítač Supremum má nyní výpočetní rychlost 5 miliard operací za sekundu, avšak je možné, že dosáhne případně rychlosti 100 miliard operací za sekundu.

Jakmile bude robot mít alespoň základní trojrozměrné vidění a rychlý výkonný počítač pracující podle programu špičkové umělé intelligence, bude schopen snímat své okolí a přesně v něm navigovat. Pro zkoušky a hodnocení různých návrhů zaměřených k tomuto cíli sestrojila firma Martin Marietta autonomní pozemní vozidlo (ALV) pro úřad Spojených států amerických pro perspektivní výzkumné projekty (DARPA). Autonomní pozemní vozidlo bylo poprvé zkoušeno v roce 1985. Nyní slouží jako zkušební podvozek Spojených států amerických pro výzkum a vývoj informačního vybavení pro umělou inteligenci i zdokonalené počítače v polních podmínkách, uskutečňovaný průmyslem a vysokými školami.

Autonomní pozemní vozidlo je osmikolová samostatná laboratoř o hmotnosti 6800 kg vhodná pro provoz s obsluhou operátorem, jakož i pro autonomní provoz. Pohybové části byly konstruovány firmou Standard Manufacturing a jsou téměř stejné jako u vozidla Prowler.

Na konci roku 1984 během prvních autonomních pokusů prováděných s hladkými zkušebními pásy, autonomní pozemní vozidlo dosáhlo poněkud zarážející průměrné rychlosti 4,8 km.h⁻¹. Každé 2,4 sekundy vysílala pozorovací soustava obraz do počítače, který zpracoval data a vyslal do autonomního pozemního vozidla instrukce pro řídicí systém, jak řídit vozidlo, aby zůstalo na střední čáře vozovky.

Postupně se výkonnost zlepšovala v souvislosti s pokrokem v technologii počítače a informačního vybavení. Předpokládá se, že v roce 1992 bude dosaženo rychlosti 96 km.h⁻¹ v každém sjízdném terénu a že vozidlo bude schopno volit nejlepší možnou cestu a vyhýbat se překážkám.

Prvé výsledky autonomního pozemního vozidla vedly pozemní vojsko USA k tomu, že zahájilo program zdokonalené technologie pozemního vozidla (AGVT). Smlouvy byly uzavře-

ny se dvěma skupinami: jednu vede firma FMC, druhou firma General Dynamics. Firma FMC zvolila za základní podvozek upravený M113, který mohl být ovládán buď dálkově, nebo autonomně svým vlastním počítačovým systémem. V roce 1986 vozidlo prokázalo svou schopnost plnit úkoly na bojišti, jako řízení dělostřelecké palby, předem určené pozorování a průzkum ke zjištění i rozpoznání nepřátelských polních postavení. Při dálkovém ovládání se pohybovalo rychlostmi až $40 \text{ km} \cdot \text{h}^{-1}$ a v autonomním režimu dosáhlo podivuhodných $19 \text{ km} \cdot \text{h}^{-1}$.

Skupiny firmy General Dynamics, zahrnující firmy Cadillac Gage a Hughes, zapojila svá pojetí zdokonalené technologie pozemního vozidla do kolového vozidla Scout firmy Cadillac Gage, jež bylo vyzkoušeno s podobnými výsledky.

V roce 1986 však pozemní vojsko USA došlo k závěru, že disponibilní technologie není dostatečně zralá pro zajištění vývoje robotického bojového vozidla. O rok později obě skupiny předvedly upravené verze svých prototypů a oba prokázaly při polních zkouškách značný pokrok.

Výsledkem tohoto úsilí bylo, že se nyní uvažuje o víceúčelovém nosiči pro robotická bojová vozidla, který může být vybaven různými moduly pro různé úkoly. Tyto moduly mohou být zaměřeny na přímý boj, nebo na úkoly bojového zabezpečení. Také bylo zjištěno, že by bylo možné vyvinout zvláštní robotické povelové středisko, jež by řídilo několik robotů současně. Na konci roku 1987 byla s firmou FMC uzavřena smlouva o vývoji robotického povelového střediska, jež by bylo schopno současně ovládat dva dálkově řízené a dva autonomní roboty. Povelové středisko by mohlo být umístěno na upraveném podvozku samohybné houfnice M-109, takže by byla zajištěna ochrana a zároveň pohyblivost. Pro budoucnost by se takových robotických povelových středisek mohlo používat také k řízení jiných "chytrých" zbraní, jako jsou UAVS a na dálku působící letecké protizemní zbraně.

V USA bylo zahájeno mnoho jiných programů. Např. na základě úspěchu dosaženého s průzkumným vozidlem firmy Grumman byl zahájen program dálkově ovládané mobilní protitankové zbraně (teleoperated mobile anti-armor program - TMAP), v němž firma Martin Marietta pracuje společně s firmou Grumman na zdokonalených pojetích. Prowler firmy Robot Defense System je dále zdokonalován, aby byl vyvinut na účinný protitankový robot.

V současnosti bylo zjištěno, že používání kolových vozidel zvyšuje požadavky na umělou inteligenci ve srovnání s požadavky kladenými na roboty opatřené nohama, nazývané také jako "mechanický chodec". Důvodem je, že kolový typ musí vytvářet a provádět instrukce pro navigaci na své cestě kolem překážky, namísto aby ji prostě překročil. Ozbrojené síly jako potenciální uživatelé nejsou příliš přesvědčeny, že překračování je uskutečnitelné, protože roboty s nohama jsou příliš zranitelné v nepřátelském prostředí. To však je domněnka, o níž se nyní intenzivně diskutuje.

Americká firma Odetics Inc. se specializuje na roboty s nohama, který se podobá obrovskému pavouku. Zraková čidla jsou umístěna pod průhlednou kupolí a systém je ovládán dálkově. Dokonalejší roboty souboru Odex jsou konstruovány pro autonomní působení. Nejstarší robot firmy Odetics váží 180 kg a je schopen uzvednout břemeno o hmotnosti jedné tuny.

Universita státu Ohio sestrojila adaptivní závesové vozidlo (adaptive suspension vehicle - ASV), tj. pokusný poloautonomní příšerný robot o váze přibližně 2300 kg. Má šest počítačem ovládaných noh, které jsou schopny samostatně volit místo své opory, zatímco směr pohybu je řízen řídicí jednotkou. Užitečná zátěž bude podle očekávání přibližně 225 kg. Účelem je zajistit rychlou přepravu v terénu neschůdném pro kolová a pásová vozidla.

Zdá se, že v současné době se u všech projektů klade důraz na dálkové ovládání. Je to zřejmě ze dvou důvodů. Především, současný stav technologie dálkově ovládaných robotů je takový, že umožňuje zavést v případě potřeby zbraňové systémy v krátké lhůtě, avšak pouze za aktivního řízení člověka.

To vede ke druhému důvodu. Mezi vojáky, stejně jako mezi rozpočtovými orgány přetrvávají vážné výhrady k zavádění ozbrojených robotů, které se mohou vymknout lidské kontrole, jakmile se s nimi ztratí spojení. Psychologická mez, která musí být překročena dříve, než bude moci být svěřena plná důvěra ve výkonnost křehkých počítačů a možná také znehodnocenému informačnímu vybavení, jež rozhoduje o ničivé výzbroji, je pochopitelně vysoká.

Je zcela možné, že tyto meze nebudou nikdy překročeny.

-JM-

SLOVNÍČEK

CELEK: Množina vzájemně závislých prvků tvořících souvislý systém.

CENTRUM: Středisko, střed, rozhodovací prvek s cílovým chováním.

CERN: - viz. **STŘEDISKO PRO VÝZKUM ELEMENTÁRNÍCH ČÁSTIC, EVROPSKÉ.**

CÍL:

- myšlenkově předjatý žádoucí budoucí stav,

- prvek nepřátelských sil a prostředků, na nějž je připravována nebo vedena palba, bombardování, jaderný úder nebo jinými prostředky.

CÍL, OPERACE: Požadovaný nebo dosažený výsledek bojové činnosti operačního svazu spočívající ve vyřazení nebo podstatném snížení bojeschopnosti uskupení nepřítelů a ovládnutí důležitých prostorů.

CÍL, OPERAČNÍ: Uskupení vojsk, objekt nebo prostor operačního významu, jejichž zničení nebo ovládnutí má rozhodující vliv na průběh operace, či dosažení jejího konečného cíle na válčišti.

CÍLE: Vyjádření cílů vede organizaci od retrospektivy a rozboru daného stavu k zaměření na budoucí myšlení i činnost.

Myšlení v cílech vyjadřuje jen nepřesné představy.

Cíle odpovídají na otázky: Čeho a dokdy hodláme dosáhnout? O jaký konečný cíl usilujeme? Kdy ho chceme dosáhnout? Jak budeme měřit a sledovat dosažení cíle? Kdo je odpovědný za dosažení cíle? Jaké jsou rámcové podmínky?

Způsob řešení cílů musí být vyjádřen neutrálně. Cíl odpovídá na otázku "co?", ale ne na otázku "jak?"

Cíle jsou v tomto smyslu i podněcovateli tvořivosti. Myšlení v cílech pomáhá lépe vidět a stanovit pořadí, umožňuje rozlišit důležité, neodkladné.

COMMET: Program vědeckotechnického rozvoje států Evropských společenství. Zabývá se zvýšením připravenosti vyso-

školsky vzdělaných pracovníků pro potřeby průmyslového výzkumu formou organizovaných mezinárodních průmyslových stáží.

COST: European Co-operation on Scientific and Technical Research - viz **SPOLUPRÁCE VE VĚDECKÉM A TECHNICKÉM VÝZKUMU, EVROPSKÁ.**

CTNOST, OBECNÁ: Zahnuje moudrost (poznávání pravdy), spravedlnost (neškodit člověku), věrnost, dbát obecného prospěchu, statečnost (ctnost bojující za spravedlnost), uměřenost (zdrženlivost, ohleduplnost vůči lidem).

CVIČENÍ, BRANNÉ: Forma branné výchovy ve školách 1. a 2. cyklu.

CVIČENÍ, VOJENSKÉ: Způsob přípravy záloh v konskripční armádě, při kterém jsou občané podléhající záložní vojenské službě povolávání opakovaně ke krátkodobému výcviku.

Vojín, svobodníci a poddůstojníci v záloze jsou povinni vojenskými cvičeními v úhrnné době 12 týdnů. Vojáci v záloze, kteří vykonali základní (náhradní) službu kratší než tři čtvrtiny této služby, jsou povinni vojenskými cvičeními v úhrnné době 16 týdnů.

Generálové, důstojníci a praporčíci v záloze jsou povinni vojenskými cvičeními v úhrnné době 16 týdnů, do ní se započítávají vojenská cvičení, která vykonali jako příslušníci mužstva nebo poddůstojníci.

Vláda ČSFR stanoví nařízením počet vojenských cvičení, přičemž určí za jakých podmínek může FMO stanovit délku a dobu konání jednotlivých vojenských cvičení a prominout konání vojenského cvičení nebo jeho části.

Zákon č. 227 ze dne 15. 5. 1991, kterým se mění a doplňuje zákon č. 92/1949 Sb., branný zákon, ve znění pozdějších předpisů.

CVIČENÍ, ODBORNÉ TAKTICKÉ: Příprava k účasti na vševojskovém taktickém cvičení.

CVIČIŠTĚ: Zvlášť vyhrazený a připravený prostor v místě posádky nebo vojenském výcvikovém prostoru, určený pro výcvik vojáků.

CYKLUS, HOSPODÁŘSKÝ: Ekonomický růst je podle Schumpetera posloupností vzestupů a poklesů. Rozlišuje tyto druhy hospodářských cyklů:

- dlouhotrvající (Kondratjevův) s délkou trvání 45 až 60 let,

- střednědobý (Juglarův, též investiční cyklus zvláště strojů a zařízení) s délkou trvání 7 až 11 let,

- krátkodobé (Kitchinovy) cykly spojené s cykly zásob s dobou trvání 3 až 5 let.

Cykly nejsou pouze doprovázeny zavedením výrobových a procesních inovací, ale jsou jimi přímo vyvolány, což se odráží v povaze investičního procesu. Cyklická nezaměstnanost je též ovlivněna inovacemi, neboť tvůrčí výbuch nutně zahrnuje pokles starých odvětví, zaměstnání a extrémně nerovnoměrný proces strukturální adaptace s podstatným časovým zpožděním.

ČAS:

- základní fyzikální protenzivní veličina (protenzivní veličina - veličina, která trvale plyne a nelze ji zpětně reprodukovat),

- přesně stanovená lhůta pro sladění činnosti a splnění bojového úkolu.

ČAS Č: Předem stanovená doba, ke které mají tankové a motostřelecké jednotky za zteče vniknout na přední okraj nepřátelské obrany nebo překročit stanovenou čáru.

ČINNOST: Jednání, chování nebo funkce určitého prvku systému.

ČINNOST, BOJOVÁ: Obecné označení pro souhrn veškeré činnosti druhů ozbrojených sil a druhů vojsk na zemi, ve vzduchu

i na moři vedoucí k dosažení cíle boje, operace.

ČINNOST, DEMONSTRAČNÍ:

- souhrn opatření výhrůžného charakteru uskutečňovaných s cílem vyvíjet záměrný nátlak,

- bojová činnost vojsk mající za cíl oklamat nepřítele, odvrátit jeho pozornost od skutečné činnosti, skutečnou činnost zamaskovat nebo nepřítele vyprovokovat k činnosti s cílem získat o něm zprávy.

ČINNOST, KLAMNÁ: Opatření zahrnující ukrytí vlastních sil a prostředků, vytváření klamných objektů nebo příznaků i aktivní činnost vojsk s cílem oklamat nepřítele, vyvíjet na něj nátlak, vyprovokovat jej k činnosti.

ČINNOST, OPERAČNÍ: Souhrn veškeré činnosti operačních a operačně strategických svazů k dosažení vítězství nad nepřítelem v operaci.

ČINNOST, PODVRATNÁ: Státu nepřátelské akce k dosažení zvratu mocenských politických poměrů i státního zřízení neústavními a nedemokratickými prostředky.

ČINNOST, VĚDECKOINFORMAČNÍ:

Shromažďování, ukládání, uchovávání, zpracování, vyhledávání, rozšiřování vědeckých, technických a ekonomických informací pro potřeby vědy, výzkumu, vzdělávání i řízení.

ČINNOST, VÝZKUMNÁ: Nadřazený pojem zahrnující aplikovaný a základní výzkum chápaný jako nedílná součást vědy. (Zákon o organizaci a podpoře výzkumné činnosti.)

ČLOVĚK: Biologický a sociální fenomén s jeho tělesnými, duševními vlohami, možnostmi, schopnostmi, které získává a využívá v praktickospolečenské činnosti, zejména schopností myslet a pracovat.

OBSAH

STRATEGIE

Plukovník Ing. Jaroslav Němec Věda a mír v měnícím se světě	3
Plukovník v zál. Ing. Milan Sládeček, DrSc. plukovník v zál. Ing. Karel Štěpánek Vojenská strategie (3. část)	6
Plukovník Ing. Jaroslav Němec Předvídaní rizik	17
Ing. Milan Štembera, CSc. Naděje a skutečnost komplexního systému evropské bezpečnosti	19
Podplukovník PhDr. Jan Eichler, CSc. Americké pojetí evropské bezpečnosti	23
Plukovník prof. Ing. Karel Novotný Morálně psychologická příprava vojsk	30
Plukovník doc. Karel Pichl, CSc. Aktuální problémy rekvalifikací vojáků z povolání	37
Plukovník Ing. Ladislav Klíma, CSc. Vojenská technika jako rozhodující prvek obranného potenciálu státu	42

VOJENSKÉ UMĚNÍ

Podplukovník gšt. Ing. Richard Janderka Vojenská doktrína ČSFR a principy operačního umění	46
Podplukovník Ing. Luděk Hodboť Nejen k brigádní organizaci	49
Podplukovník Ing. Jozef Čičmanec, CSc. Zabezpečení ČSA leteckým materiálem	55
Podplukovník Ing. Jaroslav Krbec Nová operace spojovacích prostředků	61
Podplukovník Ing. Jaroslav Krbec Termovizní technika	65

NÁZORY ČTENÁŘU

Generálporučík v zál. Ing. Václav Vitanovský, CSc.
K válce u Perského zálivu

68

INFORMACE

Ke zdokonalení organizace vědecké vojenské informace	71
Politické nástroje ovlivňování veřejného mínění	73
Poučit se z cizích válek	83
Budoucnost vojenských robotů	92

SLOVNÍČEK

101

Vydává Federální ministerstvo obrany - správa rozvoje vědy a techniky

Adresa: Redakce časopisu VOJENSKÉ ROZHLEDY

Tychonova 1
160 01 Praha 6 - Dejvice, PS 61/79

Vychází 10krát ročně.

Je rozestlán podle rozdělovníku.

Tiskne Vojenský zeměpisný ústav, Praha.

Plukovník Miroslav Weiner, prom. ped. (šéfredaktor), telefon (330) 45 311, 45 317,
podplukovník Ing. Jan Mestek (zástupce šéfredaktora), telefon (330) 45 315,
podplukovník Ing. Richard Hašek (redaktor publicista), telefon (330) 45 316,
Jaroslava Matušková (tisková redaktorka), telefon (330) 45 318.

Redakční rada: PhDr. Jaroslav Janda, plukovník Ing. Josef Fučík, generálmajor PhDr. Tibor Hochsteiger, CSc., generálmajor Ing. Stanislav Chromec, CSc., plukovník Ing. Ladislav Klíma, CSc., plukovník Ing. Karel Kuba, plukovník Ing. František Kuneš, Ing. Josef Minařík, CSc., plukovník Ing. Zdeněk Mrázek, plukovník Ing. Josef Němec, CSc., plukovník prof. Ing. Karel Novotný, CSc., plukovník Ing. Jiří Palička, plukovník Ing. Zdeněk Pátek, PhDr. Miroslav Purkrábek, CSc., plukovník PhDr. Jiří Staníček, CSc., plukovník gšt. Ing. Milan Stráňava, Ing. Milan Štembera, CSc., generálmajor Ing. Jan Vintr, plukovník prof. Ing. Miroslav Žák, DrSc., Ing. PhDr. Milan Žďmal, CSc.

Ročník I. (XXXIII.) Toto číslo bylo dáno do tisku 23. 1. 1992. MKČR 6059, MIČ 47 751.

**VOJENSKÉ
ROZHLEDY**